

ACCÉSSIT AL PREMI OFERT PER LA «UNIO CATALANISTA»

LO CABDILL VIGATÁ BERNAT GUILLEM D'ALTARRIBA

...Y se derraman todos por nuestra patria que dejarán asolada, miserable, exánime, para pasar á ser tributaria ó víctima del más fuerte (J. Cortada, *Las revueltas de Cataluña*, l. 2.ª p. 71).

CAPITOL PRIMER

ANTECEDENTS DE LA FAMILIA ALTARRIBA

Certament es de doldre, que, en nostres temps, quan un hom desitja conixer la antiguitat de renomades families catalanes qui devallen dels valerosos militars de passades centuries, comunament endreça ses mirades vers les obres d' heràldica, en busca d' aquelles imaginaries tradicions de familia que reculen fins als temps més llegendaris. En tals ocasions, l' ergull, ofuscant l' investigació y serenitat, fa que 's repetesquen ab satisfacció e inconscientment, tot quant en les planes de aquelles obres s' hi consigna, tenintha per tant cert, com si ho llegissen en l' Evangeli.

Escriptors vigatans (1) entussiasmats al trobar que families de la sua regió, los autors d' heràldica (2) les feyen devallar dels primitius temps de la reconquesta pirenaica, no dupten en creure y mantenir, que, desde lo segle ix, s' establiren en la regió Ausonesa, procehints del imperi Carlovingi. En aytals ocasions es quan més se troba á faltar la existencia d' una bona obra, que s' ocupe, ab la latitut consegüent, de nostres noms de fonts catalanes y servesca de pedra fonamental als qui no poden estudiar de primera mà.

Nosaltres no admetém que los Alta-riba, Montrodon, y demás families catalanes de que parla lo *Blasón de Cataluña*, devallen del segle ix y haguessen pres part en la conquesta d' Urgell, per quant, ni existeix cap document original que les anomene, ni son, dits noms, peculiars y genuins de la época en que los reconquistadors se firmaven al peu de les actes, ab altres de reconeguda procedencia franca ó goda, com

(1) *Vich, su historia, sus monumentos, sus hijos y sus glorias* per Joaquim Salarich y Verdager (Vich 1854) nota de la pág. 24.

Galeria de vicenses ilustres.—Guillermo de Montrodon per Ramon de Abadal (Vich 1891) pág. 10 y següents.

(2) *Blason de Cataluña* per Tarrazona, vol. III, cap. 8.

eren los de Mir, Ansulí, Aisó, Adral, Recesmunt, Sisenant, Euli, Bayo, Adala, et-cétera.

Tampoch podém acceptar, que, com á cap de llinatge, després de la conquesta d' Urgell, s' establissen y perpetuassen en la Plana de Vich, los Mont-rodon y Alta-riba, per la senzilla rahó de que los noms de fonts trametentse hereditariament de pares á fills, no existiren á Catalunya ab anterioritat al segle XII.

Hu dels principals fonaments d' aytals noms son les masies, cases fortes, castells ó viles. Existeix en la Plana de Vich y en sa part de Llevant, un torrent que devalla al riu procehint de la serralada, que separa la Plana de les Guilleries. Se conexia en lo segle XI per *torrent del Quer* ó *riu de Peres*, segons fes referencia á la part compresa desde son començ fins á Sant Juliá de Vilatorra, ó be desde aquesta parroquia fins al Gurri. Lo areny del torrent, seguint les lleys generals de les aygues discorrents, enfonzantse en molts indrets, dexa, á abdós cantons, ses vores ó ribes més alteroses y dominants. En una de aquestes ribes altes, que distará una lletga escassa de Vich, y molt propera á la antiquíssima iglesia de Sant Martí de Riudeperes, hi edificaren certa casa, designada en conformitat al lloch que ocupava: *Alta-riba*. De la casa prengueren més tart nom sos propietaris. Encara que estava enclosa dintre los límits del castell de Bellpuig, no depenjaren, los Altarriba, de la jurisdicció d' aquest, sinó que, disfrutant del feu ó privilegi militar, en lo segle XIV aparexen com exercint jurisdicció propia en les masies de sa pertinenencia.

Dels passats donzells d' Altarriba fins á arribar á Bernat Guillem, ne tenim lo següent incomplert arbre genealógich :

1176.—Vermell d' Altarriba.

1283.—Berenguer d' Altarriba, casat ab Elissenda.

1287-1302.—Ponç d' Altarriba, casat ab Elissenda.

1349-1379.—Ponç d' Altarriba, casat ab Blanca.

1279-1380.—Poncet d' Altarriba.

1395.—Joan d' Altarriba.

1408-1420.—Pere Joan d' Altarriba, casat ab Elienor de Montcorb.

1425-1464.—Bernat Guillem d' Altarriba, casat ab Elieta.

Pere Joan d' Altarriba, pare de Bernat Guillem, figurá com á cap de certa bandositat contra dels Peguera, Orís y Malla, essenthi estatuhides é imposades treves Reyals, primer, durant lo regnat de Martí I y més avant, durant lo del Rey Anfos IV. Donarém íntegra copia del decret de 1420 (1), per considerarlo una de tantes fites que poden ilustrar la típica y arrelada costum de bandolejar, que tan perniciosos resultats tingué en nostra terra y devia portar á Vich en especial.

«Maria dei gracia Regina Aragouum etc. Dilecto nostro Petro Johanni Daltariba militi. Salutem et dilectionem. Noueritis nos ex Regalia Regia in et super guerra seu bandositates que esse dicitur aut preparatur inter vos valitoresque vestros ex parte vna contra nobilem Raymundum de Pegaria militem Poncium de Medalia et Berengarium Doriz domicellos et ipsius valitores parte ex altera treugas seu securitates dedisse seu posuisse prout ad cautelam damus et ponimus cum presente per Septem menses a data huiusmodi in antea continue duraturas. Ideo vobis dicimus et mandamus de certa sciencia et expresse sub penis in constitutionibus privilegiis et libertatibus Cathalonie principatus contentis quatenus treugas predictas per dictum tempus teneatis et obseruetis faciatisque per valitores vestros inuiolabiliter obseruari, hoc quod non mutetis aliqua ratione: Certificantes vos dictis nobili Raymundo de Pegaria, Poncio de Medalia et Berengario Doriz et valitoribus suis consimiles litteras

(1) *Divisorum 1 Regina Maria L. T. Alfonsi IV, Registre 3116 foli 17 (Arx. Ar.)*

destinasse. Datum Cesarauguste XII die junii anno a natiuitate domini M^oCCCC^o vicesimo.»

Lletres iguals espedí la Reyna als donzells Peguera, Malla y Oris.

Pacificada momentàneament la ciutat de Vich, mercès á aquestes disposicions, tornen á rebrotar los dissentiments en lo següent any 1421, dels que n' es clara mostra la carta de la Reyna al Comte de Foix, qui, com es sabut, aleshores possehia la jurisdicció d' una part de Vich, en sa qualitat de successor de la catalana casa de Montcada (1).

«La Reyna.

»Comte e car cosi: segons hauem entes, lo procurador vostre, en P. March, e vn Conseller de la vostra partida de Muncada de la Ciutat de Vich e alguns altres mals volents den Ponç de Malla donzell, se volen sforçar, ab maneres fictes e simulades e sots color de be de la cosa publica, fer vendra, al dit en Ponç de Malla, la batllia de la dita partida. E com nos siam informada que lo dit procurador e conseller sien estats e sien anamichs del dit Ponç de Malla, e façen aço, mes per iniquitat e mal volença del dit Ponç, que no per zell de justicia, E aximatex façen aço perque pusquen metra en plet e en questio lo dit Ponç ab la dita Ciutat, axi com altres vegades ja han fet, aximatex puxen suscitar e tornar lo bando e guerra que ya es estada en la dita Ciutat. E com ja altres vegades, a ma del dit procurador e Conseller e altres anamichs del dit Ponç, se haja seguides moltes morts e altres scandells e sinistres en la dita Ciutat e a la Dosona, e nons par que vos deiats, que la dita vostra partida de Vich, algu, maiorment a ma de offici vostre, fassa guerra, axi com si pratica, segons porets clarament esser informat, E aximatex creem que no ignorets, que deuant vos, en temps passat, se mena questio de la dita batllia, e per remey de justicia fo tornada e restituida per vos al dit Ponç de Malla e a sos predecessors, e ara serie vos venir contra les cosas per vos matex fetes e per justicia declarades, perque axi afectuosament com podem vos pregam que manets als dits procurador e conseller e altres oficials e regidors de la dita partida, presents e esdeuenidors, que de la dita batllia, en preiudici del dit Ponç de Malla, en tractar, venda, ni alienacio daquella, no curen ne se entrameten, ans si en res han proceyt al primer stament tornen, com sia cosa que per justicia dejats fer. E vos per deguda honestat deuets seruar. Certificant vos que aço es ben hauenir de la dita Ciutat e a la Dosona, e creem que aquells qui aço procuren no han bona intencio a la cosa publica de la dita Ciutat, ni a la honor vostra, car millor es, e major honor a vos, hauer lo dit Ponç per batlle e per seruidor vostre, que si huiets vn homa de poch stament. E sobre aço que hauem en singular affeccio e voler, vos pregam hajam resposta conforme a nostra intencio en manera que dit Ponç de Malla conega nostres pregaries e instancia a ell esser estades fauorables. Dada en Barchinona a XII dies de Noembre del any MCCCCXXI.—La Reyna.»

No essent del nostre obgecte investigar sobre les presents bandositats, y dexantles apuntades, passarém avant, inquirint les noves posteriors á la mort del militar Pere Joan d' Altarriba. La sua muller Elienor, era filla de Berenguer de Montcorb y de Jacmeta, y germana d' altre Berenguer de Montcorb á qui veurém figurar en les planes vinents. En favor d' un fill d' aquest, anomenat Maciá, Elienor cedi los drets que li pertocaven á la herencia d' en Dalmau Tallader, batlle de Castellfollit, cunyat seu (any 1445).

Lo 30 d' Abril de 1425, á conseqüencia de la mort de Ponç d' Altarriba, fill de Pere Joan y de Jacmeta, y tal vegada germá gran de Bernat Guillem, la seva mare

(1) *Commune Sigilli Secreti 2 Regina Maria L. T. Alfonsi IV, Registre 3109 foli 176 (Arx. Ar.)*

formá inventari de ses robes. Per la circumstancia de no esser estes vulgars, pot venir en conexement de la posició social de la familia Altarriba (1).

«Nouerint vniuersi. Quod die et anno quo supra in presencia mei Poncii de Podio sicho Rectoris sancti Juliani de Villatorta et notarii publici eiusdem et in presencia testium infrascriptorum ad hec specialiter vocatorum. Ad instanciam venerabilis domne Elienoris de Altariba vxor quondam venerabilis Petri Johannis de Altariba milites ut vssufructuaria domus de Alta riba site infra parochiam sancti Juliani de Villa torta fuit factum inuentarium de bonis et raupis venerabilis Poncii de Alta riba filii sui quondam vt sequitur:

Primo vnum cecarum pulcrum dalber ab vn calex in quo sunt inuentus raupe qui sequuntur:

Primo vna gramalla negre de doll.

Item dos gipons de armar.

Item vna cote de poche valor de armar.

Item vn baret de agule negre bo.

Item vn parell de calses de bruneta.

Item vna cota negre folrada de marts ja vsats.

Item vn parell de calses vermelleš de grana.

Item altre parell de calses vna blanca altre vermella de bon drap.

Item altre parell de calses blanques de poque valor.

Item altre parell de calses de poch preu.

Item vna cota ytaliana de fustani negre.

Item altre gipo de domesqui blanch.

Item vna gorneya de ceyti valutat vermella.

Item vna daga de pocha valor.

Item vn cofret de poch preu.

Item vn carner vermell.

Testes sunt Jacobus de Buxolo clericus Valencie et Jacobus de Buriane diocesis Valencie omnes.»

CAPITOL II

BERNAT GUILLEM D' ALTARRIBA Y LES BANDOSITATS DE VICH

Sens pararnos massa en detalls poch pertinents passarem seguidament al temps en que Bernat Guillem d' Altarriba apareix capitanejant una notabla bandositat. De passada tenim de consignar com per son matrimoni ab Elieta, reuni á la casa d' Altarriba, lo domini sobre la de Vilalleons, de que ella n' era Senyora. Aquesta casa se trobava situada en la parroquia de Santa Maria de Vilalleons, al peu del Montagut, y hon ara hi ha una gran y antiga masia nomenada *la Sala*, construïda en lo segle xv ó xvi, que ostenta lo mateix escut de la casa d' Altarriba, y que pertany per heretatge al Marqués de Sentmenat, qui es igualment propietari de la casa d' Altarriba.

Les bandositats se traslluhexen en 1444. Bernat Guillem d' Altarriba y lo jurista de Vich Matheu Cases, perturbaven lo conexement d' unes causes qui 's menaven per Joan Pere Vilademany y de Blanes, (pupil y fill de n' Arnau de Vilade-

(1) Arxiu Parroquial de Sant Juliá de Vilatorta.

many y de Blanes) contra del qui fou Veguer de Vich en lo trienni precedent y alguns de sos oficials. La Reyna se ven obligada á comminar ab severes penes als primers si empètxaven proseguir lliurement lo procés (1).

Res se sab del any 1446 en que Bernat Guillem d' Altarriba exercia lo càrrech de Veguer de Vich, Ausona, Ripoll y Ripollés.

Tres anys després es quan sobresurten en tota sa potencia les disensions de que era capitost nostre personatge. La Reyna, ab data de 19 de d' Abril de 1449, concedí autorisació á n' Altarriba per usar armes per seguretat de sa persona, ell y quants ab ell fossen. Altarriba abusá d' aquest permís portant freqüentment en sa companyia, sense causa justificativa, alguns partidaris ben armats, ab los qui discorria per Vich promovent rixes, bregues y escándols. Los Consellers acudiren á la Reyna espasantli que, si promptament no hi provehia, pitjors mals n' esdeviudrien, á causa de les bandositats allí existents. Per quina rahó esta Sobirana, lo 31 de Maig de 1449, maná á n' Altarriba, que, dintre Vich, sols portás en sa companyia sis homens armats, los noms dels qui devia donar anticipadament al Veguer y al adjunct del Veguer encarregats de instruhir les causes seguides ab motiu de les bandositats. Finalment disposá que si estos dos oficials judicaven no haverhi perill y que ab sols dos homens armats n' Altarriba podia discorrer per Vich, lo permís s' entengués per estos dos homens y no més (2).

La influencia d' Altarriba en la Cort Reyala se manifestá en altra disposició de la Sobirana, del 30 de Maig de 1449, ordonant se sobresegués en les causes incoades contra Bernat Guillem, Elieta y llur fill, emancipat y de menor edat, Salvador, y sos familiars Nicolau Roca sotsveguer, y Anton Guerau jutge ordinari de la Vegueria d' Ausona. A mes, lo 17 de Juny de 1449, la Reyna 'ls hi confirmá la llicencia de usar armes de les no prohibides.

En lo mes de Març de 1450, ab motiu de «certa seguretat ab sacrament e homeinatge perpetual de no fer valença a mossen Cruillers ne a sos valedors contra micer Pujol e sos valedors» prestada per en Joan Sagars, donantli paraula en Berenguer de Montcorb apareix com á mitjancer principal de la treva, Bernat Guillem d' Altarriba.

En la embaxada tramesa pels Concellers de Vich á la Reyna (4 de Maig de 1450) se mostraren temerosos de que vinguessen á les mans los bandolejants. Hu dels encàrrechs encomenats al missatger Francesch d' Orriols era (3).

«Item que denunciay a la senyora Reyna com mossen Cruillers, dilunç a IIII de maig, ha tornada certa paraula qui era entre micer Pujol e micer Soler canonges e lurs valadors de una part, e lo dit mossen Cruilles e altres seus valadors daltra part, en la qual discordia concorren de grans e potents homens e altres, que es preparatori de final destrucció de tota aquesta ciutat e terra.»

Crehem se referirá esta missatgeria, á les disensions y escandol que 's promogueren en la seu de Vich, á conseqüencia de paraules e insults entre ^{micer} Pujol e ^{micer} Soler que per no esser pertinents á nostre objecte, dexám de continuar. D' elles ne donen detalls los Consellers de Vich en 11 d' Agost de 1457, en qual data encara no ha-

(1) Registre 3144, foli 5 (Arx. Ar.)

(2) Registre 3151, folis 51 y 52 (Arx. Ar.)

(3) D' una vegada, per abreviar, dirém que aquesta y la quasi totalitat de les noves històries del present treball, son estretes dels volums de copiadors de lletres del arxiu municipal de Vich. Molt y preuat es lo que conté aquest magnífich arxiu catalá, poch conegut y regirat de nostres investigadors, tot y esser esquisita la amabilitat de son arxiuer, lo erudit vigatá Senyor Serra y Campdelacreu, á qui 'ns complauen en regradiar desde aquest lloch. Per causa de mancarhi quaderns de la correspondencia adreçada en 1448 y 1449, desconexem lo començ de les bandositats de que 'n fou capitost Bernat Guillem d' Altarriba.

vien finit aytals discordies. A la mateixa causa obehia lo vinent edicte reyal del 27 d' Agost de 1450 (1).

«Maria per la gracia de Deu etc. Als amat e fels nostres los Veguer, Batle e Sots-ueguer e sotsbatle de la Ciutat de Vich. Salut e dileccio. Gran clamor nos es feta per part dels consellers e prohomens de la dita Ciutat que com en Salvador Prat, Johan Puig, Jacme March, hun fill den Rocher del Call nou, en Ffrancesch de Portabarrada e altres daquexa Ciutat qui son scomunicats per la Constitucio de Terragona a instancia del venerable pare en xrist e amat nostre lo bisbe daquexa Ciutat, e per los quals es la dita Ciutat en entredit posada, no volen exir de la dita ciutat jatsia moltes voltes per part dels dits Concellers, ne sien requests, de ques segueix hun gran perill e dan de les animes dels habitants de dita Ciutat, e turbacio en aquella, ara maiorment en aquest temps de pestilencia que los habitants de aquella no poden anar als diuinals officis, ni alegrarse de hauer los sacraments ecclesiastichs com se pertany. Perque, suplicat a nos ab grandissima instancia per part dels dits Consellers, nos plagues sobre aço prouehir, nos volents a les dites suplicacions per salut de les animes auenir e condecendre, a vosaltres, e a quescun de vos, dehim e manam stretament, que se los dessus nomenats e altres qualseuols axi scomunicats per la Constitucio de Terragona e per los quals la dita Ciutat exir no volran de aquella, graciosament aquells ne foragitets ols metats en la preso, per que los diuinals officis per ells no cessan nis torban o empatxen los segraments que los qui moren deuen hauer. E en aço no sperets altre manament o consulta com per los dits sguarts axi vullam se fasse. Datum en Perpinya a vint e set dies Dagost en lany de la natiuitat de nostre Senyor MCCCC Sinquanta. — Pages Vic.»

A fi d' evitar que les bandositats portásen á Vich una mala jornada, la propia Sobirana, ordoná al Veguer no hi tolerás lo us d' armes, imposant als contraventors, ultra la perdua d' aquestes, 50 florins de multa (28 de Març de 1450).

Mossen Gabriel Cogolls, canonge de la Seu de Vich, y persona de molta autoritat y prestigi en la regió Ausonesa, per haver intervingut en importants afers publichs d' aquella Ciutat, tenia encarrech d' induhir á firmar la pau als bandolejants. Com en 10 de Maig de 1450 hagués partit soptadament vers Lleyda, los Consellers de Vich reclamen ab molta instancia son retorn, esperançats de que podria remediar los mals que s' aparellaven á esdevenirne. Lo prestigi del canonge Cogolls, está implicitament espressat per la predita autoritat municipal, quan en altra carta en que reclamava la sua ajuda en los afers que 's menejaven en la Cort Reyal (25 de Setembre de 1450), lo califiquen de «illuminador, protector, e conservador e encara augmentador de la cosa publica de aquèsta ciutat».

Los Consellers de Vich manifestaren á Bernat Guillem d' Altarriba y á son cunyat Berenguer de Montcorb que no entressen dintre la sua ciutat y llochs units. Respongué lo primar, que 'ls complauria en llur petició, mes lo segon se mostrá poch disposat á acatarla. Novament foren, ab dos cavallers, intimats per la propia autoritat municipal (6 de Juny de 1450) á no entrar á Vich per facilitar ab sa ausencia, la conclusió de la pau en la regió ausonesa, en obtenir la que ells treballaven continuamente ab los Senyors Rey y Reyna.

Dues diferentes bandositats eren les existents á Ausona durant los anys de que parlám (1449 y 1450). La més antiga, aleshores esmortehida y á punt d' estingirse, entre los Mir y Malla y llurs respectius valedors; y la més moderna, puix acabava de renaxer (1449) entre Bernat Guillem d' Altarriba y Berenger de Montcorb, d' una part, y Jofre Gilabert de Cruilles, son sogre Jaume Alamany de Bellpuig, Guillem de Malla y son fill Bernat Guillem de Malla, de la contraria.

(1) *Diversorum 37 Regina Maria L. T. Alfonsi IV, Registre 3152, foli 149 (Arx. Ar.)*

Com dels Cruilles de Vich ne seguirem parlant en lo transcurs de la present narració, es d'interés fer observar, al objecte d'evitar confusions originades per similituts de noms, que les branques de aquesta familia catalana s'havien espargit en 1450. A més del Cruilles, qui figurava com á cap de bandositat en la terra d'Ausona, existien ensemps, un Bernat Gilabert de Cruilles, senyor de les baronies de Cruilles, Peratallada, Begur y altres y un Martí Guerau de Cruilles, senyor de la baronia de Llagostera. Als successors d'en Jofre Gilabert de Cruilles, se 'ls conegué més tart ab lo apelatiu de los Cruilles d'Ayguafreda (any 1508) (1). Prop la parroquia de Seva hi tenia Jofre Gilabert de Cruilles una casa forta, qual situació sentim no poder precisar. Mes una de ses principals pertinencies era, á lo que sembla, lo castell y vila de Rupit en la regió de Collsacabra (2).

Precisa igualment tenir en compte, que altres Cruilles, nomenats Jofre Gilabert, com lo de Vich, existiren en lo segle xv, com si aquest nom de fonts, especialment lo de Gilabert, fos lo predilecte de dita familia. Així en 1416 figurá á Gerona un Jofre de Cruilles (3) diferent del vigatá.

Contra algunes bones provisions reynals endreçades á pacificar les bandositats vigatanes treballaren, en la Cort de la Reyna, los cavallers bandolejants, arbitrants llur derogació. Mes los Consellers de Vich esforçantse en contrarrestar llurs treballs (19 de Juny de 1450) recomanen á la Sobirana sien elles mantingudes, indicantli com, en tot cas, lo convenient es dictarne de més riguroses.

Després d'encarregar dits Consellers á uns nous embaxadors tramesos á la Reyna (24 de Juny de 1450) tractessen d'aquest afer los hi comuniquen (6 de Juliol de 1450) «com lo dia de ir, que era digmenge, per part de mossen Cruilles son stats tramesos desaximents de batalla mortal an Altariba, per la qual cosa de hora en hora la ciutat sta en punt de perir: e noy vehem expedient ne remedi al mon pus prest, com seria la dita senyora personalment se fassa venir los dits mossen Cruilles, mossen Alamaný, los Malles e altres necessaris e axi matex Naltariba en Montcorp er. P. Mir e altres que conexas.» Se clamen de que lo Veguer, per dissimular sa negligencia, aparente voler consultar ab la Reyna si procehexen ó regexen les ordinacions publicades en temps passat.

No seria molt lo descontent contra aquesta autoritat, quan al poch temps, surten los Concellers en defensa de son bon nom (2 d'Agost de 1450) al esser calumniat en la Cort Real, pels bandolejants, ab lo preconcebut proposit de substituirlo per altre mes apatich en perseguirlos, ó mes condescendent en tolerarlos.

Lo 9 de Setembre de 1450, la reyna Maria espedí un decret espressant que: «volent prouehir al repos e tranquilat de la dita Ciutat, la qual molt souint venia en scandels e perills, per aquesta occasio, oydes les parts en lo consell del Senyor Rey e nostre, hauem proueyt que, per tots guerreiants e bandoleiants de qualsevol ley, stament o condicio sien, sia prestada seguretad, ab sagrament e homenatge e pena de mil florins roborada, de no dapnificar se los vns als altres, ne moure rumor o brega dins la dita Ciutat e parroquies e lochs vnits a aquella. E encara de no dap-

(1) *Letres Closes 1508 fins 1511* (9 Setembre 1508) Arx. Mun. de Barcelona. Document insert en lo *Apendix* de la monografia *Castell de La Roca del Vallès*, del autor.

(2) Lo castell y vila de Rupit, que, en lo segle xiv pertanyia als comtes de Pallars, apareix en 1463, com essent propietat del fill de Jofre Gilabert de Cruilles, qui militava entre los contraris de Joan I'. Com passá d'una casa á l'altra no 'ns ha sigut possible averiguarho, per quan, á can Bigorra de Rupit, actuals propietaris del rocar del mitg de la Vila hon s'alçava lo castell, cremaren, en lo passat any de 1804, tota la documentació vella que tenien. Per altre part, los pochos pergamins que's conserven en los arxius parroquials de Rupit y de Pruit, donen molt escassa llum històrica.

(3) *Bandos y bandoleros en Gerona*, per Juliá de Chia, vol. I, pág. 260.

nificar qualseuol persones ne bens de aquelles, publicament o amagada, dins les dites ciutat, parroquies, e lochs vnits.» Y si als deu dies de publicada la crida refusaven ferho devien exir per sempre de Vich y lochs units. «La qual seguretat (diu la Reyna) volem dure tant quant durara la bandositat.» Si després de firmarla algun bandolejant intentás desdirsen, podia ferho mentres «de la sua voluntat e desistencia aparega, per carta publica, notificada als veguer, concellers o a la maior part de aquells», tenint d' exir en continent, d' aytals llochs axis com si no la hagués firmada (1). Aquesta provisió era consemblant á la posada en vigor pel rey Martí I en 1403, confirmada pels demés reys d' Aragó, á despit de oposarshi, en diferents ocasions, los bandolejants.

La precedent ordre, altra de la Reyna manant «que, los ciutadans no gosen fer valença als garrajants e bandolajants» y altre prohibint lo us de armes, contrariaren á abdues parts enemigues. Al moment en que foren promulgades, espresaren son enuig á hu dels representants de la Ciutat, segons ho referexen los Consellers á la Reyna (23 de Setembre de 1450), esplicantli com «la declaracio e sanctissima provissio per vostra senyoria e vostre sacre consell nouament emanades fetes cridar ab veu de trompes per tots los lochs acostumats, fou causa de que mes tart, hora captada e de nits», alguns bandolejants tallaren una vinya, rompent arbres y enderrocant certa caseta en ella construhida tot lo que era propietat del conseller y escrivá Antoni de la Campana, qui oficiava son carrech al promulgarse per Vich les dites reyal provisions. Axó y les menaces circulades motivaren que alguns pacífics ciutadans tractessen de desamparar la Ciutat.

En lo Setembre de 1450, Altarriba y Montcorb estaven en la Cort de la Reyna y, segons se deya per Vich, detinguts per dita Sobirana. La influencia d' aytal estada, poch tardá en mostrarse perceptible, puix aparexen més docils y humils, consentint á firmar la seguretat general de no damnificarse en conformitat als Reyals manaments. Altres cavallers y particulars los seguiren en aquesta pacífica via, entre ells en Pere Mir y en Guillem de Malla. Emperó foren molts los qui la refusaren firmar, haventse d' absentar de Vich y llochs units, contantse en eix nombre en Cruilles, n' Alamany y en Ponç de Malla.

N' Altarriba no tardá á inculpar davant la Reyna, als Conseller y Veguer de Vich, de parcialitat ab los del bando contrari, á molts dels qui deya no compelién á firmar la seguretat, obligantlo axó á sortir de casa, armat, pera guardarse de perills. En corroboració citava los noms d' alguns d' aquells á qui era permés morar impunement á Vich á despit de la anterior disposició, ço es, Joan Salvador de Serra-de-boix, Pere Cogolls, Just Bosch, Rafel Verneda, Rafel de Vilatortrella, Gabriel Torres, los Staneres, Joan de la Verdura, Anton Bergada, Joan Grau, Fábregas de Malloles, Damiá Vilandeya, Gabriel Busquets, Miquel Rosars y altres.

Atenent, com se devia, á la súplica precedent, la Reyna, desde Perpinyá, lo 28 de Novembre de 1450, maná al Veguer y Sotsveguer d' Ausona que si los predits ó qualsevols altres formant parts de bandositats, refusaven firmar la seguretat estahuda, procedissen ab ells segons lo en ella preceptuat.

Mentrestant Altarriba y Montcorb, vehent no podrien obtenir que la Reyna derogás les provisions y ordinations confirmades, pensaren refugirles valentse d' una habil estratagema molt per menut relatada per los Consellers á sa Sobirana, (14 de Octubre de 1450) y de la que continuarem lo fragment á nostre obgete interesant.

«E los dits Altarriba e Montcorb vahent que no havién pogut hauer lur obtat,

(1) Registre 3152, foli 158 y Apendix document nom I.

han impetrada e obtenguda de vostra senyoria una prouisio hauent que lo vaguer no puxa conexer dells e de lurs servidors ciuilment ni criminal sens lo conjunt (adjunt ó assessor) ja a ell donat per vostra senyoria, so es, Noris, sino crim fragant: la qual vostra prouisio los ha donada molt gran audacia, car per lur gran alacio e temeritat, los dits Altarriba e Montcorb, no han duptat, durant los dies de fermar la seguretat segons forma de vostra prouisio, de entrar dins la ciutat: e jatsia encautats e requests de fermar la dita seguratat, e no fermant del incorriment de les penes, no la han volguda fermar asserint que ja la hauien fermada en poder de vostra senyoria: e requests de ferma autentica demostracio, ho han recusat, dients, que be ne eren ells creadors empero que quant seria obs ho mostrarien: e nosaltres vahents que los dies eren passats e que no hauien volgut fermar, requesem, los oficials exequissen vostres prouisions e nostres ordinacions contra ells, segons la forma ab aquelles donades: e ells, ab nostres instancies, volents exequir los dits manaments, los dits Altarriba e Montcorb no han duptat de resistir los dits oficials e nosaltres, e alergarse en paraules molts desonestes e carregoses e dignes de gran punicio, prenent aquesta audacia per la dita vostra prouicio, que lo vaguer, sens la presencia del dit Oris, no puxa contra ells procehir: e lo sotuaguer, solt de adjunt, e volent contra ells procehir, lo han intitulat de part cominant que li faran donar adjunt, affi que, pus no regonexen senyoria a Deu ne a lur princep ne atenpoch a lurs oficials. De ques segueix que los dits vaguer e sotuaguer per impediment de lur prouisio, no han fetes contra ells les forces e constrayiments necessaris, per tant com lo dit Oris es poblat fora aquesta ciutat per dues legues e fort a tart hic es açí present e per consequent vostres penes contra ells nos poden executar.»

Naturalment que los Consellers prenenien derogás lo decret pel que s'assenyallava als oficials Reyals, un assessor en la persona de 'n Oris.

Tant per una part com per la altra se notaven, en aquest temps, mohiments alarmants. En diverses ocasions en Cruilles entrá dins Vich ab gent armada, acostantse de nits als portals. També 's deya que n' Altarriba «volent implicar en sa guerra gran nombre de ciutadans, no ha dubtat, migençant carta publica, de intitular aquell, esser de la part dels dits Cruilles e Malles, e aquella part volia fer semblant, affi que ab lur astucia e indebit ingeni tota la ciutat hagues a esser de lur guerra.»

Lo 2 de Novembre de 1450 la reyna Maria arbitrà de Mestre Joan Llobet y del canonge Cogolls, contribuïssen á pacificar les bandositats vigatanes. Mes avant en 26 de Març de 1451, torná á recomenárloshi la Reyna «lo negoci de la pau de Vich» (1). Mes tot resultava en va.

Alegant proposits de voler guerrear los del braç militar, segons ho tenien per més, Altarriba obté de la Reyna, en 19 de Novembre de 1450, una provisio que posa en gran congoxa als Consellers de Vich, y contra de la qual reclamen (12 de Desembre de 1450) esplicant astucies dels militars d' Ausona per induhir als ciutadans á llur facció, y dihent que ells, com á autoritat, treballaran sempre en tenir en pau llur Ciutat y que «si aquells del bras militar volran garrajar acorreguen en aquells de lur bras e no sien causa de destruccio de aquesta ciutat e de sos ciutadans.»

Al finir lo any 1450, succehi un fet criminós que be podria esser fill de aquestes bandositats, puix hi jugá primordial paper gent afecta á n' Altarriba (2). En cert dia del mes de Desembre se presentaren en uns molins, que lo convent de Sant Joan de les Abadesses possehia prop los murs de la vila de Sant Joan, Francesch Gil escuder de n' Altarriba, Ramon Malart de Sant Joan, Llorenç Durán de Santa Eugenia

(1) Registre 3264, foli 54 (Arx. Ar.)

(2) Registre 3153, foli 105 (Arx. Ar.)

de Berga, Bernat Gascó, qui era criat de 'n Durán, y n' Egili de Vilalleons, los qui, má armada, romperen les moles, cometeren altres damnatges, y fins hagueren cremat los molins y mort al moliner, sense la intervenció d' alguns homens qui s' hi trobaven accidentalment. Abans d' entornarsen conminaren á qualsevol qui allí hi exercís de moliner, que seria mort per ells, com igualment aquell dels presents qui metes só de *vifós* pera perseguirlos.

Produí son efecte la amenaça, puix no 's trobá hom qui volgués regir dits molins. Lo procurador del Abat se 'n queixa á la Reyna, é incoat procés, resultaren condemnats los autors del fet, á satisfer al Abat mil florins per la injuria y tres cents florins en esmena de danys. Com no complissen la sentència foren apartats de la *pau y treva* publicantse, á só de pregó, primer, per los llochs publichs de Barcelona, y més tart (á fi de que ningú pogués allegar ignorancia del apartament) (12 de Juny de 1451) en totes les localitats de Catalunya hont lo Abat de Sant Joan estimá necessari devia pregonarse (1).

Lo 6 de Desembre de 1450 se quexen los Consellers de Vich á la Reyna de la poca energia de Ramon de Gurb, qui régia la vegueria y batllia, per manera que los bandolejants arribaven á les portes de la Ciutat, haventla cercada de nits y tement-sen moltes novitats. Com ja s' atrevissen «de nits e hora captada de trencar los vostros carcers e entrar dins aquells e treura e manarsen los celerats e presoners,» esplican que feren mudar les presons «en lo castell daquesta ciutat qui es vná gran fortalesa,» reclamant del veguer aparedás uns grans forats, sens que ho portás á compliment. D' aqui donchs que cert dia, hora matinal, fossen deslliurats per bon nombre de gent armada, tres renomats criminals, per mijs dels tals forats, sens que lo Regent la vegueria hagués «animo ne fortalesa de inseguir los nē menys de exir fora la ciutat.» Davant de sa ineptitut, reclamen de la Reyna un bon oficial qui los dirigisca, recordantli de passada quan be regia dit carrech Guillem Arnau de Pallol y ab quant gust, tots los vigatans, veurien lo hi reintegrassen.

Los mals á Ausona s' hi acrecentaven. Pel Febrer de 1451, en lo lloch nomenat *Font Molça*, situat dintre la baronia de Centelles, en lo camí de Barcelona, s' hi acullien homens de mala vida, en gran nombre, robant y maltractant als caminants, sens que Grisogo de Centelles, provehis pera evitar aytals crims y delictes.

Poch contents del regiment que de la vegueria feya Ramon de Gurb, se 'n clamen á la Reyna los vigatans (22 de Febrer de 1451), esposantli llur desitg de que sia conferit dit ofici al donzell Pere de Planella, en qui hi tenien posades grans esperances, per lo be que desempnyá lo carrech consemblant en Puigcerdá durant lo precedent trienni. Mes avant al suplicar á dita Sobirana dictás treves reyls en la bandositat dels Cruilles y Altarribes (23 de Febrer de 1451) li reiteraven se dignás espedir lo predit nombrament d' en Planella, si be fou inutilment.

Veges com la miticulositat alçava lo cap durant aquestes negociacions. Quan Pere Vila, missatger de Vich, rebé ordre de demanar á la Reyna, en nom de la sua Ciutat, nombrás veguer á dit Planella, suscitá dificultat legal per ferho, segons diuen los Consellers, pretextant «que non havets en memorial e que no volets exir fora aquell, com ne hajats prestat sacrament e homanatge: de que som maravelrats, car vostro memorial superficialment conte los grans perills preparats en aquesta ciutat, e la gran flaqueza e indisposicio den Ramon de Gurb»..... etc. (6 de Març de 1451).

Arribá nova estos dies, com cert moro franch resident en la casa d' Altarriba, era autor de molts lladronicis. Lo Sotsveguer intentá pendrel, però Bernat Guillem d' Altarriba replicá tenirlo en ses mans lo Governador per ferne justicia. Duplantse

(1) Registre 3154, foli 59 (Arx. Ar.)

fos una alegació falsa, los Consellers de Vich demanaren á la Reyna (26 de Febrer de 1451) ho comunicás al Governador.

Lo 14 d' Abril de 1451 espliquen, los Consellers de Vich, com «Altariba e Montcorb, ab gran nombra de gent armada, son anats a la segrera de Seua, qui es a vna lega de açi, matentse dins la dita esgleya e enfortintse en lo cloquer: apres de lo qual, dins vna casa, era mossen Cruilles ab alguna gent, comensant hauer brega entre ells: e peruengut a nostra oyda diuerses vagades, axi de paraula com en escrits, requesem los dits veguer e sotsveguer prestament hi anassen e prouahissen degudament entre los dits guerrajants; e ab molt gran dificultat poguem obtenir hi anassen, ensemps ab lo procurador del bisba, e alguns de aquesta ciutat, en tant que entreueninthi lo adjutori diuinal, la dita brega cessa entre ells, es dispersgiren, empero cascuna part sta amassada ab gran gent armada, perforsantse enfortirse en grans forces, de que se oppina, de hora en hora, de seguirse entre ells vna mala jornada.» La brega hi durá alguns dies.

En tant que Altarriba y Montcorb, per carta pública, revocaven la seguretat general prestada davant la Reyna, lo perill aumentava á Vich per la falta de un bon veguer,

A primers de Maig de 1451, en Jofre Gilabert de Cruilles torná la recíproca á n' Altarriba, presentantse ab molta gent armada prop la casa d' aquest «e aquí se prepara de batala aturantí per algun temps: e certificat, lo dit Altarriba esser ab gent de la casa hoc daquesta terra Dosona, sen perti e passa pres aquesta ciutat: e lo veguer e nosaltres de aço certificats, hi isquem e vahent que no curauen de entrar dins la ciutat sino fer lur via, per no arumorar la ciutat ne inflamar les parts, deslberam no fossen inseguits, per tant com laltre part, per aqueixa matexa consideracio, era stada tollarada.»

Lo 24 de Maig de 1451, los Consellers de Vich mostren de nou llur congoxa, á la Reyna per la inopia de son Veguer, puix certs bandolejants la «nit passada haurien desafiat alguns canonges», no essent axó lo pitjor sinó que solen entrar de nits dintre la ciutat «e metre aguayts en aquella, faent poch mencio de vostro veguer.» Per suplir la diligencia d' aquest los Consellers decidiren «cascuna nit ab gran gent armada fer guayta: empero nos podra molts dies soportar, car los ciutadans quins acompayen sen anuyen, afermant o axi que es esser carrech de vostos oficials.» Mes com no obtinguessen de la Sobirana cap mida per assegurarlos bon estament, dita autoritat municipal, apurada de veure empitjorar la tranquilat pública, lo 30 de Maig manifesta estar «en punt de portar les claus de la ciutat a la dita senyora.»

Los Consellers de Vich, vehent lo poch resultat de ses continuades missatgeries y lletres á la Reyna, puix empitjoraven de dia en dia les disencions y bandositats de la terra d' Ausona, se dirigexen als Consellers de Barceloná, per arbitrar la sua intervenció e influencia (30 de Maig de 1451). De les íntimes relacions entre Vich y Barcelona, ne parla lo següent apartat de aquesta carta: «Considerant que aquesta Ciutat (Vich) tostemps ha fet e fa cap de la vostra e tostemps na acustumat, per vostra gran benignitat, de obtenir consells fauors, e ajudes.» Per judicar de la exactitut d' estes derrereres paraules s' ha de tenir en compte, que, mercés á la intervenció de Barcelona, se acallaren per alguns anys més, les bandositats del temps del rey Martí I. Aytambé en la referida carta llençaven la anatema de que, davant dels nombrosos crims y malestar «aquesta ciutat (Vich) sta en punt de portar les claus de la ciutat á la dita senyora (Reyna) pus no vol prouahir a tants neufragis.»

Segons sembla, en aquell mes de Maig, los bandolers feyen continues entrades y exides dintre de Vich, ab notable escándol de tots sos ciutadans y sense negun empaig. Ademés tot lo dia tenien ocupat lo camí de Vich á Barcelona, especialment en les vores de la *Font Molça*, lloch escullit pera sos damnatges, puix no feya gayre hi

mataren un traginer y en la setmana precedent al procurador fiscal Serradeboix. Es possible aquest últim siga lo Joan Salvador de Serra-de-boix, qui, com sabém per la queixa alçada davant la Reyna, en Novembre de 1450, per n' Altarriba, formava part dels afectes á la parcialitat d' en Cruilles. Aquest detall portaria á presumir si los assessins del Procurador fiscal eren de la facció de nostre Bernat Guillem.

Los vigatans, ensemps que escrivien á la ciutat de Barcelona, trametien dos missatgers á la Reyna (6 de Juny de 1451) per arbitrar com á cosa de la major necessitat, «remoura de present lo dit veguer de son offici, e de aquell prouahir vn bon official, segons forma del priuilegi, e nó parcial, per lo restant corrent trienni, e encara per lo prop vinent trienni.» Naturalment que si la primera autoritat de aquella regió, estava afecte á les bandositats, la situació dels ciutadans pacífichs esdevindria insostenible y de poch los servirien disposicions com la emanada de la Reyna (5 de Juny de 1451) anulant totes aquelles provisions sues, per les que manava sobreseure en les causes suscitades contra los dits bandolejants. En conseqüència, en avant, devia procehirse contra d' ells en tot lo que hi hagués lloch. Emperó n' exceptuá á en Martí Joan d' Orís (1).

Los mancomunats esforços de Barcelona y Vich tingueren un resultat favorable per la obra de la pacificació de la perturbada terra d' Ausona. Als pochos dies, lo Governador General de Catalunya se personá en aquesta regió per orde de la Reyna. D' ell deyen los vigatans, en 15 de Juny de 1451, que «molt virilment ses interposat entre los dits garrajants per pacificar aquells», mostrantse esperançats de que ho obtindria.

Lo 18 de Juny de 1451, supliquen, los Consellers á la Reyna, ordene no partesca lo Governador, sens dexar del tot pacificades les sues bandositats.

Durant aquest mes de Juny, los vigatans Puigpardines y Viure treballaven, quisqué d' ells, per obtenir lo nomenament de veguer, lo que tal vegada indicará trobarse vacant dit carrech. Al nomenament de qualsevol d' ells dos s' hi oposen los Consellers de Vich, fundantse en que contrariaria llurs privilegis, puix en ells s' estatuheix que, «algu qui sia nat, heretat o domiciliat dins la dita vagueria, no puxa esser vaguer, loctinent ne regent: e com lo dit Puigpardines sia nat e heretat dins la dita vagueria, hoc cosingerma den Verneda, hu dels garrajants de les dites bandositats, e per semblant lo dit Viura sie en gran parentela den Altarriba, hoc den Jacme Alamanuy qui es sogre den Cruilles.» (15 de Juny de 1451).

Mossen Huch de Puigpardines, per exercir lo carrech de algtzír royal, tenia algun valiment en la Cort de la Reyna, suposantse que li concedirien la vegueria de Vich. En les prosecutives gestions dels Consellers d' aquesta Ciutat per haver bon veguer, se dirigexen als missatgers qui aleshores tenien á Barcelona y al influent Canonge Cogolls, demanantlos s' hi oposen tant com puguen (21 y 22 de Juny de 1451). Ensemps renoven directament á la Reyna la petició de que 'ls ne tramete un de bó e imparcial, en ocasió en que li escrigueren per donarli compte del mal recapte que havia fet lo Governador al tractar de pacificar als bandolejants (24 de Juny de 1451). Sembla que esta autoritat militar no havia trobat altre mitjá que dexar posades y firmades treves entre ells, les quals finaven lo darrer de Setembre vinent. Ab rahó preveyen los Consellers que axó no era fer res, puix acabat lo termini 's renovaria lo malestar, y per tant lo que calia era que vinguessen á firmar pau final ó be treva llarga que equivalgués á aquesta.

Altres malefichs y disturbis comuniquen á la Reyna los atribulats vigatans, lo 8 de Juliol de 1451, planyentse de que 's cometessen ab complerta impunitat, tota vegada

(1) Registre 3153, foli 128 (Arx. Ar).

que 's trobaven sense Veguer y que lo Governador dies há s' havia absentat. La casa de Joan Roure, tresorer de la Ciutat, siguié entrada per dos homens, (en Pere Mir y lo bastart d' en Pere Ferrer) los qui, ab les espases nues, pretenien matar al seu fill. A més trobantse exercint son carrech, lo Mostaçaff, siguié publicament injuriat per cert ciudadá. En altra ocasió un barber doná una coltellada á altre ciudadá. Finalment, en la parroquia de Sant Martí de Riudeperes, certs homens estrangers se vegeren atacats per altres exits de la casa d' Altarriba, moventse entre ells forta brega y restantne tres ferits graves, sense que lo Veguer, (present á Vich en aquella jornada) á despit de personarse en lo lloch del combat, se 'n hagués portat presoner á cap dels promotors.

En lo mes de Setembre se trobava n' Altarriba en la Cort Reyal, quan arrivá á Vich la alarmant nova de que la Reyna Maria havia provehit dels oficis de la vegueria y batllia de dita Ciutat á en Ponç de Viura. Ab nou esforç tornen á oposarshi los Consellers (21 de Setembre de 1451) per créurel perjudicial á la bona marxa de la regió. A les rahons precedentment esposades hi afegiren ara, per demanar la revocació del nomenament, la de que dit Viura «de si matex sia indispost e insuficient no tan solament, per respecta de la dita parentela e acostament de bandositat, mes encara per altres inhabilitats en ell concorrents les quals per honestat se posen sots silenci».

Al espirar, ab lo 30 de Setembre, la treva pactada entre los bandolejants, á despit de permanexer fora Ciutat n' Altarriba y n' Alemany, la situació dels partidaris d' un y altre bando no era per tranquilisar als Consellers de Vich. Lo gendre d' aquest darrer, en Cruilles, residia en dita Ciutat ab alguns dels seus partidaris y fora d' ella estava apostada molta gent armada sots comandament d' en Montcorb. Es cert que lo primer assegurava als Consellers no tenia empaig en prorrogar la treva per un altre més; emperó com no 's mostraven tant ben disposts los del bando contrari, l' autoritat municipal de Vich posa en conexement de la Reyna (1 de Octubre de 1451) no haver pogut obtenir dels oficials reynals que fessen prestar als de n' Altarriba la seguretat general manada en les disposicions de dita Sobirana, demanantli en conseqüencia faci lo que puga en llur socors.

Lo 20 d' Octubre de 1451, absents de Vich lo Veguer y lo Sotsveguer, vingueren á les mans hu dels d' en Cruilles ab un vigatá, restant abdosos nafrats. La Ciutat s' avalotó molt, mes per fortuna no prengué peu lo avalot. Tement sempre los mals que 's podien seguir, los Consellers requeriren al Sotsveguer á que continuament, ó ell ó lo Veguer, no 's moguessen de la població. Al dia següent ho posen en conexement de la Reyna, demanantli obligue á dites autoritats á no absentarse y exigir de tothom lo exacte compliment de les provisions Reyals y ordinacions de la Ciutat, «en altre manera som en punt de perir e de portar vos les claus dels portals per nostron descarrech».

No descuydá Dona Maria treballar en pró de la pacificació de Vich, com se pot veure per la carta que en aquests matexos dies d' Octubre escrivia á sos oficials (1) y concebuda ab les següents paraules:

«La Reyna.

Amats nostres: Com per leuar scandols e inconuenients e per alguns altres sguarts, los quals no curam aci explicar, treballeu en leuar la questio que es entre en Jofre Gilabert de Cruilles e en Bernat Guillem Daltarriba de la part altre. E encara, en leuar la questio que es dauant uosaltres per les demandes contra lo dit Naltarriba fetes. Pertant vos pregam, encarregam e manam, que sobresegau en les dites

(1) Registre 3274, foli 133 (Arx. Ar.)

demandes fetes contra lo dit Naltarriba, fins de nos haiats altre manament en contrari. Car Deu volent nos prestament vos scriurem nostra intencio e voluntat. E haurèm vos ho a seruey. Dada en Barchinona a XV dies de Octubre del Any Mil CCCCLI.—La Reyna.

Als amats nostres los Jutges e inquisidors de la taula dels officis de la Ciutat e Vegueria de Vich.»

A conseqüència de la orde reyal de 1450, afirmaven, davant la Reyna, en Jacme Alamany de Bellpuig y en Ponç de Malla, «esser vexats per causa de la dita provisió no podents entrar en la dita ciutat hont tenien llurs domicilis». La Sobirana accedí á la rëvocació que li solicitaren, (17 de Novembre de 1451) ordenant al Veguer, que, mentres no tingués altre manament seu, permetés á dits cavallers entrar, exir, ó estar dintre Vich ó son vegueriu.

Lo 30 de Novembre de 1451, «Naltarriba ab gran gent armada es vengut fins a les portes de Vich de que se oppinaue seguir sich vna mala jornada». Los vigatans tenien que en Cruilles, qui tenia molta gent ab ell, fes lo propi «de que aquesta ciutat passara vn molt gran perill». Mes tot s' espargí sense conseqüències.

Mercés á les gestions d' altra missatgeria tramesa á la Reyna peis Consellers de Vich, á mitjans de Desembre de 1451, se firmaren noves treves entre les dues parts fins lo derrer de Janer de 1452. Mentrestant en Cruilles ab la sua gent dexá á Vich, passant vers Gerona.

Aquestes treves sols eren compassos d' espera que no podien tranquilisar del tot á ningú. Lo 13 de Decembre de 1451, los Consellers de Vich escriuen á sos missatgers perque procuren obtenir de la Reyna una seguretat general com á definitiu remey á les bandositats.

En la vesprada del 15 de Janer de 1452, sis homens se 'n portaren violentament á una donzella qui anava acompanyada de sos pares. Als crits de *via-fós* llençats per aquestos, posats en mohiment los vigatans, lliuraren la donzella de sos raptors, atrapantlos á sols tres trets de ballesta de les muralles de Vich. Com ni lo Veguer ni lo Sotsveguer volguessen exir al só de *via-fós*, fou imputat lo delictè á cert esclau del primer qui, suposaven, era hu dels dits malfaytors.

Lo 28 de Janer de 1452, los Consellers demanen á la Reyna, ab molta urgencia, no descuyde les bandositats vigatanes, per quan «aquests dies no ha molt passats vn bastart de Gurb ha donats desaximents a micer P. Gabriel Colomer, caualler, domiciliat en aquesta Ciutat, e nouament lo bastart de Pinos na donats altres en Altarriba: hoc se comina sen donaren mes: e les treues qui eren entre Cruilles e lo dit Altarriba qui spiren per tot aquest mes qui passa per diluns tot lo dia, e cascuns fan grans aplechs».

Com lo rey Anfós nombrás veguer de Vich y Ausona á en Narcis de Sent-Dionís, cavaller de Gerona, los Consellers arbitren sa prompta vinguda, (31 de Janer de 1452) alarmats davant tants ajusts de gent d' armes. La Reyna, en data de 1 de Febrer, fá partir encontinent á dit cavaller perque prenga possessió de son carrech.

Ab no poca alarma y congoxa es escrita, pels Consellers, altra carta á la Reyna, en lo dissapte 5 de Febrer de 1452, donantli compte del següent fet d' armes hagut en la terra d' Ausona y que tant mal resultat tingué per en Jofre Gilabert de Cruilles. En ella relaten com «en Cruilles, ab molts seus seruidors, aquesta nit passada stants en lo terma de Sent Fores contiguu an aquesta ciutat, Naltarriba en molt gran potencia de gents hi son venguts, ascomatent de brega los dits Cruilles e sos seruidors, tant fortiuolment, que lo dit Cruilles e Nastanera, son seruidor, hi son romasos morts, e molts daltres en tal manera nafrats, que son en punt de morir.» Manifesten son temor de que á aquests crims «sen seguiran tots jorns de altres forts e irreparables, attes que lo dit Cruilles era del singular linatge de Catalunya, e en aquesta

guerra confronten dels potents homens de tota Catalunya, de ques seguiran grans perdicions de ànimes».

Quasi podém dir coincidir aquest fet ab la arribada del veguer Sent Dionís, qui dictà immediates disposicions pera castigar als perpetradors de aytal mort. Axís foren arrestats alguns dels qui 's trobaren en la jornada de Sent-Fores, y altres donats pel Veguer á *capleuta*, per manera que los vigatans se mostren de moment satisfets de tant zel, axí com del del Jutge.

Natural era 's clamessen, los Consellers á la Reyna (9 de Febrer de 1452) de que refusaren proseguir en llurs càrrechs, durant tot lo present trienni, (puix refugien tenir de bregar en regió tant consumida de crimens y delictes) demanantli procure permanesquen en ells, y reiterant la súplica, alguns jorns més tart (17 de Febrer de 1452) afirmant que «aquestas ciutat (Vich) e terra foren del tot destrouides, sino fossen les vengudes de aquests vaguer e jutge ordinari, los quals per obre diuinal son stats prouahits dels dits officis e ab gran voluntat e concordia en aquells admesos.» En esta derrera carta posen de manifest com molts dels bandolejants, poch satisfets de la energia del Veguer, qui tractava ministrar justicia á alguns dels scelerats presoners, treballaven per ferlo rellevar axí com al Jutge, ab la esperança d' haver major tolerancia en llurs mals propòsits. D' Altarriba se deya que tenía los procehiments incoats, fent propalar la veu de que s' entrenyoraven de la antiga jurisdicció que lo Comte de Foix exercia en una part de la ciutat, com volent suposar esser la actual més tirànica que la passada. Axís, donchs, tractant d' aprofitarse d' algun petit requisit legal que faltava encara per la definitiva unió d' aquella part de Vich á la reyal corona, 's dedicaven á treballar per desfer la compra de dita partida, compra poch anys enrera concordada, mercés á la intervenció del Canonge vigatá Gabriel Cogolls, del cavaller Bernat Albert y d' algunes altres persones. Donen compte d' axó los Consellers de Vich al dit Canonge (25 de Febrer de 1452), al demanarli treballás pera que «ab miga de la senyora Reyna siga prouahit que lo priuilegi de la unió de les pertides, e com nos poden separar de la corona reyal e comtat de Barchinona, sia corroborat ab constitució, segons lo senyor Rey ab aquell a promes e jurat, en la primera cort celebradora en lo principat de Catalunya e que feta aquesta constitució los sequaces del enamic de humana natura (aludeix als partidaris de 'n Altarriba) fassen tot quant puguen deuers los dits afers que res non bastara en ferli alguna lesio.» Precedentment en la mateixa carta hi trobám consignat com los del bando d' Altarriba «continuen lur inflamació e operació ab gran rigorositat, e per mior metreu en execució, hauriem sentit que se entrayorarien del imperi de la jurisdicció del comta de Foix que hauria en aquesta ciutat, la qual hauria captiuada e subjugada a aquesta comunitat, e ques principiarien alguns preparatoris per anitxilar e reuocar totes les dites compres del dit Comta fetes ab simulacions, ficcions, e occasions, e encara palliacions, affi que puguessen tornar en lo dit imperi.»

Dues disposicions, que á nostres ulls aparexen poch clares, dictà la Reyna en les enquestes y causes incoades ab motiu de la mort de Jofre Gilabert de Cruilles. En la primera, datada á 31 de Març de 1452, diu al Veguer que les persones qui estaven ab Cruilles en la jornada de Sent-Fores y que ell te detingudes ó á capleuta, sien en continent desarrestades ó 'ls hi canceli les capleutes; li comunica també, com, havent promés, En Jacme Alemany de Bellpuig, viurè pacíficament en la ciutat de Vich, se li permeta residir en ella mentres cumplesca la sua promesa (1).

En la segona, del 11 d' Abril de 1452, mana sobreseure en la causa que Na Mar-

(1) Registre 3'56, foli 172 (Arx. Ar.)

garida Sagimona, Viuda de Jofre Gilabert de Cruilles, havia interposat contra N' Altarriba y En Montcorb, los qui estaven apartats de la pau y treva (1).

La següent carta dels Consellers de Vich á son Veguer, absent de la Ciutat, posará de relleu la intranquilitat que hi regnava, á mitjans de Maig, y la activitat inscansable del cabdill Altarriba.

«Molt honorable mossen e de molt gran saüesa: nouament seriem stats informats que Naltarriba seria stat amassat ab gran gent darmes en nombre de LXXX hoc lo monjo de Sent Manat e lo canonge Planella ab altre aplech, e axi mateix lo bastart de Pinos ab XXX o XXXX homens armats de que se oppina de seguir se entre ells, dins o fora la ciutat, morts, nafres e altres neaufragis si la potencia diuinal noy socorre de que vo: mossen molt honorable haurets compta e raho a nostro senyor deu en lo stret juy, hoc al senyor Rey de tantes absencies que continuan de questa ciutat e vos absent, es sens official, com del vostro sotuaguer es feta poca mencio per sa indisposicio. Per tant mossen molt honorable e de gran saüesa de part de nostro senyor deu e del senyor Rey vos encarregam, e de tota aquesta Ciutat vos pregam, que en continent e vista la present siats aci per preseruar totes aquestes Ciutat e terra destruits, preparats, e irreparables, inconuenients, he si pusibla sera hauer a vostra ma los celerats per ferna la justicia deguda: en altra manera conuendria a nosaltres de ferhi degudes prouisions de la senyora Reyna. E conserueus la Trinitat sancta en sa diuinal gracia; escrita en Vich a XIII de maig any MCCCCLII.

Al molt honorable e de gran saüesa mossen Narcis de Sent Dionis caualler vaguer de Vich.»

Palpita en la precedent carta, cert disgust contra d' un Veguer, qui, als tres mesos d' exercir lo cárrech, lo abandona d' una manera injustificada, dexant sumits en grans perills als ciutadans qual custodia li 'n confiá lo Sobirá. No 'ns estranya lo mal obrar de Sant Dionis, per quan sos antecedents son poch recomenables. Lo autor geroni Chia (2) lo presenta en 1430, coautor del assassinat d' en Pere Escala de Gerona. Més avant, en 1446, capitanejá una bandositat geronina contra lo Abat de Sant Pere de Galligants, arribant, en 1447, á intentar metre foch en la iglesia d' aquest monestir. No cal confondre dit personatge, ab lo canonge de Barcelona Narcis de Sant Dionis.

Lo 6 de Juny de 1452, davant la negligencia dels oficials reyls en perseguir als bandolejants, los Concellers de Vich, pregunen á la Reyna mane préstament «als dits vaguer, sotuaguer e jutge ordinari e a cascu dells ab rigoroses penes seruen e fassen seruar la dita vostra sancta prouisio faent prestar la dita seguratat general a tots los guerrejants sens comport algu.»

Sent-Dionis, pretenia resignar la vegueria en mans de un seu fill. Mes com axó fos contra privilegis de la ciutat, los Consellers li aconsellen dimitesca la Vegueria davant de la Reyna, única persona competent pera designarli successor. Ensempe escriuen á esta (10 de Juny de 1452) que atorgue la Vegueria á persona apta é imparcial.

Als esforços y prechs que durant tot lo mes de Juny feren los Consellers de Vich pera obtenir del Veguer lo compliment de la Reyal disposició, prohibint als bandolejants damnificarse dins la Ciutat y sos termens, responia aquella autoritat, que, haventho consultat ab la Reyna, no 'n tenia cobrada cap resposta, y per tant refusava posarla en execució. Los Consellers se veuen precisats á solicitar d' aquesta, conteste prompte á la consulta del Veguer, puix la negligencia dels oficials re-

(1) Registre 3157, foli 38 (Arx. Ar.).

(2) *Bandos y bandoleros en Gerona*, per Juliá de Chia, vol. I, pag. 284, 331 y 341.

yals feya que al present (2 de Juliol de 1452) «tots los guerrejants stant e van a la mescla dins e fora la ciutat».

Lo 3 de Setembre de 1452, lo estat de Vich no millorava. Prosseguia essent veguer Narcís de Sent-Dionís, sens cuydar de personarse en son Vegueriu. Los delictes y demasies se continuaven dins y fora la ciutat sense que lo Sotsveguer hi posàs fi. D' aquesta mateixa manera aná passantse lo vinent mes d' Octubre, segons manifestació dels Consellers de Vich á la Reyna en data de primer de Novembre de 1452: «jatsia vostra senyoria hagues mes en vaguer de aci en Narcís de Sent Dionís caualler, lo qual no cura de residir en son offici ne fa mencio dels crims qui sich cometen, sino que ses pactat sopra los emoluments de son offici ab lo sotuaguer e de temps en temps ve e pren sos diners pactats, e tal sen va e roman lo sotuaguer molt indispost de semblant regiment: e axi la ciutat es destrouida». Al posarho en conexement de la muller d' Anfós IV, li demanaven obligás á Sant-Dionís á residir á Vich y cancelar los pactes concordats ab lo Sotsveguer, y á aquest que en avant no sponga al Veguer, dels emoluments del ofici durant la sua ausencia. Sent Dionís prosseguia á Gerona al començar lo vinent any de 1453 (2 y 30 de Janer), burlantse de tant justes quexes.

La Reyna no contestá depressa á la petició del 2 de Juliol de 1452, pregantli aclaris lo dupte del Veguer y Sotsveguer sobre posar ó no en vigor la seguretat general estatuhida en anys precedents. Lo 2 de Janer de 1453 es novament reiterat lo prech, pels Consellers de Vich, dient com sobre les dites «coses gran temps ha perrat vostra excellencia nes stada consultada, empero vostros oficials resposta alguna fins aci non han obtenguída e axi los dits bandolers dins e fora la ciutat van a tota lur libertat, e tenen vostra general seguretat en vilipendi de prestar, e no dupten dins los limits de aquella perpetrar enormes crims e delictes». A fi de activar una solució li trameteren nova missatgeria en 22 de Janer de 1453.

Pinta gráficamente la penosa situació dels vigatans, en lo mes de Març de 1453, continuament amenaçats y vexats pels bandolejants, y poch amparats per llurs contingents oficials, la carta dels Consellers á la Reyna, que literalment copiám.

«Molt alta e molt excellent e virtuosa senyora.

Per diuerses e multiplicades letres e missatgeries hauem tadiaa a vostra gran excellencia per les grans bandositats, e entre potents persones concorrens, en aquesta ciutat e terra, e de las indisposicions dels vaguer e sotsvaguer qui vuy regexen, e dels homicides e cruells celerats qui dins e fora la ciutat van, stan e habiten, dels quals no han animo de dirlos res, ne menys axir fora la ciutat, mas entenen en baxar los mansuets executants los bans e penes, de que aquesta ciutat nesta en punt de final perdicio e destruccio: e per tant e per altres necessitats aquesta ciutat na destinat son missatger a vostra magestat per hauerna saludables prouisions per conservar aquesta ciutat a vostra reyal corona. E nouament Naltariba, en Montcorb, en Pujol, ab lurs valadors gitats de pau e de treua, stigen replegats a menys de miga lega daquesta ciutat, cominants de entrar dins la ciutat e perpetrar crims irreparables dins aquella: e encara fora sentints les indisposicions daquestos vaguer e sotsvaguer com no aturen rocins ne menys macips, e lo dit vaguer es molt vey e malalt que no pot caualcar ne ha esforç, segons experiencia de obres clarament manifesten, car venguts e stants axi replegats los dits gitats de pau e de treua, lo dit vaguer ab molt gran instancia nos ha requests de tancar tots los portals de la ciutat de nits, hoc si bo li era encara de dies: e nosaltres lo hauem request contra los enemichs del senyor Rey fassa lo degut, e no do tal carrech al senyor Rey ne a la ciutat, per los dits gitats de pau e de treua, tencar portals, mas que ab bon esforç los hage a sa ma, car la ciutat fara lo degut: e ell no cura de pus sino que los portals se tanquen, e no atura vn patit roci ne companya, sino vn macip. E de present siam stats infor-

mats que lo dit vaguer hauria apuntat que per via de prouisio noua lochtinencia e altre forma, la dita vagueria peruenga en ma de vn seu fill molt jove e indispost per aquesta vagueria a regir, les quals indisposicions no curam exprimir, com sien asats aparents per les grans guerres aci concorrens e entre persones potents. Per tant senyora molt excellent supplicam vos humilment sia de vostra merce prestament, com sia gran perill en la triga, les coses demunt expostes, atseses e considerades, prouahir daquesta vagueria algun valent e dispost e qui sia potent deuers aquests guerrejants, en haver los en ses mans e ferna la justicia segons lurs demerits, e no tollarant aquest vaguer, ne ja menys lo dit son fill regesquen aquesta vagueria atseses lurs indisposicions. En altre manera sia certa vostra excellencia que aquestes ciutat e terra son destrouides irreparablement, la qual cosa nostro Senyor Deu nos demanera en lo strèt juy. E conserueus, Senyora molt excellent, la Trinitat sancta en sa diuinal gracia e recomendacio molts anys e bons, ab exalsament de vostra reyal corona. Scrita en Vich a XIII de març any MCCCCLIII.

De la vostra molt gran senyoria humils sotmesos e vassalls qui besants vostras mans se recomanen en vostra gracia e merce.—Los consellers de Vich.»

Les perturbacions se succehien unes á altres. Lo 3 de Maig, terç dia de la elecció dels novells Consellers, «vn gentil hom appellat Mallarts, de companyia den Altariba e qui era stat en la mort den Cruilles», trameté una letra á aquells amenaçant á Antoni de la Campana, notari escrivá del Veguer, y á altre gent de Vich, comptantse en aquest nombre no poch mercaders y vehins apartats de les bandositats. Estes amenaces sembraren la inquietut entre los vigatans, «en tant que aquests qui son stats desafiats, no gosen exir de la ciutat, ne envides de lurs casas, ne menys negociayar, mayorment com estos guerrejants no dupten de venir quasi á les portes de la ciutat.» Al relatarho á la Sobirana, los Consellers (6 de Maig de 1453) li espesen los damnatges ocorreguts derrerament per causa de les bandositats, escrivintli com «se diria patentment que molts crimosos gitats de pau e de treva sen entra-rien per los masos e contra voluntat dels senyors de aquells se pendrien de lurs viures e perque van en gran nombre que nols gosarien res dir: hoc cominarien de entrar dins la ciutat perpetrar crims irreparables, faents pocha mencio de vostros oficials vahents los indisposts per resistir los: hoc hauriem sentit que alguns volrien supplicar vostra gran excellencia fossen exhimits de la jurisdiccio del dit vaguer, e on no puguessen obtanir la dita exempcio li fos donat adjunt, affi que fossen solts de tot superior: per les quals consideracions tota aquesta ciutat sta en punt de perdicio, majorment com les dites manasses se son ja meses en execucio, car haurien mes foch en lo mas del prat Nerbones de aquesta parroquia, e anit haurien tallats los orts del dit Just Bosch, den Francesch Dorriols qui es stat embaxador de aquesta ciutat al senyor Rey e es stat en fer lorda del regiment del consell, e del dit Johan Sallers; e los tiradors den Andreu ça Vila; e matats moltos den Gabriel Grau carnicer, e discurraguda a tot lur pler, la dita nit pessada, tota la ciutat, hoc tocada la porta del castell, e cridants, que los oficials non son exits de casa ne feta mencio.»

Lo diumenge 13 de Maig de 1453 los Consellers prosseguien queixantse á la Sobirana de la inacció dels oficials en perseguir als bandolejants. Tota la carta se resumeix en lo següent apartat:

«Los homicides e celerats los van entre los peus (del Veguer y Sotsveguer) que no han animo de res los dir, ne gosen axir de la ciutat, ne aturen vn macip; de que ses seguit, que la nit prop pessada, la part den Altariba seria anada en la parroquia de Sent Julia de Vilamirosa, loch reyal, no molt luny daquesta ciutat, e que haurien cremada vna casa den Padro, qui es de voluntat de la altre part, e que alguns homens hi serien estats nefrats, e molts bens cremats: e que cominarien de ferna pus forts dins aquesta ciutat e fora aquella; de que aquesta ciutat sta en punt de perir,

com veyan que siu dien axi ho meten en obra e execucio, pus nols qual hauer temor dels dits vaguer e sotsuaguer per lurs indisposicions e inhabilitats.»

Lo 22 de Maig de 1453, fou tramés de missatger á la Reyna en Gabriel Vivet, qui, entre altres coses, tenia encàrrech d' esposarli:

«Com la dita ciutat ha rebuda vna sua letra hauent que la sua Senyoria ha gran desig en pacifficar aquella terra quant mes seria possible que fos certificada en quina e qual manera se poria prouehir en posar aquella terra en rapos vnitat e concordia. E la dita ciutat haia gran voluntat de esser informada, per sa senyoria, de quina pacifficacio, e de quals personas, es sa intencio hauer scrit, com la dita ciutat ho ignor, attes que en la sua letra no son expressades. E si la dita Senyora anomenara personas gitadas de pau e de treua, li digue, que la dita ciutat, per no incorrer perills, de tals personas no gosaria parlar. E si la dita Senyora dira que donara licencia a la ciutat e al consell ne puxen parlar e treballar en tota pacifficacio, li sie satisfet com son stadas quereladas a instancia de part, e que sie de sa merce la dita ciutat ne sie apartada de tot perill; e si ella dira quey prouehira á tot, que la suplich ne man vna prouisio la qual remetra a la ciutat, affi que ab aquella plenament puxem delliberar, e a la sua Senyoria rescriture, segons a nostre Senyor Deu sera plazent; e obtenguda, prest la remeta.

Item li splich: com diverses vegadas la dita ciutat li ha scrit dels malifcics quis son patrats e fets en la dita ciutat e terra Dosona, e que sia de sa merce hi fasse justicia.

Item li splich: li placia proyehir de bons oficials, com aquells qui hi son sien molt flachs, e no hagen disposicions per la dita ciutat e terra.»

Encara no havia donat resultat la missatgeria den Vivet, quan, lo 24 de Maig de 1463, los Consellers se veuen en lo cas de donar compte á la Reyna de nous crims comesos pels bandolejants: «ço es, lo dia de ir, que en Berenguer Padro ab alguns se is adherents de la voluntat den Cruilles, mortalment naffraren lo Prior de Manleu pres lo dit monastir, qui es a vna lega de aquesta ciutat, sens desafiaments: de les quals nafres lo dit Prior lo dit dia es mort; per la qual mort stan preparats neafragis irreparables, e se fan de grans cominacions, majorment com vuy no hic ha oficials, cor lo sotsuaguer e jutge qui hic son, no han disposicions de regiments de officis; car aquestos dies la part den Altariba no ha duptat de anar al mas Paloll de Folguerols, contiguu immediat en aquesta ciutat, e fortiuolment volent sen entrar dins lo dit mas, e no volent los obrir perque eren gitats de pau e de treua, cominar los de metrey foch, entant quals hagueren obrir e tals sen entraren dins, prenent se fortiuolment de lurs viures, cominants que axi ho continuaran, no tan solament fora la ciutat, mes encara dins aquella; de que vostros oficials no han feta mencio nen curen dir res, entant que som en punt de portar vos les claus segons, ab nostras letras ja ne hauen auisada vostra senyoria.» Acaban demanantli atenga al missatger Llobet otorgantlos bons Veguer y Sotsveguer.

La reyna Maria, crehent que lo mitjá per acabar los disturbis á Vich, era posar les negociacions pera la pau, en mans dels Consellers, robustint la sua autoritat, en data de 25 de Maig de 1453 los hi confereix plens poders ab la següent disposició (1).

«Maria etc. Als amats e faels nostres los portant veus de governador general en Cathalunya veguer et sotsueguer de Vich e Osona e altres qualseuol Reyals oficials e nostres e als loctinents daquells. Salut e dileccio. Sapiats que nos per certs e bons respectes e per conduhir a vnitat e bona concordia los de la bandositat del noble en

(1) Registre 3159, foli 85 (Arx. Ar.).

Joffre Gilabert de Cruylles quondam, e den Bernat Guillem Daltariba donzell, hauem atorgat, axí com ab les presents atorgam e consentim, als consellers de la ciutat de Vich que ells e cascu dells, ensemps ab quatre altres del consell de la dita Ciutat per ells e lo dit consell elegidors, puxen, ensemps o departidament, tractar, parlar e concordar ab cascuna de les dites parts e valedors de aquella, sobre la pau, seguretat e concordia faedora e seguidora entre les dites parts no obstant que los de les dites bandositats o alguns delles sien gitats de pau e treua e per tal publicats en dita vegueria o altres qualseuol vegueries, axí a instancia del fisch, com de part priuada, e axí sens incorriment de pena o fautoria alguna. La qual licencia volem dure e tinga tant com procehira de nostre beneplacit e voluntat, e tro a tant sia reuocada. La qual reuocacio als dits consellers personalment o algu dells, se haia intimar e notificar. Dehim e manam vos per ço, quant mes fort dir se pot, sots pena de Mil florins dor darago, que la dita nostra licencia durant lo temps de aquella tingats e inuiolablemet obseruets, tenir e observar façats, e no hi contrauingats en alguna manera per qualseuol causa o raho. Com nos, deliberadament e consulta, per los respectes damunt dits, vullam axis faça. Dada en Barchinona a XXV dies de maig En lany de la natiuitat de nostre senyor Mil Quatrecentos Cinquanta Tres.—Pages vicecancellarius.»

Aquesta y una segona carta de la Reyna (qual contingut desconexém) trameté en Llobet als Consellers de Vich. Reberenles estos *ab molta gran laticia*, majorment com se 'ls prometés nombrar bon veguer, tal com ells necessitaven en les difícils circumstancies que atravessaven. Lo 6 de Juny de 1453, dita autoritat municipal torná á instar la necessitat d'aqueix nomenament, atés que los bandolejants son de molt alta classe y sols ab un mitjancer de prestigi creuen podrán pacificarlos. Llegim en la carta, entre altres coses menys importants, lo apartat següent:

«Com jatsia, senyora molt excelent, ab vostras letres, closa e patent, nouament nos sia stada donada certa forma e aquella per nos sia stadá principiada, empero nos pot metra en execucio de practica, car la part den Cruilles ha gran temps es daci absentia, e en Jacme Alamany, caualler, qui era son sogre, resideix en vostra audiencia, e alguns homes de sciencia han mogut dupta, ates que la part den Altariba es gitada de pau e de treua a instancia de part, que sens voluntat de la part sens perill de factoria, la licencia de vostra senyoria plenament hi bastas: e per retra nostro debit e volent exquir vostra sancta intencio, hauem comunicat ab la muller del dit Cruilles significantli la gran compassio, la qual vostra magestat hauia, de la perdicio de les animes concorrents en aquesta ciutat e terra, per respecta de les bandositats en aquellas concorrents, e de la pacificacio, la qual hi entanieu interposar, e que ella hi donas tot loch induccions, forma o manera, hoc permates sen pugues comunicar ab los dits gitats de pau e de treua sens incorriment de factoria.» Acaben demanant á la Reyna suplesca lo que ells no poden fer, citant als de la part de Cruilles e induhintlos á donar lloch y efecte á la completa pacificació de Ausona; com li supliquen nomenament de Veguer imparcial y de prestigi, per evitar que en est endemig, se succehissen nous damnatges entre los bandolejants y llurs adherents. Lo desitjat acort ó sobresehiment de la causa incoada per la Viuda Cruilles no s' havia pogut obtenir en 8 de Juliol de 1453 y per tant no era possible reduhir á pau als bandolejants, á despit de la bona voluntat e interés de la Reyna, y dels esforços dels Consellers.

Vich no podia avançar en lo camí de sa pacificació, ans al contrari tenia de presenciar controversies per movils mesquins, de les que n' es gráfica mostra y pintura la següent carta á la Reyna:

«Molt alta e molt excellent e virtuosa senyora.

Nouament es peruengut a nostro auditori, que en Narcís de Sent Dionis, caue-

ller, e nouament per vostra gran excellencia remogut dels officis de la Vagueria e batlia de aquesta ciutat, o per ell resignats deuant vostra magestat, donaria de grans carrechs an Nicolau Lunell, sotuaguer de aquesta ciutat, per raho de son regiment en moltes de maneres: e crehem, senyora molt excellent, que lo dit sotuaguer satisfara en los carrechs a ell per lo dit Sent Dionis impingits, en tal manera, que lo dit sotuaguer se te per dit romandra desliura de aquells; e es veritat, senyora molt excellent, que lo dit sotuaguer continuament hic ha stat e de present sta, ab vn roci discorrent dins e fora la ciutat, officiant son offici, e en les nits faent ses guaytes e treballant segons sa possibilitat; e lo dit Sent Dionis, faent de grans absencies, e tornat, volia lo dit sotuaguer li donas los emoluments que ell ab sos trabals hauia hauts durant la sua absencia; sobre los quals emoluments se causauen entre ells grans discordies, les quals se hauien a mitigar e concordar per vostra gran clemencia; e encara lo dit Sent Dionis no sen contentaue, ans continuaue la dita discrancia contra lo dit sotuaguer, e tot son temps despania sobra aço, e bans, e penes dels ciutadans, e no curaue de fer vna axida contra los celerats qui dins e fora la ciutat stauen e anauen faent poca mencio de ell vahents sa disposicio; e lo dit sotuaguer hage deslberat de anar a la vostra molt gran excellencia per donar raho de si mateix de tot son regiment e de tots carrechs a ell impingits...

Acaba la carta dels Consellers de Vich recomenant la persona del Sotsveguer á la Reyna. Es sa data del 21 de Juny de 1453.

Com intercessió valiosa per acallar estes saugnants disencions vigatanes, la clement Sobirana pensá recórrer al sensible cor de la dona, adreçantse á les mullers dels bandolejants, escrivintleshi particularment, á fi de interposarles com á mitjançeres de pau. Lo resultat infructuós d' aquestes noves gestions es relatat en la següent carta dels propis Consellers, escrita en 25 de Juny de 1453.

«Molt alta e molt excellent e virtuosa Senyora.

Les lletres per vostra molt gran excellencia prouahides e dirigides a les mullers de aquests guerrajants, prestament son stades liurades a cascuna la sua, e del liurament feta carta publica, affi ques pugues mostrar en esdeuenidor; empero aquelles no obstant, dissapta prop pessat, per vn joua de casa den Altariba, fou liurada a hu de nosaltres vna letra closa e segellada ab son sobrescrit dirigida a nosaltres e als jurats de consell, e crehents esser resposta de les dites dones, la descloguem e a part de dins ne trobam copia de vna altra quis mostraue esser stada dirigida al vaguer; e lesta la nostra, e lo sotscrit quis dehia «Altariba, Montcorp e Pujol,» e considerat lo tenor de aquella, hoc de la altre, en apres, fom ab lo vaguer manifestant e faent li lagir los tenors de aquelles, e encara liurant les li, lo qual nos recita, hoc nos mostra lo original de la letra a ell tremesa, copia de la qual, segons dit es, en la nostra era stada interclusa. De les quals coses stam en molt gran admiracio, hoc turbacio de tots nostros sentiments, si lo adjutori diuinal e vostro prestament noy suplex. Majorment com se diria certament, que, diuendres anit precedent, seria stada en gran part dirruida, an Ramon de Gurb, donzell, lo trienni passat vaguer de aquesta ciutat, vna sua casa appellada de la Sala, construida dins un seu terme de Sora, qui es de aquesta vagueria, luny de aquesta ciutat entorn tres legues; de que se oppitia seguir sic altres inconuenients irreparables, considerades los tenors de les dites lletres, copias de les quals dins les presents intercluses rematem a vostra gran senyoria. Aquella, tant humilment com podem supplicant, sia de sa merce hage compasio de aquest tribulat public, qui sta en punt de perdicio e total desolacio, e prouahir hi segons a la vostra senyoria sera vist. E conserueus, senyora molt excellent, la trinitat sancta en sa diuinal gracia e recomendacio molts anys e bons, ab exalsament de vostra reyal corona. Scrita en Vich a XXV de juny, any M CCCC L III.

De la vostra molt gran senyoria humils sotmesos e vassals, qui besants vostras mans se recomanen en vostra gracia e merce. - Los Consellers de Vich.»

Lo 30 de Juny de 1453, la Reyna permeté estar y habitar en la ciutat de Vich á na Margarida Sagimona, viuda de Cruilles, «ab deu homes dispòsts de portar armes en defensió de sa persona,» ensemps que confirmava una autorisació consemblant, ja anteriorment concedida á son pare Jacme Alamany de Bellpuig.

Lo 8 de Juliol de 1453, se resumeix en certa relació dels Consellers de Vich lo succehit en los derrers anys referent á les bandositats de n' Altarriba, desde que 's compeli á firmar als bandolejants la seguretad general. Per més que los fets dexen d' essernos nous, no volem privar d' un extracte d' aytal resum. Començas explicant «la gran repugnancia per Naltariba deuant vostra excellencia (la Reyna) feta, contra aquella (la seguretad general) feta en la vila de Perpenya» y com los guerrejants, qui refusaren firmarla, exintse de la Ciutat y sos termens y sentintse solts de la justicia, cometeren diversitat de crims, citantse los següents, alguns dels qual nos son ja coneguts: «de matar lo fill den Muntaner de Gurb; de manassar als condroadors de vn mas den P. Miquell ciuteda de açi; de nafrar vn hom de Puigcerda appellat Terraco; de manassar a XXII ciutadans de aquesta ciutat; de encalsar vn ciuteda appellat Ramonet Scoter; de tayar vinyes, orts, e trancar vn tirador; e encalsar vn ciuteda appellat Sirarols; e inuasir vn cirurgia appellat Bernat Lana; e molts altres malefics.»

Després relaten que una comisió de ciutadans, ab un Conseller, passaren á la Reyna per arbitrar certes disposicions á fi de que 's mantingués y fes observar la predita provisió, com de fet les obtingueren. Però que al present s' ha vist lo bon efecte d' aquesta darrera ordinació, lesionat y perturbat per causa de autorisar á la Viuda d' En Cruilles, de poder tenir en sa companyia, deu macips armats, puix si 's troben aquestos, ab gent de n' Altarriba, esdevindrà una mala jornada.

De pau y quietut relatives disfrutá Vich durant los mesos de Juliol, Agost, Setembre y Octubre de 1453, mercés á regir sa vegueria dues persones com lo veguer Joan Sort y lo sotsveguer Pere Navata, qui ho feren ab la imparcialitat y energia necessaries per mantenir á rotllo als bandolejants. Axis en carta per ells molt laudatoria, los Consellers de Vich ho referiren al governador Requesens (19 d' Octubre de 1453) dient com aquells novells oficials «fins aci se son hauts e se han en los regiments de lurs officis molt notablement axi la hu com altre, en tal manera, que aquesta ciutat vuy sta en gran quietut e pacificacio e extirpada e purgada de mals homens: e speram en nostro senyor que si axi continuen fins a la fi de lur trienni, segons fins açi han, que sera vn gran benauenir de aquesta ciutat e terra e quietut de la cosa publica, qui ans de lurs regiments hauia star de nits ab portals tencats: per los quals respectes cascun dells son dignes de gracias e favors.»

També durá poch aquesta vegada la pau en la regió d' Ausona, puix los disturbis se repetexen en lo any vinent. Lo 18 de Març de 1454 escriuen, escandalisats, los Consellers de Vich, á mossen Galcerán de Requesens, llavors Lloctinent General de Catalunya, explicantli com «dissapta prop passat Naltariba, en Malarts, ab altres gentils homens e de peu, gitats de pau e de treua, no hauer duptat de entrar e traouassar tota aquesta ciutat, hoc patentment parlar e comunicar ab lo soutuaguer, qui ara es a caball president en aquesta ciutat, com lo vaguer e jutge, per vostra manament, sien en vostra presencia: de la qual, entrada e parlament de soutuaguer, tota aquesta ciutat ha stat e sta en molt gran admiracio, que lo dit soutuaguer, de gitats de pau e de treua e axi criminosos, non hage feta mencio alguna, majorment que lo dit Malarts hage ab sa propria letra tremesa manasses mortals a XXII ciutadans de aquesta ciutat dels principals de aquella, homens pacifichs, mercantiuols, e apartats dels dits guerrejants, e les dites manasses meses en execucions, tallant los

cruelment ords, vinyes, tiradors, e altres coses, e que encara stiga entre los dits ciutadans que te axi agreuiats, es cosa de molt gran admiracio: e que seria pus fort ques diria que lo dit Altariba ab lo dit Malarts e altres gitats de pau e de treua, e altres, en gran nombre, sen vindrien en aquesta ciutat per acordar gent, e que starien en aquella e que alguns de sa voluntat se desaxirien, que aquells qui van ab les faules largues ne haurien part.» Axó anava agravat pel fet de que los del bandol contrari feyen gran aplech de gent, tement vinguesen á les mans dins ó fora la ciutat. Axis es que los Consellers demanen al Lloctinent faça retornar prompte als Veguer y Jutge, segurament absents.

Ab motiu de ia presó que lo Veguer de Vich feu d' un servidor de n' Altariba nomenat Sanjas (¿Sanchez?), fou emanada certa disposició del Lloctinent hont se parla del guiatge y salconduit ilimitat obtingut per aquell capdill vigatá. Diu lo document (1):

«Alfonso per la gracia de deu Rey darago
e de les dues Sicilies etc.

Galceran de Requesens Caualler del dit serenissimo senyor Rey en lo principat de Cathalunya general loctinent. Al feel del Senyor Rey lo Veguer de Vich o a son loctinent. Salut e gracia: vostra letra consultoria de quatre del present hauem rebuda. E vist lo contengut en aquella Responem vos que a nos plau be detingats presa en Sanjas e los altres de sa companyia. Es ver que en Bernat Guillem Daltariba donzell preten lo dit Sanjas esser guiat per lo Senyor Rey e esser compres en lo guiatge que per la magestat del dit senyor es stat atorgat al dit Altariba, en lo qual no es prefigit temps algu a aquell ni als qui ab ell se acordaran: be es veritat que nos per certs sguarts justs et rahanables volguem prefigir temps cert al dit Bernat Guillem Daltariba dins lo qual hagues esser partit del principat de Cathalunya per anar al dit Senyor: lo qual, jatsie passat, li hauem apres prorogat fins tant que les naus que son aci den Ramon dez Pla e den Melchior Mathes parteschan, ab les quals sen deu passar lo dit Altariba. E per tant ha humilment a nos suplicat volguessem, atesses les coses damunt dites, fer delliurar lo dit Sanjas Affermant que algu no deu esser dicebut en fe Reyala: a la qual supplicacio a present no hauem volgut condecedre, tro a tant ha iam vista, e en lo consell del dit senyor regoneguda, la enquesta per vos reebuda o presa contra lo dit Sanjas e altres de sa dita companyia. Dehim vos per ço e manam, quant mes stretament podem, que vistes les presents, sens pus dilatar, trametats a nos per via segura la dita enquesta o copia de aquella closa o segellada. Affi que vista e regoneguda com dit es en lo consell del dit senyor, puxam deliberar e a vos rescriure del que sera faedor en aquesta part: volem empero eus manam, sots pena de Mil florins dor, que en lendemig en absoldre, condepnar, procehir o compositar lo dit Sanjas, e altres damunt dits o qualseuol procediment contra aquells fer en alguna manera no procehiscats, aquell en segura custodia tenint, tro a tant de nos ha iats altre manament en contrari. Nos empero, a major cautela, vos tolem, e abdicam tota potestat e auctoritat de fer lo contrari ab decret de nullitat. Dada en Barchinona VII dies de maig En lany de la natiuitat de nostre Senyor Mil CCCC L III°. — Dalçamora R^o.»

De la tranquil·litat relativa que disfrutá Vich durant la primera mitat del any 1454, n' es mostra la expressiva carta del 8 d' Agost d' aquest any, hont se dona una sencilla recapitulació de les disposicions reyalas emanades desde principis del segle xv per posar fi á les bandositats ausoneses.

«Molt honorable mossen e de molt gran saulesa: grans anys ha passats que en

(1) Registre 3161, foli 80 (Arx. Ar.).

aquesta ciutat e terra continuament han regnades, e de present regnen, cruels bandositats e entre potents persones, en les quals se son saguides innumerables morts, nafres, cremaments, e altres inconuenients, e molt mes sen foren seguides sino que lo Illustre en Marti de gloriosa memoria Rey Darago molt sanctament prouahi, que tots los bandoleyants haguessen aprestar seguretat general, bollada ab sagrament e homanatge e pena peccuniaria, de no dampnificarse los vns als altres ne encara qualseuol altres persones, en persones e bens, dins les ciutat e parroquia de Vich e lochs vnits, la qual fou impugnada per cauallers y gentils homens deuant lo dit senyor, empero per ell fou confirmada, executada e diuerses vegades praticada, e apres aquella bandositat fou reposada. Empero apres alguns anys fou tornada suscitar, e la dita ciutat torna obtanir del senyor Rey hoc apres de la senyora Reyna are benauenturadament regnants, semblants matexes prouisions, les quals per cauallers e gentils homens foren impugnades, empero equesta ciutat les defensa, e foren confirmades, executades, e praticades fins aci, les quals han donat e donen gran rapos, pacificacio, e gran benauenir a la cosa publica de aquesta ciutat, e als ciutadans e habitants de aquella: e per tant, com en alguns per certs respectes era tollarat en prestar la dita seguratat, ab tot que la dita ciutat hi hage fet son degut, ses seguit, que sobra XX ciutadans han tornada la dita seguratat e prest se son absentats de la ciutat; e nosaltres, dolent nos de tal destruccio de la ciutat perdra tants ciutadans, hauem treballat e fet treballar en raposar e totalment pacificar los dits ciutadans, e per obra diuinal sta en bon e sant apuntament, e tal, que plenament comfiam que seran pacificats e podran tornar en la ciutat e viura en pau sens lesio de la dita prouisio: e nouament sia peruengut a nostro auditori, que alguns dels dits ciutadans serien recorreguts a vostra cleritat per obtanir prouisions derogatories a la dita sanctissima prouisio de prestar la dita seguratat general, la qual cosa se giraria en total destruccio de tot aquest publich, com per aquella algun tant sia conseruat. Per tant, molt honorable mossen e de gran sauiesa, sia de vostra merce, que per conseruacio e gran beuanir de tot aquest publich e de sos ciutadans, en la dita sanctissima prouisio no sia feta alguna lesio, derogacio, ne nouacio, ans sia conseruada, mantenguda, e defensada; en altre manera hajats per destrouida tota aquesta ciutat irremparablament, la qual cosa vos sera demanada per nostro senyor Deu en lo stret judici. E conserueus, mossen molt honorable, la Trinitat sancta en sa diuinal gracia e recomendacio: escrita en Vich a VIII Dagost any M CCCC L IIII:

A tots vostros manaments prests—los Consellers de Vich.

Al molt honorable mossen e de molt gran sauiesa mosser Galceran de Requesens caualler, conseller del senyor Rey e governador general de Cathalunya.»

Igualmert fou encomenat al missatger tramés á Barcelona Andreu ça Vila, procurás obviar la orde de mantenir les fermanses ó seguretats á que venien obligats á prestar los bandolejants en aquella Ciutat y terme, y que no 's feyen cumplir per negligencia dels oficials reynals.

A mitjans de Setembre de 1454, s' havia pactada seguretat general entre Mossen Jaume Alamany de Bellpuig y molts dels seus contraris. Es cert que la pau no si gué firmada ab tots los que volien reduirse á ella, puig alguns ciutedans, en nombre de 5 ó 6, no hi foren admesos per Mossen Alamany, á despit dels esforços dels Consellers per obviar quants obstacles aquest hi oposa.

Lo 2 d' Octubre de 1454, los Consellers de Vich comuniquen als Diputats del General que per causa «de les fervents guerres bandositats e infernals operacions, hauem star ab gran vigilancia que dins la dita ciutat (Vich) entre ells nos seguesquen sinistres inconuenients», y entre les provisions fetes d' acort ab lo Veguer hi era la de que ningú «gosa portar armes deffensiues o offensiues sino coltell qui no passas mida; e aquella feta e publicada, tots los bandolers hoc altres prehemints

ciudadans, posaren les spases, signantment seruidors de mossen Alamany, de mossen Malla e altres: e apres se atrauien de portarna, e nosaltres, per execucio de nostras ordinacions, ab lo Vaguer anants per ciutat e encontrants aquells hoc preheminentes ciudadans, qui acustumen de portar espaçes simples, so son Berenguer de Pruners, Johan Codolosa e altres, los fahiem leuar les spases: e vohent na portar an Saluador Sala, semblantment preheminent ciutada, e com era deputat local, ho dissimulauen: e saguis, que lo jorn de la fira se aplaga gran gent estrangera en aquesta ciutat, e nosaltres, considerants que tants bandolers stauen dins la ciutat, e per la fira esser hic venguda tanta gent estrangera, per obuiar a tots inconuenients per tanta congregació facilmente preparats, e donarlos terriment de justicia rigorosa per refrenar lurs audacies e per execucions dels dits ordonaments, ab lo Vaguer, anants per ciutat, fahiem lauar totes spases quis portassen per qualseuolgues persones per preheminentes que fossen, no ab intencio que les perdessen, mes que nostras ordinacions no fossen menyspreats, ans executats: e stants en lo mercadal dos de nosaltres ab lo Veguer, lo fill del dit Sala ab spasa de dues mans, passa pres ells, e los dits dos consellers per tots los dits respectes requeseren lo vaguer li lauas la spasa, e axi fou fet: e a fort poch lo dit Saluador Sala ab spasa, e lo dit son fill ab spasa e broquer senyits, ab molt gran rigorositat e audacia vinents deuers ells, e esser los prop, faent los esguards menyspresiuols, a molt gran carrech del senyor Rey e de lurs officis: e per refrenar sa tameritat, los dits dos consellers requeseren lo vaguer desarmas lo dit son fill, e axi fou fet: e lauors lo dit Sala dix que ell les li hauia guades, e quen portaria encara que ells nou volguessen; e los dits vaguer e consellers li digueren mostras sa potestad com podia guiar armes, car ells, en vigor de priuilegis, hauien ordenada prohibicio de port darmes: e lo dit Sala dix als dits dos consellers, que ell na portaria, que major senyor era ell en Vich que los dits dos consellers, ab grans menyspreu e rigorositat: e los dits dos consellers digueren: varemment nosaltres veurem vostra potestad si es tant gran que pugats guiar port darmes contra nostros priuilegis e ordonaments ne vos portarna; e axi requesaren lo vaguer li fos lauada la spasa, e axi fou fet per los dits respectes e terrir majors e menors dells».

Acaban la carta manifestant á la Generalitat haver obrat d' aquesta manera, no per lesiar les preheminencies dels diputats, sino per les consideracions damunt exposades «car los arrendadors de vostras generalitats daquesta ciutat, qui son homens paciffichs, algunes de vegades ne porten e per nos es dessimulat e tollarat: e per semblant se fore seguit en lo dit Sala, sino per sa gran temeritat e audacia, la qual en apres se ha coneguda com nosaltres lo hauem fet vanir en nostro consell, dolent nos de sa gran arrada: e que ell, qui era hu dels principals ciudadans, hi deuia mes gordar que altre: lo qual Sala, regonexent son dafalimient, confessa que per mouiment de colere era stat fet lo que hauia fet, ramatent ho tot a vostras grans reuerencias».

Pochs dies després (14 d' Octubre de 1454) al arbitrar, los vigatans, de son síndich Ça Vila, obtingués la remoció dels oficials reyls qui regien Vich, manifesten haverne d' ells descontentament per llur poca activitat en evitar crims, nomenant com á últimament perpetrats, la mort d' un gentil hom del Vallés, nomenat Rosanés y haver sigut «naffrats en Vinyet, en Lobet de Riudeperes; hoc dins aquesta ciutat vn bastart de Cardona ascomes de brega mortal, sens desafiaments, vn ciuteda appellat Jacme Roca qui nouament hauia feta pau ab mossen Alamany e sos valadors, e anaue sens armes».

Altre complicació surgeix referent á la prohibició del us d' armes per dintre Vich. Mossen Jacme Alamany y micer Antoni Garau, per virtut de prerrogatives dels Lloctinents, ne portaven, «hoc encara (diuhen los Consellers), altres militars se tenen per dit no poder esser compresos sots nostras ordinacions, e vilipendent aque-

lles, no dupten de portarna e nosaltres, per execució de nostras ordinations, le los fem leuar: empero en aquells de mossen Alamany e de micer Garau, per respecta de lurs licencias, hauem sobrasegut fins sien reuocades». Lo 21 d' Octubre de 1454 pregan á Ça Vila obtengui prompte aquesta revocació.

Les bregues, injuríes y males volences se continuaven unes á altres, agravantles los ciutedans de Vich al mesclarshi en lo camp quels plahia, «e fan valences, e acompanyen cauallers e gentils homens de aquells e altres bandositats, portant, contra forma e serie de les dites ordinations, armes, per aquelles vedades portar» ab dany y depopulació de Vich. Motivá axó que lo Rey de Navarra y Lloctinent d' Anfos IV, ab data de 12 de Novembre de 1454, suspengués les lletres de la reyna Maria de 17 de Novembre de 1451 y 30 de Juny de 1453 y en cambi renovás y sancionás, la disposició de 9 de Setembre de 1450 endreçada á acabar ab aquelles bandositats, reiterant á les autoritats locals les fessen per tothom tenir y servir (1).

Los vigatans supliquen al governador Galceran de Requesens, hi fes retornar al Veguer d' Ausona (5 de Desembre de 1454), puix temen complicacions y altercats entre los bandolejants. Al dia següent, missatgers van al rey Joan de Navarra, per obtenir nòva executoria de la provisió de la seguretat general, concordar les treves, qui aleshores se tractaven entre alguns bandolejants, y revocar lo permís de ús d' armes concedit á Mossen Alamany y á Micer Garau.

Perturbá la calma que 's disfrutava en 1454, certs lladronicis que comuniquen los Consellers de Vich al Lloctinent (17 de Març de 1455), ab estos termes.

«E de algun temps ença se sia seguit que alguns caminants en los camins de Barchinona, de Gerona, de Vich, de Olot, de Ceruera, de Berga, Mandresa e de altres viles e lochs, anants e vinents, gent armada ix als dits caminants ab balestes tesses, lanses apuyades, afferrant e ascorcolant los bosses, beasses e altres robes que porten, e lauant los tots los diners e altres robes, sino totes almenys partida; e que es major crueltat, no contents de fer tals robaricis, mes encara, no ha grans dies pessats, vn mercader vinent de Ceruera, fou robat e matat.»

Vingué á posar termini á eix comensament de mal estar, lo nomenament de veguer conferit al doncell Damiá dez Catllar, de qui deyen los Concellers, en 26 de Maig de 1455, que ha comensat «son regiment en tal manera que los homicides e altres bandolers se son luyats daquestes ciutat e terra, e mostren hauer de ell terment, e ques garden de son encontra; empero ell los va cassar per hauer los a mans del senyor Rey, en tant que si ell continua son regiment, segons fins aci ha, podrem dir de ell segons fou dit de Jhesu xrist: «benedictus qui venit in nomine domini»; e tot lo pobla de aquesta ciutat ne sta de ell molt aconsolat e reposat.»

En lo Juliol de 1455 lo Lloctinent de Governador general de Catalunya apersoná alguns delats á Vich.

Lo 4 d' Agost de 1455, tenintse conexement de que en Sorts, ciudadá de Barcelona, seria provehit pel rey Anfos, del cárrech de Veguer de Vich (que tant be y loablement exercia Damiá des Catllar), y que trevallaria per haver del Lloctinent lo Rey de Navarra, la executoria del predit cárrech, los Consellers escriuen á eix derrer, elogiant molt la conducta den Cañllar y pregantli lo dexi prosseguir en son ofici. Al ensemps trevallaven, durant lo propi Agost, perque la vacant que dexaria lo sotsveguer Antoni de Fontcuberta, remogut de son cárrech per haver comés «vn gran cars» (que no cita lo document), sigues provehida en persona més apte y de majors dots que les del vigatá Joan Puig qui ambicionava obtenirlo.

Lo 22 de Setembre de 1455, estant reunides á Barcelona les Corts Catalanes, los

(1) Vegis lo Apendix, document nom. I.

Consellers de Vich 'ls hi adressen un memorial sobre les bandositats «que per mes de C anys continuos» se son seguides, ocasionant «mes de C morts, cremaments e altres detestables e nefandissims crims.» Despres de fer historia d' aquelles bandositats y d' encomiar la pau y repós de que disfrutava Vich mercés á la provisió de 12 de Novembre de 1454, en virtut de la qual, los qui la firmaren «stan, habiten, e conversen dins la dita ciutat, fraternalment», pregunen á les Corts no accedissin a les sollicituts de Mossen Jacme Alamany per derogarla. Per la següent carta, de 15 d' Octubre de 1455, se veurá com les Corts de aquell any s' ocupaven d' aquestos afers:

«Al molt honorable e saui senyor en P. R. de Puigventós sindich de Vich.

Molt honorable e saui senyor: nouament hauem rebuda vna vostra letra per la qual som stats auisats del fet de la deputacio, hoc de la contradicció e impugnacio, per mossen Jacme Alamany fetes, contra la sancta prouisio de la seguratat general, e de les grans fauors que los brassos hi mostren en fauor del dit mossen Alamany, les quals coses nos han donada molt gran turbacio, considerada la gran destruccio quis seguiria en totes aquestes ciutat e terra reuocada la dita prouisio: sobre les quals coses hauem congregats alguns promens, legint los vostra letra: e considerat lo contengut de aquella, es feta conclusio, que, la dita prouisio sia mantanguda e defesa, e que sapia costar ques vulla: car mes val que diners ho paguen, que si reuocada la prouisio, persones ne morien, segons experiencia ha mostrat en cascuna reuocacio feta de la dita prouisio: e deu creura, mossen Alamany e tots altres cauallers e gentils homens de Vich e Dosona, que Vich es del senyor Rey, he ha bestat en traura daquesta ciutat lo comta de Foix ab costa de XXX^m florins, hoc defesa la ciutat a mossen Cabrera qui les volia apropiar e separarla de la corona reyal, que be bastara en defensar la dita prouisio en lo qual penja tota la restauracio o destruccio de aquestes ciutat e terra: e per tant es feta conclusio, que, per res vos non pertiau, ans continueu de seura en les corts, e ab totes forces que pugau, e ab lo senyor Rey de Nauarra, e ab totes altres que conexerets vos hi puxen aprofitar, defensau la dita prouisio, donants los entanent que, stant la prouisio ferma e segura, lo senyor Rey es senyor de la dita ciutat: e reuocada, tots los guerrajants e bandolayants ne son senyors, segons experiencia per dolor asats ha demostrat, per les morts, nafres, cremements, tayaments de vinyes, ortos, tiradors, e altres destestables crims, per ells patrats. Sobra lo fet de obtanir na priuilegi del senyor Rey de Nauarra, trabalau hi tirant e molant: empero non fesseu conclusio neguna, car no passaran molts dies que ab vos seran ciutadans de açi, qui sobra cascun cap vos donaran certa informacio per gran beauenir e conseruacio del publich.

Ffeta la present, hauem rebuda vna vostra letra per la qual som stats auisats de molts caps e de la contradicció per vos feta en les corts, e de la poca mencio qui sen fa, e de la perplexitat del donatiu del senyor Rey: e iatsia per molts respectes no sia expedient perturbar ne contradir lo dit donatiu, empero, sens nostro consell, noy podriem donar loch, e per la ocupacio del temps nol podriem congregar... etc.

E sia lo Sanct Spirit ab tots. Scrita en Vich a XV de Octubre any MCCCCL sinch.

Los consellers de Vich a vostros plers e honors prests.»

Mercé á los esforços del sindich Puigventós y á la rahó de la sua causa, en Jacme Alamany no pogué veure realisat son intent. Ajudaren en esta empresa al Sindich de Vich, lo barceloni Pere Vila y altres persones. Tot s' havia menester, puix en Bernat Guillem de Malla en les propries Corts doná «greuge per respecta de la seguratat general», ab lo que ajudava á les pretensions de 'n Alemany.

Lo 6 de Setembre de 1455, absent de Vich lo Veguer, los Consellers demanen, ab cuyta, son retorn, per quan en estos dies, gran nombre de gent armada «ab ba-

lestes teses, no han duptat de vanir pres les portes de la ciutat, oppinant se que on haguessen auinentensa de lurs operacions de metre les en execucions, majorment com se diria que en lo cami de Barchinona a Vich trastayarien grans bandolers e guerrers, de que los caminants, encara mansuets, ne incorren perills: e esser hic lo dit veguer, totes aquelles preparacions de inconuenients cesserien.»

En 1456 se doná lo pas sobirá per acallar les bandositats qui comensaven á minvar, mercés á la disposició de Joan II, reduint á la pau y treva als bandolejants complicats en la mort d' en Cruilles y entre ells á n' Altarriba, Pujol y Montcorb (21 de Juny de 1456) (1).

«Die lune XXI mensis Junii anno predicto a natiuitate domini Millesimo Quadragesimo Quinquagesimo sexto. Petrus Querol preco publicus et juratus Ciuitatis Barchinone, dixit et retulit se, ex parte serenissimi domini Regis Nauarre locumtenentis generalis serenissimi domini Regis et ex prouisione facta per Micaelem Petro dicti domini Regis cancellariam Regentis, se fecisse per loca assueta dicte Ciuitatis Barchinone, sono vnus tube per eum primitus emisso, preconizacionem sequentem:»

«Ara hoiats tot hom generalment de part del Illustrissimo lo senyor Rey de Nauarra loctinent general del molt alt Senyor Rey: que com en la sua audiencia, a XVIII del present mes de Juny, sia donada sentencia en la causa que en la audiencia se menaua entre la nobla Dona Margarida Sagismunda de Cruilles, muller del noble en Jofre Gilabert de Cruilles quondam, e tudriu dels fills della e del dit quondam son marit en los noms en la dita sentencia e proces contenguts, de vna part, e en Bernat Guillem Daltarriba, Berenguer de Muntcorb, Pere de Castellbell, donzells, Johan Ferrer dez Puiol, e altres, en la querela nomenats publicats, de la part altra, e aço sobre la dita querela donada per occasio de la mort perpetrada en persona del dit noble. E lo dit senyor ab la dita sentencia hage declarat e pronunciat los dits Bernat Guillem Daltarriba e altres, ab ell querelats e publicats, esser reduïdors en pau e en treua, e per tals axi reduïts publicadors, e en amor, pau, e treua del dit senyor Rey tornadors, segons que en la dita sentencia a la qual se refer, largament se conte. Per tant lo dit Senyor, per execucio de la dita sentencia, ab veu de la present publica crida, intimant e notificant a tots les dites coses, Mana a tot hom generalment, que los dits Bernat Guillem Daltarriba, Berenguer de Muntcorb, Pere de Castellbell, Johan Ferrer dez Pujol e altres ab ells querelats e publicats en la dita querela nomenats, hagen e tinguen per reduïts e tornats en la amor, pau, e treua, del dit Senyor Rey. E axi ho intima e mana intimar e denunciar, a fi que per algun de les dites coses ignorancia nos puxa allegar.—Micael Petri R.»

A despit de que durant lo any 1456 no tinguem nova de disturbis de importancia, les bandositats se mantenien latents, puix en 25 d' Agost los Consellers se planyeren de la partida del Sotsveguer per la por que 'ls hi feyen «les grans potencias de aquests guerrejants e bandolayants».

En los primers mesos del 1457, la negligencia del Veguer, Sotsveguer y Jutge ordinari, en perseguir als bandolejants, posa en perill la tranquil·litat d' Ausona, la qual vegent amenassada (puix armats discorrien per la Ciutat *à la mescla* tementne puga seguirse entre ells *vna mala jornada*) los Consellers demanen á micer Joan Pages, vicecanceller del Rey, vulla ferhi posar remey (7 de Març de 1457).

D' aquestos anys res més ne diuhen los volums de letres closes per nosaltres examinats. Emperó un autor vigatá extrayentho d' altres coleccions de documents (2),

(1) Registre 3268, foli 138.

(2) Joaquim Salarich — *Vich: su historia, sus monumentos, sus hijos y sus glorias*, página 35, copiantho del Llibre d' acorts 12, del Arx. Mun. de Vich.

refereix que les bandositats prosseguien vives y fermament sostengudes en 1457 per Bernat Guillem d' Altarriba, Benet Guillem de Malla, Matheu de Clavella, en Vergós y alguns altres. Contra d' ells tingué de procehir lo Consell municipal, ja ab amonestacions, que resultaren inútils, ja ab los altres procehiments de que podia disposar.

Havém de termenar, en 1457, lo estudi, que, de aquestes bandositats, dirigides per Bernat Guillem d' Altarriba, tenim fet, tant per falta de noves, en lo per nosaltres investigat, quan per donarne, ab lo dit, prou llarga mostra. Si be es cert podria allargarse lo present estudi inquirint en altres fonts històriques inédites, ab més treball y constancia del per nosaltres esmersat, també crehém que, començant pel poch, es com ab lo temps pot arribarse al molt.

CAPITOL III

VICH DURANT LO COMENSAMENT DE LA GUERRA CATALANA DE 1462

La expulsió de Joan II de nostre Principat en 1459, la presó del infant Carles de Navarra en 1460, y la mort, sots tota apariencia d' envenenament, d' aquest estimat Príncep en 1461, son tres fets que, ab llur subxada successió y gravetat, se sobraven pera perturbar á un poble d' energies vives com era lo nostre en lo segle xv. No deurá estranyar que, davant nove complicacions polítiques, esclatés la prou carregada mina, sembrant arreu miseria y malhaurança, que no altre cosa reporten los pobles al ensagnarse en lluytes fraticides.

Fortificada, la reyna Joana Enriquez, en la ciutat de Gerona, fentli costat los perturbats remençes y alguns nobles de la terra, sortint de Barcelona lo somatent general que comanava un dels més alts Comtes del Principat, la guerra 's comensá impetuosa y viva, sens que 's pogués preveure sa fi.

Es regla general de tots debats hont passions humanes juguen son principal paper, dividir-se en opinions: y en la present ocasió, desde son començ, apar dividida Catalunya. Si no tots los pagesos se mancomunaren ab los remençes, tampoch tots los magnats feren costat als Diputats y als Consellers de Barcelona. Axis les captures de gent notable y de baxa condició que 's manifestaven partidaris del rey Joan, sovintejaren en esta Ciutat durant los mesos de Maig y Juny, ço es, en los principis de la lluyta. Entre los sospitosos preventivament encarcerats á Barcelona, s' hi comptá Bernat Guillem d' Altarriba, aparexent ja detingut en Juny de 1462.

Aquí cal advertir que no 's deu confondre á nostre Altarriba vigatá, ab un altre partidari de Joan II, procurador general del Comte de Cardona, qui en molts escrits vé nomenat solament Altarriba sense posarli nom de pila. Si á la circumstancia de fer constar son caracter de procurador del Comte no s' hi afegís la de que Bernat Guillem estava pres á Barcelona en lo mes de Juny de 1462, facilment hauriam pogut atribuir, los preparatoris, per aquell fets en les parts de Sagarra, al nostre protagonista (1) en la carta hont d' aquell se parla.

(1) Carta dels Consellers d' Igualada als de Barcelona de 21 de Juny de 1462.

«En apres, molt magnífichs senyors, vos certifficam, com, scriuint la present, son venguts a nosaltres dos homens del Castell de Odena tramesos per part de la vniuersitat del dit castell, denunciant nos com, lo die passat, vench al dit Castell un home de Calaff ab forma de garber, ab plech de falç a la correga, jatsie lo dit home qui per nosaltres es be conegut, sie poch acostumat de segar ne fer faeynes de treball, e lo qual es special servidor e factura de mossen Altarriba procurador del Comte de Prades en lo dit Comdat, inuestigant e demanant, a dones e altres perso-

Mes no fou sols aquest procurador, qual nom de pila era Guerau, lo Altarriba á qui trovém figurant en lo començament de la lluyta catalana. La documentació parla d' un Joan d' Altarriba, afecte á la causa de la terra, qui, en Juliol de 1462, hagué encarrech dels Diputats d' apoderarse de bens dels partidaris de Joan II.

Lo Bisbe de Vich, qui habitá llarch temps en la Capital Catalana, interesantse en favor de Bernat Guillem d' Altarriba, arbitrà dels Consellers, no 'l tinguessin reclós y tancat, ans lo permetessen «anar per la presó, donant idoneas fermances fins en X mil florins, de no exir, per si ni per altri, de la dita presó, sens licencia demanada e obtenguda dels deputats e concell». Accedint als desitjos del Bisbe, lo 12 de Juny hagué permissió de discorre per tota la presó (1).

La Generalitat de Catalunya prosseguia instruint procés contra n' Altarriba. Com la propaganda ó fets d' aquest en pro de la causa de Joan II tenien d' haver asdevingut en la regió Ausonesa, los Diputats encomenaren als Consellers de Vich, se informassen de «si en Bernat Guillem Daltarriba, donzell, era o debia esser capita dels pagesos de remença, e si ha fetes coses algunes contra la capitulació al Príncipat otorgada».

En lo Agost de 1462, n' Altarriba continuava apresonat. Fins quan ho estigué ho ignorém, com també de quina manera n' escapá, si ab enginy, ó si fou dexat lliure per falta de proves demostratives de la sua traició.

Per lo que més avant se dirá, es presumible que n' Altarriba, desde Barcelona s' encaminaria á les regions de Lleyda, hont residia Joan II en 1463, per avistarse ab ell, oferirseli en son valer, y retornarne comanant una host vers les partides d' Ausona, ab io nombrament de Capitá General de esta regió. Com los seus fets de armes se concentraren en aquesta terra que ell capitanejá, destinarém lo present capítol en relatar per menut les vicisituds de Vich y Ausona en 1462 y 1463, ó siga desde que comensá la guerra fins á la aparició de n' Altarriba.

Propera, la regió d' Ausona, als llochs hont lo mohiment remença comptá ab més valedors, com eren la Montanya, Geronés y Vescomtat, desde los primers mohiments, los pagesos vigatans feren ajusts de gent y «perpetrant enormes crims, que may foren cogitats, sots color de liberació personal,» refusaren pagar censos y delmes. Aixís en lo mes de Març, contra molts d' ells se llençá sentència d' excomunicació y apartament del gremi de la Iglesia.

En los vinents mesos d' Abril y Maig, la situació s' enterboli en les ja dites regions catalanes, d' aytal manera que los remençes, induhits per Verntallat, Cerolí, Vilacetrú, y altres agitadors y secretament alentats pels matexos Reys d' Aragó, se presentan en actitud militant. Llurs agents se difundexen arreu, per obtenir adherents á la revolució, ó engroxir lo nombre dels qui resoltament se llençaven al combat. Hont la propaganda remença se feu ab molt vigor, sigué en la terra d' Ausona,

nes, lo dit Castell de Odena sis guardaue ne com viuien, significant e donant los entendre com se volie logar a segar demanant salari accessiu e desrahonable. E apres, parti del dit Castell faent la via de Claramunt. E en lo terma del dit Castell, ha haguts colloquis e parlaments ab algunes persones sospitoses a nosaltres e a la terra, e signantment ab lo hu dels principals de aquells qui nosaltres stam ab poca fiança. E pertint de aquí enfora, no ses pogut saber quins son stats los seus passos: per aço los dits dos prohomens nos han volgudes denunciar les dites coses. Dients nos encare mes, que stigam attents e vigills, e que ells senten moltes coses e moltes nos nan dites per via de sospita, fins a dirnos que seran gran dupte que ans de Quatre dies no vegem moltes nouitats en aquestes parts...» etc.

(1) La quasi totalitat de les noves transcrits en estos dos derrers capítols procehexen dels volums de *Letres Closes* y *Cartas Comunas Originals* del Arxiu Municipal de Barcelona y del de «Letres Closes» de 1460 á 1466, del Arxiu Municipal de Vich. Totes les noves que no hagen cita, pertocarán á alguna d' aquestes tres fonts històriques.

deventse á la ferma actitud de Vich, que no obtingués resultats tant decisius com al Vescomtat y á la Montanya, segons aném á veure.

Al esclatar aquest mohiment social, la situació financiera de Vich era deplorable, á causa d' estar carregada la Ciutat de censals y manleutes (los emprestits d' aquell temps) que s' havia vist en lo cas d' imposarse pera redimir la jurisdicció exercida pel Comte de Foix. Emperó no la deturá, tan mala situació, en son propósit de defesa y adhesió al colp d' estat organiat y dirigit per Barcelona.

En los derrers dies d' Abril arribaren á Vich embaxades de la Reyna y dels Diputats y Consellers de Barcelona, per atreures, quiscun á son partit, á esta important ciutat catalana. La embaxada de la Reyna está descrita en les següents instruccions sues (1):

«Instruccions donades per la Maiestat de la Senyora Reyna Tudriu etc. al magnífich conseller e aduocat fiscal de la cort del Senyor Rey micer Pere Miquel, del que per sa senyoria, a dir, fer, e explicar, a les vniuersitats de Vich, Berga, Manresa, e Ceruera, e Capítol de Vich.

Primo: lo dit micer Pere Miquel arribat en cascuna de les dites vniuersitats a les quals es destinat, donara als Consellers, pahes, o jurats de aquelles, la letra particularment a ells dirigida, pregant encarregant e requerint aquelles vullen continent aplegar lo consell general, en lo qual ell ha a dir e explicar algunes coses, per part de la dita senyora, concernents en singular manera seruey de la Maiestat del Senyor Rey, de la dita Senyora, e del Il·lustrissimo Primogenit, benefici, repos e tranquillitat del Principat de Cathalunya e Comdats de Rossello e de Cerdanya.

E a la Jornada assignada, congregat lo dit consell general, lo dit micer Pere (Miquel) donada primerament la letra dirigida als dits consols e consell general, ab aquella atenció prudencia e bona discreció que virtuosament ha acostumat, en virtut de la crehença a ell comanada, per donar alguna introducció a les coses dauall expresades, reduira a memoria, als del dit consell general, narrant a aquells efectiuament lo contengut en les instruccions liurades.

E daquiuaunt, lo dit micer Pere introduira en la forma de sa explicació totes les coses apres subsegüides, narrant aquelles per orde, segons son estades delliberades e exequades, e les que per executar estan preparades, en gran ofensa de la diuina Maiestat, desseruey del Senyor Rey e de la dita Senyora e del Illmo. Primogenit, e total perturbació e dan de la cosa publica dels dits Principat e Comdats.

Com es la requesta exhortació e citació feta per diputats e consell al Magnífich micer Francesch Marquilles vicecanceller e altres del Sacre consell de la dita Senyora en cars a ells no permes per la Capitulació, ne en altra manera, no obstant les inhibicions e manaments literatoriament a ells fets ab forts e grans penes com dit es.

Item: informara largament, los del dit conçell general, del progres de tot lo negoci de micer Joan de Copons, e dels crims e delictes dels quals era e es delat e inculpat, e encara de la forma ab molta atenció e delliberació tenguda e seruada, en lo modo del proces e contra aquell, e de la practica e manera seruada per Diputats e conçell en traure lo dit micer Copons de la preso, penjant la inhibició feta als oficials reyal, per causa de regonexer les enquestes rebudes contra lo dit micer Copons, iuxta la serie de la Constitució sobre aço edita e feta.

Item: la capció feta a consell e instancia de consellers e consell de la Ciutat de Barchinona, de les persones den Jachme Perdigo çabater, den Marti Solcina Mostaçaff, e den Comes specier, e altres del Sindicat de la dita Ciutat: e de la ilicita e re-

(1) Registre 3503 foli 55 y 52 (Arx. Ar.)

prouada practica seruada en turmentar lo dit Perdigo, guiatz e assegurats, axi per la dita senyora com per lo batle de Barchinona, no procehint deliberacio alguna o interlocutoria a turments, e que es pus fort, no oyt aquell, ne donat a defenses, faent aço los damunt dits, en lo dijous sant, no solament contra lo dit guiatge lo qual a infels se deu e es acostumat seruar, mes encara contra expres manament e inhibicio de la dita Senyora, la qual inhibicio hauia compresos tots los officials reyls de la dita Ciutat ans que fos proceit a la capcio dels dits homens. E axi los dits procehiments son estats fets contra tota raho e iusticia, e en euident lesio e preiudici e violacio de les Constitucions generals de Cathalunya, Usatges, Capitols de Cort e altres drets e leys de la patria; e no obmetra explicar la practica han tenguda per poder fer la dita capcio Car mèteren falses fames e albarans, que volien furta lo cors del Ilustrissimo don Carlos de recordable memoria, hoc e que volien cremar aquell, e encara que en la dita Ciutat se deuie seguir vn gran cas. E axi faeren armar gent lo dijous sant, e lauos prengueren lo dit Marti Solzina e altres. E tot aço fahien per poder complir lur intencio sens que algu nols fes algun contrast.

Mes auant, com han feta deliberacio en lo consistori de la diputacio, que no obstantz les cases e rahons en dites letres o prouisions seriosament deduïdes e a ells presentades, la iuredicio, conexença de inquirir, punir e castigar los qui hauran tractat o fet contra la Capitulacio, recau en ells, vsurpantse notoriament lo domini e exercici pertanyent á la dignitat reyal, e per conseguent a la Maiestat de S.^{ra} Rey e a la dita Senyora com a tudriu del Illmo Primogenit, que es cosa inaudita e detestable e no practicada en aquests Regnes e terres. Ne may la capitulacio damunt dita ha somniat vn tal e semblant reprouat acte, com es aquest, preparatiu de inconuenients e escandels irreparables, posant aquests dits Principat e Condats, e los poblats en aquells, en grandissima confusio e turbacio e quasi a final extermini e perdicio, lo que a Deu no placia. La forma e practica que han obseruada en fer la dita deliberacio, es estada, que, veent los dits deputats e Ciutat, que no hauien pogut conduhir que haguessen compliment de veus per a XXXII, com moltes e diuerses vegades ho haguessen temptat, Lo diluns apres Pasqua, al mig jorn, feren congrega lo consell, e aqui feren venir entorn CCC homens armats, e per quant alguns dehien que ells no estauen segurs, feren los apartar: empero feren venir molta gent qui ab grans crits cridauen «muyren tots aquells qui nos concordaran ab la deliberacio de la Ciutat.» E axi alguns del consell, qui en lo passat hauien votat que no podien fer la dita deliberacio, hagueren a fugir, altres restaren e votaren per temor e pahor. Quan aquestes coses sien damnades e reprouades a tot lo mon, es manifest, e que vullen be considerar e atendre que aço es total desolacio e destruccio del Principat e de gran infamia a tots los oynts.

Mes los dira, la nouitat feta per los Conselles e consell de la dita Ciutat, en pendre lo plech de les letres que la dita senyora trametia a mossen Galceran Oliuer trasorer del S. Rey, legint aquelles, contradient expressament lo dit tresorer, no faents hi altra diferencia que si les dites letres fossen de una priuada persona, rompent los segells reyls, e legints los secrets de la cort, no redubtants incorrer les penes, en los Usatges de Barchinona contra los cometents semblants insolencies, estatuides e ordenades, e moltes altres nouitats e procehiments que fan continuamente e cominen fer pigors, repugnants al domini e senyoria de la corona Reyal com dit es.

Mes avant lo dit micer Pere sen porta copia de les respostes fetes per deputats e consell a les letres de la dita senyora a ells presentades, segons dit es, les quals no han fundament algu de veritat, concebudes sots paraules generals no venint a particularitat alguna per la qual puixen causar algun interes, axi respecte de la Capitulacio demunt dita, com en altra manera: a les quals respostes es ia plenament sa-

tisfet per lo deduhit e expressat en les dites letres: empero a sobreabundant cautela lo dit micer Pere per atenuar e del tot anichilar lo effecte de les dites respostes, dira atenant singularment ab lectura dels capitols, començant al primer, lo qual ha loch si lo S. Rey, o officials altres, volien dagnificar los qui han cabut en la liberacio del II^m. don Carlos; e axi lo XX capitol vol se puixen fer per tals coses obstacles de fet e de dret, mes no que puixen inquirir ni punir.

Mes auant dira: com la lectura e seny literal del Capitol XX mostra que lo obstacle que es fet, ha loch quant per lo S. Rey etc. es fet lo contrari; no diu empero, que si alguns particulars dien vinga lo S. Rey, que per ço ells los puxan punir e castigar.

Axi mateix singularment deduhira tots los Capitols discorrent atentament aquells, mostrant los que no han potestat de inquirir o punir sino en lo VIII e en aquel contra juristes, en certa manera, e no contra altres: e deduhira que en lo Capitol XII e respostes no ha alguna pena per lo no intrar sino la ferma del dit Capitol que es atorgat com esta.

Vistes, donchs, e considerades les coses damunt specificades, lo dit micer Pere ab aquelles mes pertinents e persuasiues rahons o paraules que li semblara, significara a tots los del dit consell general, la bona recta e santa intencio que la Maiestat del Senyor Rey e de la dita Senyora sempre han haguda, han e hauran en lo benauenir, repos e tranquille stat dels dits principat e Comdats e dels poblats en aquell, la qual han mostrada per exhibicio de obra, no so'ament quant a la obseruancia de la ley de la patria a aquella ia atorgades, mes encara aquelles ampliant e en moltes altres diuerses maneres, en tant que ia quasi es molt poch lo que resta al exercici de la dignitat Real; e aço ha volgut fer la Maiestat del dit Senyor, per aquell intimo, viceral, e precordial amor, que sens fictio alguna porta als Cathalans, de la ignata fe e naturalesa dels quals sempre ha confiat e confia, axi com de bons feels e naturals vassalls que son a la Reyal corona, e a tota contentacio e repos de aquells, oblidant, remetent, e postposant, ab molta liberalitat, res que a indignacio alguna pogues moure la excellencia sua. E per ço los pregara e encarregara, de part de la dita senyora, que ab molta atencio vullen considerar e atendre en les coses damunt dites, e a la fi perque son fetes, e prouehir en totes aquelles coses que han sguard a la honor e gloria de nostre senyor Deu, seruey de la Maiestat del Senyor Rey, e lo benefici repos e tranquillitat de la terra, com se haia ferma esperança que obrant lo diuin auxili per miga de aquella vila, la qual com sabeu, tots temps lo dit senyor ha tenguda en special memoria com a fidelissima e a tota virtut e bondat inclinada, no obmetent fer gracies a aquella axi com de fet vol fer e continuar; e encara confia que per mija de aquesta Ciutat de Gerona, la qual ab molta atencio virtuosament enten en lo seruey de la Maiestat Reyal, tots vnidament aquestes materies, tractaran ab la prudencia e virtut acostumada, en manera que pendran saludable fi, conclusio e repos, per tal forma, que, nostre senyor Deu ne sera loat e aquests dits principat e comdats seran preseruats de tots sinistres perills e escandels.

Item: lo dit micer Pere sia mes que sollicit en scriure e auisar a la dita senyora distinctament, per fiable persona, de tot lo que fet haura en e sobre les dites coses.

Expedite fuerunt Gerunde XXIII Aprilis anno a natiuitate domini Millesimo CCCCLXII.»

En la carta de crehença entregada per la Reyna á Micer Miquel (27 d' Abril de 1462), se referien novament los fets continguts en lo transcrit memorial. La visita del emisari á Vich, s' efectuá lo 30 d' Abril y del resultat poch llausanger per ell obtingut, ne parlarán eloqüentment los fets esdevenidors.

Imitaren los actes de la Reyna, per contrarrestarlos en llurs efectes, les autoritats de Barcelona. Axis donaren comanda d'anar en embaxa:la á Manresa y á Vich, á en

Pere d' Esplugues, delegat del General y Joan Mayans qui ho era dels Consellers. Després d' assegurar-se de que los manresans estaven units, de pensament, ab Barcelona y secundarien les iniciatives de la terra, passaren á Vich, arriuanthi á darrers d' Abril, precisament quan espirava lo regiment dels consellers vells y anava á procehirse á la elecció de novell concell, celebradora en lo primer jorn de Maig.

Mentres s' esperaven á parlar ab los nous elets, del negoci que allí los portava, dits Embaxadors, pera no perdre temps, lo dissapte primer de Maig donaren orde de «fer ajustar lo capitol de aquesta Seu de Vich e ajustat (parla lo delegat Mayans) los hauem liurades les lletres a ell dirigides, de queus dich, que axi los pobles de aquesta Ciutat com encare lo dit capitol, han agude gran consolacio e sfors de nostra venduda, la qual no poch han stimade, e aço per quant lo die prop pessat es stat assi hun jurista quis appella micer Pere Miquel, o Pau Miquel, tremes per la magestat de la Senyora Reyna, lo qual sermoná per aquestes parts, e ha portades lletres de crehensa, axi a la ciutat com al capitol de asi dressades, les quals ha explicades, segons per lo dit capitol nos es stat recitat, portant la capitulacio, e glosá sobre aquella, deduhint a la fi que aquex concell de la Diputacio, ne encare aquexa ciutat, no pot res fer de ço que es stat determenat: e aqui conclos, abolint totalment totes coses, donant gran carrech als diputats e concell e als concellers e concell de aquexa ciutat, entant que lo dit micer Miquel va per vniuersitats per induir so que pot a la sua part: de aço lo dit capitol vos ne scriu largament.»

La carta del capitol de la Seu de Vich á que 's referia en Mayans, mereix be la pena de transcriures entegre. Deya axís:

«Molt magnífichs e molt sauis mossenyors. Gran confort hauem pres dels auisos axi ab vostras expectatissimas lletres, com ab paraula del discret en Johan Mayans notari e scriua del offici dels honorables racionals daquexa Ciutat, de vosaltres á nosaltres trames, lo qual en nostre Capitol attentament e ab gran plaher hauem scollat per las honorables sauietas vostras a nosaltres fets, lo que molt vos regraciam. E per quant lo dit Johan Mayans nos ha molt exortats, que de tot lo que sentirem concernent lo vtil o interes de la terra e signantment sobre lo fet dels homens de remença, encontinent ne deguessem certifficar las vostras honorables sauietas, hauem pensat scriureus lo que per lo present sentim. Som veridicament certifficats, com en Verntallat, quis fa capita dels homens de remensa, ab vna flota que sen ha menats per força, es entrat en la casa de mossen Barutell e aquella han barreyada e desbostada, que no li han jaquit vn clau, e han tret de la preso vn home que lo dit mossen Barutell tenie pres, e segons se dirie, en lo loch hon aquell staua han mes lo dit mossen Barutell. E mes se diu, que lo dit Verntallat talla los dits pagesos a dos florins per foch los majors, e los altres segons mes e menys, de las quals tallas done sou a aquells quils seguexen. E que ha fetes entre ells Sinquantenas e conastablias, e que molt prest, ab dos o tres Milia homens, deu fer la via de Balaguer per las muntanyes de Puigcerda, e dalli enfore tirara la via del molt alt Senyor lo Senyor Rey e que ell lo metra en Cathalunya. Diu se aximateix que lo die de sancta Creu qui sera diluns, se deuen ajustar en Lussanes en vna parroquia que dien sant Boy, be CCC o CCCC dels dits pagesos de remensa: quen surtira no sab hom: creu se que no res de be. Los Consellers daquesta Ciutat son stats auisats en via de confessio, e ab molt gran secret per certa persona qui sent molt entre los homens de remensa, que certament entre ells es delliberat Ells donar sobre aquesta Ciutat, e entrarla e barreyar la sglesia e las cases dels Capellans, e encara de alguns Ciutadans E fer se forts en aquella. E per ço aquesta Ciutat se proueix de bombardes, bussons, balles-tas e polvoras, e de altres coses a defensio sua necessarias. Mes som stats auisats per alguns Rectors de las sglesias circunuehinas, com ells son fortment menassats per alguns que no gosen nomenar. abans dien que nols conexen, que ells no presu-

mesquen signar ne executar algunas letras de la cort elesiástica qui vinguen contra los pagesos, car si ho fan los mataran: e per semblant menassen als missatgers qui las porten. Hauem axi mateix sentit, que lo Verntallat serie entrat aquests prop dies aci en Osona, e que haurie comunicat ab alguns pagesos, grans bandolers, pregant e animant los lo vullen seguir: crehem queu faran. E per ço desijam molt, atessa la disposicio daquesta Ciutat grantment freturayant de qualque home de cap, haguessem aci algu per Capita, ab gent, qui la gouernas e la tingues en custodia, car en la deffensio de aquella no va poch si be es pensat. E aço, molt magniffichs mossenyors, hauriem a gracia molt singular la major que al present desijam e pertant lo mes affectament que podem vos ne pregam e encarregam. Offerints nos sempre a tota ordinacio vostra. Supplicam a la Trinitat sancta sie vostra proteccio De Vich lo primer de Maig MCCCCLXII.

A la honor vostra molt promptes.

Lo Capitol de Vich.»

En la carta d' en Mayans, ja avans citada, y que porta la matexa data que la del Capitol, se comuniquen alguns interessants detalls del mohiment remença que no 's relerexen en aquesta: «ir o laltre (dia) los pagesos de remensa son stats en vna casa de vn caualler quis diu mossen Barutel, e han li pres tota quanta roba tenia en se casa fins a les gandayes de se muller, e ell maltractat. E no resmenys som cert que los pagessos tremeten menasses als Rectos e vicaris de fora vila, que si ells signen alguna letra de vet per cause de algun deute, que ells los mataran, en tant que jals han aportats en aço que non gosen signar alguna. Aximatex he parlat ab vn caualler quis apella mossen Beuda ham dit que los pagessos manassen a tot hom e ven que comensan a robar, ha desemperade se case, que tenia deffora, e es sen vengut en aquesta Ciutat. Aximateix se diu assi com en Verntallat, quis fa cap dels dits pagesos, tracta de hauer dines si pot en aquesta forma: que ell vol fer que de tres pagesos lo hu vage e los dos restants bestraguen per la despesa de aquell que ira, empero fins assi no es a la praticha. Aximateix en Serroli lo notari, es stat aci e va per quantes parroquies hic ha, sermonant e assejant si pora metre algun tall entre los pagesos: lo tall se diu que serian XVIII sous per foch: no resta en ell que noy fasse so que pot, pero fins aci nol han cregut: es ver que los pagesos circunuehins de aquesta Ciutat fins aci han be stat, vuy se son comensats a moure e comensen anar a flotes: crech que si prest nos fa prouisio que lo foch se ensendra que pòcha ayga nol apagara. La nit pessade arriba aci, en lo hostel hon jo pos, mossen Burgues de Mellorques ab alguns pagesos: eran VIII° a peu e a cauall e nos volgue mostrar, ans stigue secret: e lo sendema gran mati sich axi: axia de Gerona: creuse tira la via del Senyor Rey».

Be obrá la ciutat de Vich en aparellarse per qualsevol eventualitat des que fou avisada secretament del colp de má que 's maquinava contra d' ella y que no devia tardar á posarse en execució. Eren onze hores de la nit del dia 7 de Maig. La població estava en sa primera són, tancats los portals y en quiscun d' ells preses les convenients precaucions, quan «dins la ciutat en vn portal, ab claus falses e caute-losament, se temptá obrir aquell: empero aquells de la guayta aço sentint, materen ço de viafos»: Lo poble, que ab llurs armes acudi al lloch del perill, desde lo amennassat portal discorregué per tots los carrers pera apresonar als atrevits qui aytal traició maquinaven. Trevall inutil, puix los malfaytors, amparats per lesombres de la nit, se refugiaren facilment per les cases.

Mentres á Vich s' havia preparat aquest colp pera donar entrada als remençes, á Gerona prosseguien los trevalls de defensa, escrivint la Reyna á algunes de les prin-

cipals poblacions catalanes (1), ensemps que al nobles dels encontorns, la carta que trametem

«La Reyna Tudriu, etc.

Amats e feels de la Maiestat del Senyor Rey e nostres: per dar tot orde que los homens contra los quals la bandera e so metent de aquesta Ciutat son exits, se haien e de aquells se puga fer lo castich e punicio que merexen, vos encarregam e manam, tant stretament com dir se pot, que tota hora e quant per aquells qui han carrech de la dita bandera instats e requests sereu, hiscau personalment ab tot lo sforç e gent que poreu, per seguir la dita bandera e so metent, e perseguir los dits crimosos, e hauer e cobrar los bens que presos e ocupats han, per manera que aquells haguts se puga fer lo castich degut. E encara façau tot ço e quant per aquells qui han carrech de la dita bandera, sera delliberat, guardant vos de fer lo contrari o dilatarho per alguna via o causa, per quant á la Maiestat del dit Senyor Rey e a nos desijau seruir e complaure. Dada en Gerona a VIII diés de Maig del any MCCCCLXII - La Reyna.

Als feels de la m. del S. R. e nostres
los consols e prohomens de la ciutat de Vich.»

Com per virtut de sos privilegis Vich no venia obligada á fer toltes, questies, cavalcades ni forces, s' ampará d' aquest subterfugi legal per excusar de trametre lo secors demanat. En 12 de Maig remeté copia de la precedent carta á sos Síndichs de Barcelona, esperantne d' ells les instruccions faedores davant d' aytal novitat. Impacients, als cinch dies, per no rebre aquestes, lo 17 de Maig escriuen als Síndichs y á les autoritats de Barcelona, letres del tenor de la vinent:

«Molt magnífichs e insignes Senyors: per moltes letres hauem auisats, infformats e encantats, nostres Síndichs ab special carrech ne conferriessen ab vostres grans magnificencias, de les grans preparacions, qui en diuerses maneres eran stadas fetas, tremetent los copias de les coses causatiuas de turbacions e assats grans perills, e que de part de aquesta ciutat vos fos demenat tot consell, fauor e ajuda; empero ffins açi, ne de vostras grans magnificencias, ne de nostres Síndichs, res non hauem sentit, de que stam molt mereuellats considerants que aquesta ciutat tots temps ha fet, fa, e fara, cap de tots vosaltres e de aquexa ciutat, axi com a cap principal de tot lo principat. E per tant, com les dites preparacions augmenten e continuen, es expedient e cosa necessaria vostras magnificencias ne sien auisades. So es, ques diria que stuciosament en Paguera de Bianya, qui vuy se trobe en aquesta ciutat, ha fet pendre vn traginer appellat Capdedeu, casat, pres Olot, per lo sotsuaguer de açi, anant en companyia daltre traginer, donant li carrech serie stat en lo fet de Santa Pau, on se serien seguides morts e robarias: e nosaltres hauem fet parlar ab lo dit traginer qui sta pres, lo qual fa gran scusa demenant sie remes a deputats e a la Senyora Reyna, com se sente net de les coses preteses per lo dit Paguera; empero lo dit Paguera noy ha volgut donar loch. E per tant se oppina sie stucia per suscitar los pagesos per venir en sta Ciutat, com se afferme: de tot cert l' altre traginer, somatent sen ha anat e que en Verutayat hauria leuades banderes Reyals e fa gran applech per venir en aquesta ciutat, sots color daquest pres, sentints que hauria ja induhits molts pagesos Dosona a son damnat proposit. Hoc so dirie que fa preparacions per enffortirse en lo castell de Sent Ffores, qui es den Cabrera, contiguu an aquesta ciutat, och en aquell de Sentelles, e pus fort dins aquesta ciutat ab tot nosaltres ne stigam molt attents e vigilants. Per tant, Senyors molt magnífichs, si cobeyats conseruacio desta ciutat, axi com fermament crehem, Placius prestament,

(1) Registre 3503 foli 11 (Arx. Ar.). A més de Vich fou adreçada la present carta á Camprodon, Figueres, Olot, Ripoll y Prats de Molló.

com sie gran perill en la triga, sobre totes les coses damunt dites nos donets tot consell fauor e ajuda. En altre manera stam dubtants aquesta ciutat ne pas vn gran perill per tots los confrontants ab los dits pagesos. E conserueus, Senyors molt magnífichs, la Trinitat santa en sa diuinal gracia e recomendacio. Scrita en Vich a XVII de Maig any Mil CCCC LX dos.

A tots vostres ordonaments prests
quis recomanen en vostra gracia

Los Consellers de Vich

Als molt magnífichs e insignes Senyors los Consellers de Barchinona.»

Mentres esta carta lo 20 de Maig arribava á Barcelona, á Vich ne rebien altre insistent de la Reyna demanantlos secors de gent, escusantse de no voler, per ço, violiar los privilegis de dita ciutat, ab estos termes:

«La Reyna tudriu etc.

Prohomens be amats e feels de la magestat del S. Rey e nostres: ara en aquesta hora hauem rebuda vna vostra letra, ab lo portador de la present, ab la qual nos huiats hauer rebuda vna nostra letra sobre la senyera e somatent exits de aquesta Ciutat, dient vosaltres aqueixa ciutat esser priuilegiada de no exir a ost ni ha caualcade. Siau certs nostra voluntat incomutable es a aqueixa ciutat, e totes altres, obseruar tots priuilegis e libertats a aquelles atorgades, e may nostra intencio no es stada ni es altre: pero per quant al present alguns particulars han fet alguns mouiments e deliberacions de venir aci, ab ma armada, per voler hauer asses mans e poder la persona del Illustrissimo Primogenit nostre dilectissimo fill e altres coses, nos hauem emprats tots los faells seruidors e vessalls del dit senyor vinguen aci per deffendre la persona nostra e del dit Illustrissimo Primogenit, vos pregam e encarregam nos vullau socorrer e ajudar ab la mes gent de cauall e de peu que a vosaltres e aqueixa ciutat sia possible, per deffencio e guarda de las ditas personas, nostra e del Illustrissimo Primogenit, e aço sia lo pus prest que al mon sia possible, com sia molt necessari, que ja la gent de Barchinona son a Sen Saloni, es preparen per esser decontinent açi: en aço nos ferets tant de plaer e seruey que im perpetuo la magestat del S. Rey e nos serem recordants per regonexer ho a aqueixa Ciutat e tots vosaltres. Dada en Gerona XVIII de Maig any MCCCCLXII.—La Reyna.»

Al rebre aytal ordre, en lloch de passar á cumplimentarla tot seguit, los vigatans ne tragueren copies y lo mateix dia les trametien á Barcelona, sollicitant de les autoritats de la Capital, consell, fauor y ajuda en lo que devien obrar, afegint que la ciutat de Vich se regirà «a tot vostre concell e ordinacio, axi sobre aço com tots altres affers» «com a caps conseruadors e protectors del dit principat.»

Proseguint en los esforços per congregar entorní seu lo major socors, la Reyna trameté porters á moltes de les més properes poblacions, arbitrant llur ajuda. A un incident doná lloch, lo compliment d' aquesta missatgeria, en la parroquia de Gurb, vehina á la ciutat de Vich y á ella agregada jurisdiccionalment. Lo porter, acompanyat d' alguns homes, se presentá en cert indret del terme, hont, arborant lo penó Reyál, tocá lo corn y meté só de *via-fós* per ajustar la gent. Entre los que hi comparegueren, sorpresos de la novitat, s' hi comptá lo Batlle, qui volgué saber la causa d' aytal só. Mes dit oficial de la Cort se limitá á respondreli, que de part de la Reyna manava á ell, y als demás del terme, lo seguissen promptament. Lo Batlle de Gurb refusá ab enteresa la intimació, alegant en son descarrech los privilegis de la ciutat de Vich de que ells disfrutaven y tot seguit se dirigí á esta Ciutat á posar lo fet á conexement dels Consellers. Aquestos trameteren avis als més dels pobles de la regió, intimantlos no prestassen cap ajuda á Gerona. Mes fou imposible evitar que de diferentes parroquies sortís gent en secors de la atribulada Sobirana (18 y 19 de Maig de 1462).

A darrers de Maig esdevingué perillosa la situació de Vich: d'una part los donà lloch á temer lo empenyorament per Joan II, fet á Lluís XI de França dels Comtats de Rosselló y Cerdanya, (tant cínicament desmentit per la reyna Joana en moltes de ses lletres) (1), á causa de trovarse la terra d'Ausona vehina á aquest darrer y propera á la invasió de les armes franceses; per altre part los sobressaltà la entrada del rey Joan á Catalunya ab son exercit, puix en sa mira de socorre á Gerona, deuria atravessar la regió ausonesa; y finalment los donava lloch á alarmarse, los ajusts, cada dia majors, que feyen los pagesos d'aquells llochs, forçant als qui refusaven seguirlos de bon grat. S'ajuntava á estos perills, lo de la ausencia de son Veguer, sobre quines rahons ó movils «son recáyguts en moltes opinions», y lo de «la gran disminució de la populació desta ciutat per mortaldats e en altra manera». Totes estes concauses obliguen als Consellers de Vich á dirigirse als de Barcelona y á la Generalitat (29 de Maig de 1462), pregant volguessen proveirlos «de qualque bon president o capita acompanyat de gent darmes a despesa del General», puix han necessitat d'un cap, tota vegada que no tenen «president, sino es lo Sotsuaguer, qui no ha disposició de semblant misteri». Y no oblidant quanta ventatja se'n reporta de viure precavut, pregaren, la propia jornada, als Consellers de Manresa, los avisin de les novitats ocorrents per Balaguer.

En aquestos matexos dies fou, per los Diputats, tramés á les ciutats, viles y castells de Catalunya, la crida declarant á Joan II enemich y traïdor del Principat. Vich no dubtà en pregonarla y seguidament registrar domicilis, incautantse, migençant inventari de quantes armes hi eren trovades. A diferents episodis donà lloch aytal requisa, com lo de casa del germá d'en Damiá dez Callar, qui era senyalat com sospitós, puix al emportarsen algunes cuirages, lo tractaren de traïdor á la terra, injuriantlo davant la sua familia.

Per atendre á les reclamacions dels remences en lo que tenien de justificades, la Generalitat composá certs capitols pera esser firmats pels vassalls y per llurs Senyors, modificant les condicions feudals fins llavors estatuides. A Vich durant lo mes de Juny se doná la major activitat perque los dits contractes anessen firmats per tots los més remences possible, y diferents síndichs recorrien la regió arbitrant adhesions en los pobles. Tractant d'anular estes gestions de la Generalitat, la Reyna trameté algutzirs per les poblacions d'Ausona, ab orde de menarse lligats als qui recullien firmes, com succehí ab un emissari en lo lloch de Cabrera lo dia 4 de Juny. Per la següent carta se veurá com dita Sobirana animava á hu d'aquestos síndichs trame-sos á Vich, nomenat Vilardevó (2).

La Reyna Tudriu etc.

En Luys de Vilardaño feel nostre. Sentit hauem que alguns poch zelants lo honor de Deu seruey del Senyor Rey e nostre e benefici de la cosa publica de aquest principat sots color de certa crida feta per los deputats de Cathalunya e lur consell segons se diria ab la qual prometrien franquesa als homens vulgarment dits de remença peruertirien aquells del bon proposit e amor que tenen vers la Maiestat del dit Senyor e nostre e que alguns per la dita occasio se detendrien en venir a fer lo seruey al qual son obligats en virtut de certa ordinacio feta per los Síndichs de dites reemençes hauents de aço plena potestat. Perqueus pregam e encarregam affectuosament que ab tot sforç e diligencia que de vos confiam ensemps ab los altres Síndichs de aqueix bisbat de Vich e sens aquells treballets en dar orde e fer que los dits homens vinguen a fer lo dit seruey. Leuant lus del cap la illusio quels es feta e persuadida de la dita crida dels dits deputats e consell. Los quals de fer tal fran-

(1) Algunes d'elles ne havém llegit en lo Registre 3503 (Arx. Ar.)

(2) Registre 3503, foli 73 (Arx. Ar.)

quesa no han potestat ni iureddició alguna e quesuulla que per aquells fos fet fretu-rejarie de tota força e virtut. Certificanc vos com la nit prop passada haguem Co-rrreu de la Maïestat del dit Senyor deua partir de Çaragoça diluns prop passat ab Siscentos caualls e dosmilia homens de peu e fahia la via de Balaguer. E com ia era partit lo Arquebisbe fill del dit Senyor per fer la via ia dita ab doscents rocins. Dada en Gerona a XXVI dies de Maig any Mil CCCC L XII.—La Reynia.

Al feel del S. Rey e nostre en Luys de Vilardauo procurador dels homes vull-garment dits de rehemença.

Lo notari Cerolí per sa part escrivia als sindichs vigatans dientlos hi no treballes-sen en dita faena, tota vegada que, aytal capitulació, feta per persona qui no tenia potestat de otorgar tals coses com en ella se contenien, ni menys autoritat pera por-tarles á efecte, era ilegal y nula. Emperó animats se mostraven los pagesos de Vich, puix á dites conminacions responien que si 'ls hi era tramés un capitá «tals nouitats nos attemptarien». Y la Generalitat de Catalunya may acabava de enviarlos lo ca-pitá desitjat.

Lo 10 de Juny de 1462, en vista de la resposta dels Diputats á la demanda que Vich 'ls hi feu, de com deurien obrar en lo cas que Joan II vingués á Ausona, se aparellaren á combatrel trayent la bandera de la Ciutat y levant lo bastó al Sotsve-guer tingut per sospitós. Les causes d' aytals sospites contra esta autoritat les tro-bám, més avant, relatades en certa lletra de 2 de Juliol, signada pels Consellers de Vich. Hont se refereix que «son aquestes: So es que don Jacme de Cardona bisbe dur-gell, li impetra lo offici del Senyor Rey, del qual lo dit olim sotsuaguer es molt ser-uidor, e aximatex es stat creat e nodris de mossen Andreu de Paguera, qui, segons som avisats, vuy va armat en companyia del dit Senyor Rey. Axi nons semble per via al mon aquesta ciutat dege be fiar del dit sotsuaguer, ne encàrè per ell puxe esser ben regida». De manera que la Ciutat, desde aqueix dia, aná governada poli-tica y administrativament pels Consellers y lo Batlle, en los qui se reunia també la ciutat de dirigir los actes de guerra que hi poguessen esdevenir.

Lo 12 de Juny de 1462, regná á Vich molta alegria per causa de la falsa nova arribada, de que lo remença Verntallat havia caygut presoner.

Lo 14 de Juny de 1462, s' oposen los Consellers de Vich á que la Generalitat nombrás los oficials per regir la Ciutat, considerantho atemptatori á llurs privilegis.

Lo 15 de Juny de 1462, en son proposit de defensarse contra la host del rey Joan, s' aparellan á trencar los camins y passos per hon aquest podia entrar á Ausona. En la matexa jornada, passant per Vich un traginer conduhint diferents bombardes y espingardes adreçades als Consols de Puigcerdá, foren retengudes per los Conse-llers temerosos de que cayguessen á mans de les partides remences discorrents per Ausona y Ripollés, y avisant á Puigcerdá de la retenció:

En estos dies arribá á Vich, ab lo diputat local, lo Canonge Planella, capitá que la Generalitat de Catalunya los hi trametia. Mes com portava poca gent y en cambi rebia ordres de combatre, los vigatans fan observar als Diputats que no las podrá cumplir, si ultra la gent de que disposa, no li trameten cent homes més, y entre ells 25 espingarders (18 de Juny de 1462).

Los Consellers de Berga havien ofert als de Vich ajudarlos en cas de perill; y com davant la nova de que Joan II era ja á Solsona ab mil homens de peu y quatre cents de cavall, los ausonesos se ereguessen amenaçats, lo 24 de Juny de 1462 los hi demanen ajuda de tota la gent que puguen. La alarma crexé lo 28 de Juny, al sa-berse á Vich que lo exercit del Rey de Navarra havia ocupat Sallent y Sant Pedor. Per lo que demanen é insten á Barcelona envien al Canonge un reforç de 50 esping-arders, al ensemps que procuren esser socorreguts del exercit del Comte de Pa-llars.

Mes lo Canonge no devia tardar en desamparar la terra d' Ausona, tal vegada per minvar lo seu perill, anant vers Tárrega y Lleyda, segons se veu de la següent carta datada á 7 de Juliol de 1462.

«Als molt honorables e molt sauis mossenyors Los Consellers de la Ciutat de Vich:

Molt honorables e molt sauis mossenyors: per lo bon desig que tinch en fervos aquells seruícs e honors que a mi seran possibles, he deliberat fer vos la present auisant vos com, dime:res prop pessat derrer de Juny, la bandera de Barchinona, ensemps ab la de Agolada, parti de Ceruera e vench en la present vila de Tarrega, ont encara vuy es, acompanyada de molta gent de peu e de cauall: e esser arribats aci, partiren de aci en Seyol, en Johan Ferrer, alies Cesavaces, en Valls, e altres ab lur gent, en nombre de CXXV homens o mes, e tiraren la via de la vila e Castell de Camarasa, que es vna leuga mes amunt de Balaguer, e meterense aqui, lo qual castell e vila se diu stan asats be en vitualles, per guardar los dits castell e vila. E diuendres prop pessat, lo Rey, ab tot son poder, parti de Balaguer, que no hi resta sino Rebolledo ab no molta gent, per quant no es tant lo poder com se diu, e tira la via de la orta de Leyda, diuse per al deuant en Agulló, que sen anaua de Verdu a Leyda; e apres sentint que lo dit Agullo no fahia lo cami ques pensaua, tornasen e tira la via dels dits Castell e vila, e vench fins a les portes de la dita vila: e esser alli per los sobredits e altres, en ques diria era lo Canonge Planella, foren vbertes les portes, e festejaren los tambe ab bombardes e spingardes, que li nafiraren e mataren molta de sa gent e molts Rossins: e axi lo Rey ab los de sa gent se retrague atras e per los de la vila li fou parada batalla que dura ben XII hores: a la fi lo Rey se hague a retraure e anarsen, diu se per socorrer a son fill lo bastart, que era enclos en certa part: e los sobre dits, ab lurs vitualles, restaren e son en les dites vila e castell. Apres se es seguit que mossen Torrelle: feu certa caualcada, e diluns torna ab dos Rocins que hauia presos a Castellcera, los quals se diu eran dels Peramoles: e apres don Hugo de Cardona parti de aci, es anat a la vila e castell de Miralcamp, ont ha presos e ab si aportats dotze Rocins de aquells del Rey, e moltes altres besties grosses, e molte altre Roba, tanta com ni han trobada, que no hi han res lexat, e quatre bous e mulles que lo dissapte pessat li hauien leuats e lin hauien manats, e tot sen ho ha portat a Bellpuig. E la nit pessada hic parte lo dit mossen Torrelles, encara no es vengut: no se que ses dell, e perço nous ne puch res scriure per al present. Altres coses al present no hauem aci queus puga scriure, auisant vos que del que occorrera tota volta que pler hi trobareu, vos ne scriure, offerint me prest fer tostemps per vosaltres e per aquexa Ciutat totes aquelles coses que a mi sian possibles: e de Tarrega ab cuyta a VII de Juliol.

Mossenyors molt honorables.

Lo qui a vosaltres molt se comana: Berenguer Jurdí argenter.»

Lo 13 de Juliol de 1462, exiren de Vich cent ciutadans, (nombre que esperaven aumentaria ab los qui s' hi agreguessen d' altres llòchs) ab lo intent de socorrer á Ramon de Planella, qui 's trobava á Olot en apurada situació. Los de dita Ciutat confiaven «en nostro senyor Deu e en lo glorios Carles (aludint al Príncep de Viana) que hauran victoria e faran la honor de tot lo principal».

Cansats d' estar sense Veguer y Sotsveguer y de que 's dilatás la permanencia á Barcelona de son Conseller en Cap Salvador Sala, los vigatans, ab data de 21 de Juliol de 1462, lo insten pera que retorne promptament, á fi de procehir al nomenbrament de aquells oficials.

Sobre la designació de capitá de Vich, existexen dues letres dels Consellers de aquesta ciutat, als Diputats de Barcelona, abdues del 29 de Juliol de 1462, que semblen un tant contradictories. En la primera, (responsiva á una dels Diputats, datada

à 25 de Juliol, comunicant à Vich lo nombrament de capità fet en favor de Joan Bennet Ça Bastida) deyen que dit carrech lo exercia Ramon de Planella, (lo Canonge) capità elegit pels propis Diputats, y llur Conseller en Cap, pregant à la Generalitat conferesca à Bastida lo carrech de veguer y batlle de Vich y Ausona. En la altra lletra se diu que los matexos Diputats han nombrat Capità de Vich à Guerau dez Pallau, y que los dits Consellers, contents del modo com fins aleshores lo Canonge Planella havia exercit lo seu carrech, los manifesten, que la gent de Vich, acostuada à seguir al Canonge per Bas, Besalú y altres llochs, no veuria be trametessen altre Capità qui hagués jurisdicció damunt del Canonge aconsellant lo nombrament de capitans de cinquanta homens (cinquantaners) baix lo seu comandament en favor de n' Antoni de Fontcuberta, Llorenç Durán y Salvador Prat.

En dit mes de Juliol de 1462, Verntallat passà ab sa gent per Ripoll, dirigintse vers lo rey Joan y en son socors.

Contigua à Vich hi havia la baronia de Llussa, la qual, axí com la de Pinós, pertanyia à n' Elionor de Peguera. En lo Llussanès s' havien mostrat algunes simpaties en favor dels remences, regnant certa indiferencia en pró de la causa de la terra. Axó mou als de Vich à aconsellar à les autoritats de Barcelona, trameten missatgers à dit territori, à fi de que, cooperant à la acció dels missatgers de Vich, obtinguesen de sos habitants llur adhesió y ajuda en lo mohiment general de Catalunya (29 Juliol de 1462).

A tot axó y en aquest temps, la reyna Joana havia sortit ja de sa apurada situació, mercès à la ajuda de les tropes auxiliars franceses. Ab tal motiu la regió Ausonesa se trobava amenaçada d' una gran invasió, de desastrosos resultats pels llochs forans quan menys. Vehent la sua salvació en la defensa dels passos y camins, escriuen à Barcelona los Consellers de Vich, recomenant se provehesca à aquest sol remey y donant altres consells à fi d' aminorar lo perill (27 y 30 de Juliol de 1462.)

Pel exercit català se deya que lo rey Joan pensava anar à Gerona à juntarse ab sa muller, atravessant disfregat tot lo territori intermitg. Pervingué à Vich aquesta remor ab la arribada del donzell March de Planella, germà del Canonge, allí tramés pel Comte de Pallars, al objecte de capturar à Joan II en lo cas de que intentás passar, instruhint à les autoritats locals de lo que devien fer per obtenir éxit en aytal empresa. Pot figurarse tothom ab quina sobreexcitació y estat d' ánimo s' entraria en lo mes d' Agost de 1462. En lloch del rey Joan, qui arribà à dos lleugues de Vich sigue Verntallat acabdillant sis ó set cents remences. Mes à despit de trobarse ja en aquesta Ciutat lo Canonge Planella, de retorn de ses operacions per avituallar y provehir à la defensa de Ripoll y Sant Joan, se veyá privat d' atacar à Verntallat per falta de diner. Lo cabdill remença tirant Ter amunt, se dirigí vers Ripoll y Sant Joan, quals poblacions prová, inútilment, d' haver à ses mans, retirantse lo 10 d' Agost, vers la regió den Bas hon tenia son quartel general y lloch de repós. Mes altra missió lo portava allí, com era protegir lo passatge de la Reyna y del Infant al evacuar Gerona.

Los espies de Vich posaren en conexement dels Consellers aquest passatge de les Reyals persones: y sabent que lo 22 d' Agost se dirigien vers Besalú, instaren à la Generalitat y al Canonge, provehissen à la defensa y custodia dels passos. Gestions inútils puix ab la apatia ó impotencia dels afectes à la terra, contrastava la diligencia de Verntallat, qui durant estos dies d' Agost, no sols feu arreglar lo camí del *Grau Ça Cirera*, sinó que lo provehí convenientment de gent armada, destacanthi uns quatre ó cinch cents homens pera custodiarlo. Mercès à la precaució del remença, quan, en lo 27 d' Agost de 1462, una partida de tres cents cinquanta vigatans se dirigí à dit *Grau* ab propòsit de trencar los passos, puix que no altra cosa podien fer per falta de forces, hagheren de tornarse à refugiar en la Ciutat per la

oposició trobada en los qui 'ls defensaven. Evidenciada la llur impotència per impedir lo pas de la Reyna, aquell mateix dia reclaman de nou reforços que may los venien, puix ab les sues soles forces, no podrán sinó atendre á la guarda de Vich.

En les derrereries d' Agost de 1462, fou pública veu de que la Reyna se trobava á Coll-ça-cabra, rumor que desmentexen los Concellers de Vich als de Berga quan los hi preguntaren si era cert. En cambi deyen saber per llurs espies, que los francesos eren á les Poses (31 d' Agost de 1462).

Davant lo mohiment general d' avançament de les tropes de Lluís XI, les autoritats de Barcelona provehiren, que, tota la gent, bens y virtualles, se recullissen en viles y castells acondicionats pera defensarse. Lo 2 de Setembre los Consellers de Vich envien á dir á aquelles, no creuen convenient s' assenyale á Moyá com á punt de recullita, com tampoch se permeta fer altre tant als de Tona en son castell, per la poca seguretat que oferexen abdues forces; sinó que valdria més se recullís tota la gent á Caldes de Montbuy, Granollers y Vich tant solament, per llurs bones condicions de defensa.

La qüestió de la recullita portá dissentiments en los pobles. En March de Rocaguinarda y en Ramón Riera batlle de Tornamira, refusaven recullirse en la ciutat de Vich; y com Beamunt, qui llavors regia Catalunya en nom d' Enrich IV de Castella, tolerás se refugiassen en la sua força, los vigatans arbitren de Barcelona la supressió d' aytal permis, obligantlos á retraures en llur Ciutat, no sols perque la força de Tornamira no era per tenirse, sinó també per conceptuarho de justicia tenint en compte que Tornamira fou redimit de la jurisdicció dels Peguera y tornat á la Royal Corona y agregat á Vich, ab diners propis d' aquesta Ciutat.

Proseguí esdevenint precaria la situació de Vich en lo vinent mes de Setembre. Per una part mancats encara de veguer y sotsveguer desde la remoció d' en Guerau dez Palau y Bertomeu de Rovirola; per altra part los francesos, desde Santa Maria de Vallors, per Sant Hilari Ça Calm se dirigien á la terra de Ausona; y á tot axó, era lo pitjor, que lo Canonge, ab la sua gent, s' aparellava á dexar la regió. De manera que los vigatans pregaren als Diputats, en data de 4 de Setembre de 1462, que al menys, lo Canonge, si se 'n hagués d' anar, dexás á Vich la sua gent, puix del contrari «per lo poch nombre de gent que tenim, e per la potencia dels pagesos qui tostemp treballen en donarlos tant com en ells es entrada», no 's veuen ab animo més que per defensar la Ciutat. Del remences del entorn, per més que firmaren la concordia de la Generalitat, no 'n fiaven gayre, puix per obres demostraven llur prava voluntat.

En altra carta (sense data) los Consellers de Vich tot fent constar la molta gent de sa Ciutat qui seguia al canonge Planella, demanen á la Generalitat, que per subvenir á son perill, aquest Capitá no 's mogués d' allí. En son context apar curiosa la frase d' invocació al Princep de Viana, de que hi han altres mostres en lo mateix temps: «empero nostro senyor deu e lo sant Carles miraculosament hi han obrat.»

Sense resistencia, ó millor dit, ab molt poca que n' hagneren per Sant Hilari, los francesos entraren en Ausona. Notoris sigueren en la primera quinzena de Setembre los damnatges per ells allí comesos, tallant y saquejant les cullites y assitiant á Vich en tanta manera, que tots los correus interceptaven. Lo canonge Planella havia abandonat esta Ciutat per atendre á la defensa dels passos del Congost en La Garriga y La Ametlla. Mes també dexá soptadament estos llochs entrant á Barcelona, sens dupte en virtut d' ordes superiors. Foren aquestes una disposició de carácter general dictada pel Lloctinent Beamunt, revocant y anulant totes les capitànies y comisaries de guerra, á escepció de les del Comte de Prades, Pere Joan Ferrer, Francesch de Pinós y dels qui tenien en comanda ciutats, viles ó castells. Lo seu

móvil siguié acabar ab los abusos de molts dels capitans discorreguents per la terra, los qui, com succeheix en totes les guerres, vexaven als pobles en profit propi.

Lo Canonge Planella posá en joch totes ses influencies en la Capital Catalana pera ferse elegir novament Capitá. De quines gestions sabedors los vigatans, si be per una part demanen á Barcelona direcció militar ab socors de gent (18 de Setembre de 1462), per altra se manifesten satisfets de la disposició derogant les capitanies catalanes y referintse al per ells tingut fins aleshores, diuen «que no curaue sino de ocupar e pendre bens e no persona » y s' havia apoderat de molta cosa Per quin motiu dits Consellers treballaven perque no 's tornás á conferir al Canonge la capitania Ausonesa (20 de Setembre de 1462).

Crehent d' utilitat s' enderrocás lo castell de Sentfores, los Consellers de Vich, en 20 de Setembre de 1462, ho escriuen á son Bisbe, en aquell temps residint á Barcelona y fonamenten llur propósit en que «atessa la affrontació que lo comte de Prades ha ab lo dit Comte de Modica, qui, sab vostra Senyoria, quina voluntat tenen, sta vuy en molta suspita a tota la terra, e seria millor per aquella (fos) totalment derruit.»

Lo 27 de Setembre de 1462, Vich, lliure de la invasió dels francesos que havia devallat á altres regions, se gaudi de les noves pervingudes: del Ampurdá, que lo Baró de Cruilles, en la presa de Sant Morí, havia capturat á la dona y familia de Pere de Rocaberti; y de Barcelona de que estava proper á arribarhi un reforç de Castella haventse retirat, los francesos, del siti de la Ciutat. Aquell mateix dia pogueren interceptar un corren de Joan II, qui portava lletres amagades dins un barrelet de vidre, les que de Vich foren trameses á la Generalitat.

Lo 24 d' Octubre de 1462, se temé molt per la sort de la vehina parroquia de Gurb, contra la que Verntallat y Vilacetrú preparaven venirhi damunt desde lo proper castell de Besora en lo que hi acopiaven molt forment. A darrers d' Octubre los remences devallaren á la Plana devastantla tant com pogueren.

També en aquests matexos dies, los Consellers de Vich sospitant novament de la fidelitat del Veguer, Sotsveguer y Sotsbatlle, los hi revoquen llurs nombraments, provehint los cárrechs en persones de major confiança.

En lo mes de Novembre de 1462, ocorregueren alguns disgusts en la Plana ab remences afectes á Catalunya, los qui se sentiren agraviats de que certs carlans de castells no servassen los pactes de la concordia estipulada á iniciativa de la Generalitat. Si be en ella se 'ls exinia d' obres y altres serveys, emperó los carlans pretenien obligarlos á contribuirhi com en temps passat. Al reclamar en contra d' esta inobservancia als Diputats y Consellers de Barcelona, la autoritat popular de Vich, lo 22 de Novembre, recomana dit negoci als Síndichs que tenia en la capital Catalana, pera que ajudessen als dits pagesos en llur justa pretensió.

Acabá lo Novembre de 1462 ab continues amenaces den Verntallat y Vilacetrú contra los vigatans. Dits remences prosseguien replegats entre Besora y Sora, ab més de cinch cents homens, desde allí se corrien á la Plana y allí hont hi sabien contraris de Joan II. Per aquest motiu, quan lo Abat del Estany pretengué traure gent del vegueriu d' Ausona, per agregarla al sacramental que preparava en socors de Manresa, s' hi oposaren los Consellers de Vich relatant á Barcelona los movils de llur oposició (30 de Novembre de 1462).

Lo donzell March Planella, germá del renommat Canonge, apareix present á Vich en calitat de Capitá per combatre á en Verntallat, á primers de Desembre de 1462. Eren aquestos Planella, qui tan esforçats se mostraren á combatre los partidaris de Joan II, conexedors d' aqueixa terra, puix procehien de Moyá, en qual vila pochs

anys abans, hi trobám residents dues diferents branques, donant ja mostres d' esperit animós y guerrer (1).

Beamunt ordená á Planella socorregués á cert Capitá, á qui los remences tenien sitiát á Amer emportantsen alguna gent de Vich; ordre que no cumplimentá desseguida, puix los Consellers de Vich, lo 10 de Desembre 1462, s' encarreguen d' escusarlo, davant lo Lloctinent, de portarla á execusió, alegant la poca gent que hi ha á Vich, insuficient pera sa defensa, tenint en compte no poden comptar ab socors de fora «per la poca voluntat que los pagesos tenen en lo benauenir de la terra.» La réplica que Beamunt los feu, lo 13 de Desembre de 1462, era que: «en no hauer socorregut en March de Planella de gent, nos descontentam molt. Per tant, attenta tal e tanta necessitat, per la present vos pregam e encarregam e manam, vullau dar docents homens al dit March de Planella perque ab aquells ajustats ab los Cent Cinquanta que ell te, puixa occorrer al necessari, e dampnificar, profligar, e prostrar les persones, cases, e bens, dels qui son ab en Verntallat, enemich publich, malfaytor, e dissipador» (2).

No era tot exageració aquest desitg dels vigatans de no voler quedarse sense lo socors de la gent den Planella, puix los remences no escassejaven llurs corregudes. En una d' elles, efectuada lo 17 de Desembre de 1462, Verntallat, apresoná á la muller del Senyor d' Oris, son fill, un capellá y altres persones, mentres se dirigien á Vich. A tots se 'ls enmená cap al castell de Besora.

A Vich causá sensació aquesta captura y pretenent rescatarlos dels remences, sortí una expedició, comandada pel Sotsveguer, la que, sens tenir en compte la inexpugnable situació del castell de Besora, (eregit dalt d' un aspre rocám assequible sols per un indret) portava la mira d' apoderarsen. Com era d' esperar, tenint en compte lo ben provist y guarnit que Verntallat tenia aytal Castell, fracassá la expedició, retornant á Vich lo primer de Janer da 1463, sens lo menor éxit, y havent guanyat una ferida en la empresa, lo predit Sotsveguer.

En aquest entremitg lo 18 de Desembre de 1462, instat pels Consellers de Vich, lo Sotsveguer tenia ocupat lo castell de Sentfores, propietat del Comte de Modica, llavors presoner per enemich de la terra. No disposant, la Ciutat, de gent sobrera pera guardarlo, preferia son enderrocament abans de que se 'n poguessen servir los enemichs, comunicant est modo de pensar als Diputats, no atrevintse á pendre per ells sols tan seria resolució..

Durant lo mes de Janer de 1463, sovintegen los fets d' armes en la regió de Auzona. Lo dia primer d' any, sexanta remences cometeren alguns damnatges á Sant Juliá de Bellpuig y per altre nom de Vilatorra. Lo Abat de Sant Joan acabava de portar á Vich alguns socors, ab lo que s' aparellaven á combatre al enemich.

Atesa la concurrencia del temps, urgía á Vich empendre algunes obres de reparacions en les muralles, torres y valls, sollicitant, los Consellers, autorisació, per vendre censals morts fins á la quantia de mil lliures. Accedí lo Lloctinent á la petició per decret de 24 de Janer de 1463, permetentlos també estraure gran dels pobles vehins y ferne acopis en la Ciutat (3).

(1) En 1437 residien á Moyá lo donzell Pere Planella, senyor del Castell Nou de la dita Vila, y lo donzell March de Planella. Lo primer en 1440 aná á Italia ab lo rey Anés, á combatre en la sua host. Abdós Planelles se presenten en aquells anys capitanejant una bandositat molt forta, endreçada contra lo donzell Bernat Gassius, senyor del castell de Gallifa, castell bastant proper de la vila de Moyá, si be ja en territori del Vallés (*).

(2) Registre 6 Intruso foli 23 (Arx. Ar.)

(3) Registre 4 Intruso foli 21 (Arx. Ar.)

(*) Registre 3131, foli 10 (Arx. Ar.)

A mitjans de Janer de 1463, los remences dividintse per esquadres, tractaren d' avivar la campanya ab una acció simultànea contra diferents indrets propers á Vich, ab la mira d' aislar aquesta Ciutat. Mentres ura atacava lo potent castell d' Orís, altra 's dirigia vers Llussanés ab propòsit d' ocupar lo de Sentfores, del que n' era carlà Pere Staper. A més una tercera esquadra cometia damnatges á Manlleu, trencant molins y portantsen quants draps y farines hi trobaven pertanyents als ciutadans de Vich y dexanthi en cambi les que eren de pagesos. Temerosos, y no sense motiu justificat, los Consellers de Vich, demanen á Barcelona un bon Capitá y socors de gent, puix del contrari enderrocarien los castells de Sentfores y de Voltregá. La custòdia del primer la havien atesa, ocupant rendes que la Comtessa de Modica en ell hi tenia, fins á subvenir á les despeses de sa guardia y defensa. Si en la present ocasió no arrunaren lo castell de Sentfores, crehem no tardaria en ferse. Puix de Beamunt partí la orde de enderrocario, acullintse á Vich lo carlà Pere Staper.

A fi d' expelir d' enemichs d' Ampurdá y regions vehines, Beamunt enviá á la part alta á Fra Joan de Pinós ab lo Canonge Planella, ab encirrech de recullir de la vegueria de Vich y d' altres vegueries la més gent possible (Febrer de 1463), mentres que de la part baxa se 'n encarregaven lo Comte de Pallars y Joan de Torres.

En la vegueria de Vich se facilitá alguná gent al Canonge, si be prompte la reclamaren per haverla menester.

Lo Canonge y Fra Pinós, passant á Olot assitiaren la Iglesia, que servia de refugi y castell als remences. A fi d' obligarlos á alçar lo siti, acudiren en sa defensa moltes companyies remences posant en no poch perill al exercit sitiador, obligant al Canonge, á mitjans de Febrer de 1463, á reclamar de Barcelona reforç de tropes. Los Consellers de Vich, lo 17 de Febrer també escrigueren á Beamunt indicantli quan convenient seria que lo Comte de Pallars y lo Baró de Cruilles treguessen al Canonge de sa apurada situació. Son germá March hi acudí ab algun reforç y en los combats haguts per los dies 20 de Febrer, tingueren ells la millor part.

Tant apurat com lo Canonge se trobava lo Comte de Pallars en ses operacions. Al caure damunt Banyoles, en la segona quinzena de Febrer, obligá als remences á refugiarse dintre los potents murs del Monestir, metentlos hi, lo Comte, estret siti. Avisat lo capitá de Gerona Rocaberti, aplegá una host de cavalls y acompanyat d' un dels jurats de Gerona ab lo penó de aquesta ciutat, entraren de nit y secretament al monestir per una porta forana. En estes condicions lo 26 de Febrer de 1463, no dupten, los remences, en donar batalla al de Pallars, obligantlo á evacuar Banyoles y recullirse á Besulú, pera més avant retraures dintre la amurallada vila de Figueres. En ella estava lo 5 de Març, esperant ab ansietat la arribada del capitá Mendoça *el Prestamero*, puix Joan de Torres ab sa companyia acabava d' abandonar lo.

Davant del éxit poch favorable de la doble expedició enviada á en Bas y al Empurdá, Beamunt procurá, desde Barcelona, atendrehi del modo que li fos possible. Pera socorrer al Canonge, lo 24 de Febrer de 1463, demaná gent á les viles de Manresa, Berga, Solsona, Ripoll y Vich, mentres per ajudar al Comte li preparava sis cents cavalls baix lo comandament de Mendoça y de Rui Diez, son nebot, los qui sortien de Barcelona lo 3 de Març lo primer, y lo 4 de Març lo segon.

Un d' aquests reforços, lo tramés a Canonge, compost de 30 cavalls y 300 peons, prengué la via de Vich al marxar vers en Bas, mentres lo Comte de Pallars efectuava un mohiment vers Olot. Llur obgete era cooperar á una acció general contra Verntallat, y pera esser més fructuosá, Beamunt sollicitá, en data de 9 de Març de 1463, la ajuda de Vich y altres llochs propers, puix convenia aplegarhi molta gent.

Inútils esforços. Fortificats los remences en los inexpugnables castells de Milany, Besora, Cabrera, Hostoles y demás llochs forts d' aquella regió (que tota era remença), lo intrèpit Comte de Pallars, lo 21 de Març de 1463, feya la via de Vich sense haver lograt aventatges positives.

Segons sol succehir sempre que hi han mohiments de gent armada, alguns criminals, pretestant parcialitat, cometien robaries y altres damnatges, essent separats de la pau y treva per les autoritats de Vich. Recorregueren á Beamunt en súplica de que revocás aquest apartament, y los perdonás, donant lloch á una carta dels Consellers de Vich al Lloctinent per evitar succehis aquest mal exemple (8 de Març de 1463).

Lo 13 de Març de 1463, fou pública veu que Damiá y Ponç dez Callar, en altre temps veguers de Vich, ab la sua gent pretenien barrayar aquesta Ciutat, axí com se sospitava de la fidelitat del Baró de Cruilles.

Lo 18 de Març de 1463, los Consellers de Vich proposen al Lloctinent sie enderrocat lo castell de Torelló propietat del Comte de Mòdica. Era aquest un mal castell, vingut á terra en los grans terretremols dels pobles de les vores del Ter, del any 1427. Al començar la guerra, alguns pagesos, afectes al Principat, lo habilitaren construinthi unes molt flagues tapiés, haventlo conservat y guardat per la terra lo Procurador del Comte. Mes al present, aquest Procurador, temerós de que los remences lo matessen, se disposava á abandonar-lo. Y com si quedava desamparat los remences se 'n apoderarien, d' aquí que á Vich desitjassen son enderrocament.

Justificats elogis prodiga Beamunt als vigatans, al respondre á sa carta precedent en data de 21 de Març de 1463, acordantlos hi com provinents de bona guerra, totes les robes y bens dels rebelles. Lo seu tenor es com se segueix (1).

«Lo Rey etc.

Lo Lloctinent general etc. Amat e feels de la Mtat. del Rey nostre Senyor. Nos som informat que vosaltres, per seruey e benefici de la terra, stau concertats ab cert nombre de gent ab la qual sou ya anats diuerses vegades, e encara enteneu ab summa vigilancia anar e enuadir e perseguir los rebelles del Senyor Rey e perfidos enemichs de la republica de aquest principat, qui continuament se sforcen en deuoar aquella. En favor de la dita cosa, e perque millor pugau executar vostre bon proposit, vos donam de bona guerra tots e sengles robes e bens mobles dels dits rebelles e enemichs a on se vulla sien, los quals vosaltres, en semps o departidament ab la dita gent, pugau leuar de mans lurs ab força darmes, o en altra qualseuol manera, exceptats los bens de Sglesies, a que no volem sia tocat á vn pel. Los quals bens de rebelles e enemichs dats a vosaltres e als qui ab vosaltres iran, de bona guerra, com dit es, volem e ordenam sien partits entre vosaltres e aquelles a vostre bon parer. E dels dits bens de quina specia o linatge sien, no haia a respondre de part alguna, ço es de quint o de altra part o dret qualseuol, a la Cort Reyala, o a nos, en qualseuol manera, o a altres Capitans pertanyent. Dada en Barchinona a XXI del mes de Març del any de la natiuitat de nostre Senyor Mil CCCCLXIII.—Fray Joan d. B.

Als amat e feels de la Maïestat del Rey nostre Senyor en Joan Torrelles, donzell, veguer, e Pere Riber Sotueguer de Vich e de Osona.»

Lo Rey etc.

Lo Lloctinent general etc. Amat e feels de la Maïestat del Rey nostre Senyor Reebut hauem vostra letra ensemps ab certa informació. E vist e ben entes lo contengut en aquella, e oyt a ple lo Sotueguer en tot ço e quant sobre axo de part vos-

(1) Registre 6 Intruso foli 78 (Arx. Ar.)

tra nos ha volgut dir ne explicar, li hauem dada nostra resposta el hauem plenament informat de nostra intencio e voluntat. Perqueus pregam e encarregam tant stretament com podem, que, donant fe e creença al dit Sotueguer, vullau metre en execucio lo que per ell de nostra part vos sera dit, com de vosaltres confiam. Dada en Barchinona a XXI del mes de Març del any de la natiuitat de nostre Senyor Mil CCCCLXIII—fray Joan d. B.

Al aniat e feels de la Maiestat del Rey nostre Senyor los Veguer e Consellers de la Ciutat de Vich.»

Bernat de Peguera senyor dels castells de Besora y de Montesquiu, molt afecte á Joa. II, ab alguns gascons de sa companyia, se'n entrá en lo Llussanés robant y saquejant la regió. Mes poch afortunat siguié an aquesta correguda, puix apresonat pels pagesos del Llussanés fo conduhit á les carcens de Vich. Aquí tractaven d'executarlo lo mes prompte possible, en escarment de rebelles. Emperó sa Mare gestionava son perdó, ó quan menys se dilatás la execució, logrant aquest últim estrém, puix lo 2 de Setembre de 1463, Peguera prosseguia viu y encadenat. Les instancies dels Consellers de Vich al Lloctinent pera que decretás esta execució (puix lo contrari fora mal exemple pels pagesos que 'l prengueren) eren continuades: en la del 22 de Maig de 1463, alegaven com á motiu poderós per decidirho, lo haver penjat Vilacetrú, á un pagés afecte á la terra; en la del 20 d' Agost de 1463 explicaven com Bernat de Peguera «stant ben ferrat, per tres vegades ha trencat los ferres per fugir de la preso, e de fet o fora, sino que cascuna vegada es stat sentit: empero ell tots jorns continua de trancar la preso e fugir de aquella.» No sabem la fi del presoner remença.

La nit del 2 d' Abril de 1463, lo Sotsveguer de Vich «stant en aguayt que ab molta gent nostra mes hauia contra los enamichs en vn territori per ells tingut dit de Sau, hage grandissima brega ab ells qui eran molt maior nombre.» La circumstancia d' esser de nits quan se combateren motivá hi haguessen poques morts per abdues parts. Lo Sotsveguer retorná ferit de la espedició.

Davant les quexas açades per alguns feels á la causa catalana, motivades per vexacions dels oficials reynals, á instancia dels Consellers de Vich, Beaumont procurá ab ses ordres evitar sa continuació (16 d' Abril de 1463).

Preocupava no poch á les autoritats barcelonines lo progrés que feya Verntallat com á cabdill y director de la guerra en la Montanya y á en Bas. Volent oposarli un capitá de prestigi y valiment, pensaren ab Mossen Arnau de Vilademany y de Blanes. No podien escullir millor la persona: ben volgut d' aquelles regions, hon, entre altres territoris, posehia la estesa baronia de Taradell, ben vist en lo Principat per haver exercit, entre altres carrechs, lo de Governador General de Mallorca (1451), y tan ben vist, que en 1461 la ciutat de Barcelona instá al Rey perque Vilademany fos nombrat Governador General de Catalunya, com á medi de acabar bandositats, ell feu concebir molt bones esperances.

Lo 29 d' Abril de 1463, Vilademany fou nombrat capitá del sometent á guerra, damunt de qualsevols capitans, per combatre á en Verntallat, en les vegueries de Vich y Ausona, ó allá hon fos (1). Vilademany apareix en campanya en lo 18 de Maig de 1463, combatent als remences en lo Cabrerés. En dita data se trobava á Rupit hont rebé pólvora y gent de reforç dels vigatans, ensemps que lo avis de que Pere de Rocabertí, remença, ab quatre cents cavalls y molts peons de la força de Gerona, y Damià Callar desde Puigcerdá, ab 200 rocins, y 1000 peons gascons s' aparellaven pera combatrel. Lo castell de Rupit, que pertanyia á la viuda de Joire

(1) Registre 6 Intruso foli 95 (Arx. Ar.)

Gilabert de Cruilles y á llur fill Jofre Gilabert, per motiu de seguir la causa de la terra, acabava de esser objecte de donació. En data de 2 de Maig de 1463 Joan II lo havia donat á un tal Jaume Guitart, feel á sa bandera (1).

Mentres los remences verificaven son mohiment de concentració de forces al Cabrerés y á Olot, per sorprendre á Vilademany, aquest, desde Olot, se recullia tal vegada forçadament á Sant Joan de les Abadesses, (puix que á Olot dexá en mans dels remences una bombardera grossa) esperant socors de 200 rocins, que, pels Consellers de Vich era reclamat ab molta instància á les autoritats de Barcelona. Com los vigatans, lo 23 de Maig de 1463, haguessen rebut pólvora de Barcelona, destinada al Capitá Catalá, s'organís á Vich una expedició en son socors, composta de gent de peu, á la que dirigien Montrodon, Cruilles, Ponç de Malla y sos germans.

Lo 24 de Maig de 1463, foren apresonats á Vich los cinquanta homens que Vilademany dexá al Mallol pera custodia de dita força, á causa d'haver abandonat lo punt. Segons sembla, vegentse combatuts per molts enemichs de peu y de cavall, trobantse freturosos d'aygua y falts de Capitá, feren senyals demanant ajuda á Vilademany resultantlos de tot punt inútils. Sols en vista de llur impotencia desampararen lo lloch.

Un fet semblant succehí ab altres cinquanta homens que Vilademany dexá en custòdie del lloch de Sant Esteve, los qui, assitiats per tres cents peons y alguns rocins y faltats de tot socors, desampararen lo lloch confiat á llur guarda.

Tant los del Mallol com los de Sant Esteve, tancats en la presó de Vich, esperaven lo retorn de Vilademany pera saber llur sentència. Lo Capitá d'Ausona determiná enviarlos á galeres per escarment dels qui 's trobessen en situació consemblant, sentència que no sabem si 's portá á cap, per lo molt que s'interessaren los vigatans, fins los mateixos Consellers (29 de Maig de 1463), pera obtenir llur perdó.

Lo 26 de Maig de 1463, arribá á Vich nova de la treva de tres mesos firmada entre los reys de França y de Castella y en la que hi venia compresa la guerra de Catalunya, treva començada á correr lo 23 d'Abril darrer. Ella motivá alguna confusió y disgust á Vich, puix al intimar la treva, lo Veguer, á en Verntallat, aquest li respongué trametentli copia de la concordia feta entre los dos Reys, concordia desventajosa per Catalunya y de la que no 'n tenien copia los Consellers de Vich. Axó los exasperá escrivint encontinent á llurs sindichs de Barcelona, (31 de Maig de 1463) manifestantlos hi no cumplir com devien, y adjuntant á la carta una copia del escrit de Verntallat perque 'ls indicassen si los fets son tals com allí 's deya.

A conseqüència de la treva, regná tranquilitat á Vich durant lo Juny y Juliol, á vegades interrompuda pels remences del castell de Besora, los qui, contra tota art de cavalleria, feyen algunes corregudes, robaries y damnatges. En aquest temps son dignes de notar los apuros de Vich per la estretura en que la posava la falta de blats y forments, que envien á buscar de Barcelona, axi com los esforços dels Consellers pera contrarrestar los treballs que dins la Capital feyen alguns de la bandositat de Vich á fi d'obtenir per hu d'ells la Capitania d'Ausona, lo que califiquen de *portar á total destrucció* aquella comarca.

En la segona quinzena de Juliol se noten aparellaments per les futures campanyes en un y altre camp. Entre les remors que circulaven, Damiá y Ponç dez Callar propalaren la de que estrenyerien á Vich apoderantse dels castells d'Orís y Sentfóres y ocupant lo de Centelles, al qual podien ja considerar com á seu (13 de Juliol de 1463).

En lo monestir de Sant Pere de Casserres, antiga fortalesa franco-catalana ma-

(1) *Liber Patrimonii Regi*, volum V, foli 1210 (Arx. Ar.)

gístralment emplaçada al cim d' enesprat cingle en una península del Ter, allí hon aquest riu se 'n entra á les Guilleries, tractá fershi fort lo seu prior Fra Vicens de Castellbell, molt adicte á la causa de la terra. Los Consellers de Vich, lo 27 de Juliol de 1463, li aconsellen desampare aquella força y 's recullisca ab tota sa gent, vitualles y bens, dintre los murs de Vich, hon li comunicarien altres coses que á la ploma no fiaven, recomenantli 's posás en camí ab la major pressa, puix de la triga ne podia reportar gran perill. Fra Castellbell lluny d' escoltar les advertencies dels Consellers, persistí en son projecte de fortificarse á Casserres y maná, sots certa pena, als homens del territori de Roda, que dintre lo termini de tres dies, se recullissen, ab llurs bens y viures, dins de son monestir. Aquestes conminacions del Prior, motiven dels Consellers de Vich li escriguen de nou manifestant estranyesa del que fá (9 d' Agost de 1463), tenint en compte les ordres circulades de que «tota dita terra Dosona ab lurs biures e bens sien tenguts, de recullirse dins aquesta ciutat», puix les demés forces de la regió no estaven dispostes á guardarse, per causa «de les traicions que hi concorren», majorment quan contra d' ell se 'n maquinaven algunes, y acaben demanantli la revocació de la orde espedida als habitants del territori de Roda.

Durant la treva de tres mesos entre França y Castella, una embaxada dels Diputats y Consellers de Barcelona passá á tractar, ab Lluís XI, de prosseguir les relacions comercials ab Catalunya, axí com reclamar contra la indeguda ocupació de Bagá pels Capitans Francesos, als qui aquell Sobirà doná càrrech de pendre possessió de les poblacions qui formaven part dels comtats de Rosselló y Cerdanya. La Embaxada fou rebuda en audiència á Xartres lo 5 d' Agost de 1463. Curiosa entrevista sigué la dels catalans ab Lluís XI, axí com la resposta que aquest los doná molt agradosa. Parlant de la ocupació de Bagá, digué «que ell ho ignoraue tot mostrantse portarho molestament aiustanthi que les coses dites al dit Johan Brujo e mossen Copons, Johan de Barcegui e Rey darmes, ell les seruaria fahent les coses hauia offertas encare molt maiors. Car ell era cathala, com hauia dit, e ses gents daquesta orauant ni ell, no farien oppresions a Cathalunya ni a Barchinona, e no dubtassen que ell no era Castellá qui de lurs promissions res no seruaua, ans era frances e cathala seruant veritat, pregant nos la li seruassem, e moltes altres rahons ab molta humanitat dix lo dit senyor, ab gest molt alegre e de bona voluntat: e encontinent dix ell scriuria sobre lo dit cap al gran manaxaut, manant li se informas si la dita vila de Baga era del Comtat de Rossello e Serdanya o del principat de Cathalunya, e trobat que fos del dit principat, ell prouahiria a total indemnitat del principat de Cathalunya, manant tentost les prouisions esser posades» (1).

Terminarém lo present capítol ab la relació feta pels Embaxadors catalans del concepte en que era tingut, en la Cort de França, lo Lloctinent general de Catalunya Fra Joan de Beaumont y alguns de sos companys de causa, puix la historia se ha encarregat de mostrar com resultaren complirse les profecies ó simil de Lluís XI. Al ensemps es digne d' observarse lo projecte abrigat ja en 1463, de fer francès al Principat Catalá, no sabém si patrocinat pel propi rey Joan II, qui, començant á desconfiar de que pogués seguir conservantlo, pensaria treure partit d' un plet perdut. Lo fragment que transcriurém fou datat á París lo 2 de Setembre de 1463:

«Nosaltres hauem per certs, per moltes vias, que axí per lo Rey de França com per altres coadjudants seus entre los quals ne ha alguns Ciutedans de aqueixa Ciutat, es treballat que per fas o per nefas aqueix principat sie frances, no curant si los ligams ab los quals nosaltres mateix nos som strets al Rey de Castella, son dis-

(1) Efectivament, molt prompte obrá, lo sutil Monarca francés, puix aquestes provisions les espedí en la forma per ell promesa, al cap de tres dies, ço es lo 8 d' Agost de 1463.

solts o no, ne curat encare si tal cosa es vtil al principat o no. Aquestes coses dies ha son algun tant sentides, pero no ab tanta feruor com vuy nosaltres sentim. Car infformat lo Rey de Ffrança, pero no sabem qui, que don Johan de Beamunt es gran contrari en aquest negoci, com exercesque la jurisdiccio aqui per nostre Rey e senyor, e stant axi los treballants aqui per ell no poden o no gosen ten apertament maneiari aquest negoci: sins ha comptat, propio motu e sens precedent raho, vn miracle qui diu en lo passat ses sdeuengut en vn bosch prop aquesta Ciutat, ço es, que los Nauarros, qui eren açi en cert nombre, volents trahir aquesta Ciutat ab cert giny de vn home de sciencia qui prehicaue deffora prop en lo dit bosch, tragueren lo poble sens armes, e com foren defora donaren sobre ells, fahents ne gran naufrag de que es restat, disponent Deu, que de aquell bosch tallant los arbres de la part hont stauen los Nauarros, lançant los en layga, se affonen encontinent, e tallant aquells de la part hont staua lo poble, lançant los en laiga, nos affonen. Concloent lo dit Rey, que los Nauarros son gent maluada e disposta a fer trahicions, è que nosaltres è aqueixa Ciutat sen guardas axi dells com de Castellans, aiustanthi que aqueixa Ciutat ne te hu appellat Johan de Beamunt dispost molt a tota maluestat, e que farem be que no fiem massa dell. E apres lo dit senyor Rey es anat a cassa en aquella part de aquell bosch, e trobant si un seruidor del Abbat, loy torna dir, mostrant li lo bosch, e comatent li quens digues quens guardassem de Castellans e Nauarros, e signantment del Johan de Beamunt lo qual si aqueixa Ciutat no sen guardaue faria qualche maluestat. E encare apres nos es stat dit per altres qui loy han hoit dir tostemp, mostrants en gest e en paraules que lo dit don Johan li fa gran nosa en aqueixa Ciutat. Be hauem nosaltres per cert que ho diu lo dit senyor per informacions que li fan homes de aqui mateix, pensant esser Comtes si Cathalunya era ffrancesa, e erran se, car haien per cert que en aquell cars, o ells o als seus, vendran en punt que no gossaran dir sien homens: lo dit senyor es de tanta benignitat e justicia que si sinistres informacions no eren ell se arrecglaria en altre forma, e no curaria cerquar les coses de les quals vuy instant aquell se entramet. Mes auant, per corroboracio de les dites coses, auissam vostres grans sauiesas, com hauem sentit que mossen Galceran Oliuer, qui, com saben vostres grans sauiesas, es açi per lo Rey Darago, ha dit al dit Rey de Ffrança, com ell coneix que Cathalunya es perduda per lo Rey Darago, e ques treballaria fos del dit Rey de Ffrança, e que ell, pus ha fet quant podia per lo Rey Darago, e es lultim de potencia, e no li resta pus fer se vol condonar en ço que fer pusquen, e ha delliberat donarse al dit Rey de Ffrança e per ses forces treballar lo dit Principat sie seu: e que les gents de aquell son en tres diferencias: vns volen ja lo dit Rey de Ffrança e aquests son molts e han gran part en aqueixa Ciutat: altres resten de la oppinio del Rey Darago e de aquests hi ha molts parents seus e personas qui son de sa oppinio e aquests ell ab sos treballs los fara adherir a la part del dit Rey de Ffrança. Resta ni alguns qui tenen la oppinio del Rey de Castella al qual per lurs necessitats se son donats, e aquets treballant hi tost seran portats a la oppinio dels altres. Empero ha hi dos contraris, ço es, don Johan de Beamunt e mossen Copons. De aquests ell no pendria carrech de res de don Johan mes que lo dit Senyor per los medis que li seran vists hi do lo recapte que ha mester que ell non pendria negun carrech. De mossen Copons, dix lo dit mossen Galceran, que tostemp que lo senyor Rey trobara pler que ell se afronta ab ell deuant lo dit senyor que jatsie entre ells haie alguna desamistat, que ell creu que tost seran auenguts, e que lo dit mossen Johan de Copons facilmente sera conduhit en ço que lo dit senyor volra. E aquestes coses dites per lo dit mossen Galceran son stades ab gran sacret reuelades al dit mossen Copons lo qual encontinent nos ha manifestades. E aixi veien vostres grans sauiesas, mossenyors molt honorables, totes aquestes coses e quin senyal fan. Car nosaltres no agradant nos e considerants aque vendrien les

libertats de Cathalunya si les dites coses, maxime per la forma ques manegen, venien en effecte, ne stam tots alterats e hauem delliberat fer vos la present per la qual sien vostres grans sauiesas de tot certificades e que res no puixan ignorar. E notificant vos que, no solament per les vias explicades, mes per moltes altres, nosaltres sentim, que axi aqui com aci, se fa gran treball en e per los dits affers. Suplicants vos que axi en la vostre present anyada, com encare en la eleccio dels nouells Regidors, mostrant la present als conçells et alias, fassats tots los preparatoris qui fer se pusquen per obuiar a la perdua de tantes libertats que aqueixa Ciutat, en lo passat, ab tant de treball, ha obtengudes, les quals, per los dits maneigs, vos fem certs, si discretament e en la forma que de vostres sauiesas se pertany noy es provehit, vendrien a total perdua. A vosaltres aci no es res dit sien certes vostres grans sauiesas, que si lo cars si vindra nosaltres no entenem a fallir a fes coses vtils e honorables en aqueixa Ciutat ne a la conseruacio de les libertats de aquella».

CAPITOL IV

ALTARRIBA DIRIGINT LES OPERACIONS REMENCES A AUSONA

Espirada la treva de tres mesos entre França, Castella y Aragó, apareix combatent en lo camp dels partidaris de Joan II, Bernat Guillém d' Altarriba. Lo Rey tenint en compte lo esforçat coratge, prestigi y valiment, que n' Altarriba, cap de bandositat, se tenia conquistat en la terra vigatana, lo nombrá Capitá General en tota la regió d' Ausona. En temps consemblant lo propi Soberá espedí altre nomenament en favor de Gabriel de Vilacetrú, nadiu qui era de Sant Hipòlit de Voltregá y al qui apellida donzell, datat lo 15 de Juliol de 1463, y referint que, havent ell capturats los castells y termes de Besora, Milany, Llaers, Sora, La Guardia y Blancafort, li atorgava la capitania d' aytals castells y baronies (1). Coincidexen aquestos nomenaments del Juliol, ab cert decret de Joan II que mostra com Verntallat perdia la sua confiança, segurament per quexes dels matexos afectes al Rey d' Aragó. Lo 23 de Juliol de 1463, aquest monarca expedi, desde Olite, una orde (2) limitantli en gran manera los seus actes y administració. De tot quan en ell se conté nos limitarem á dir que li eren nombrats dotze consellers, dels qui, los veguerius de Vich, Campredon y Gerona, devien elegirne dos cada hu; Pere Quintana y Matheu Calm, li eren imposats com á consellers nats; y los restants devien sortir dels pobles més propers al lloch de la residencia de Verntallat. Los acorts d' aquest consell eren executius ab tal de que hi assistisen sis de sos individus, per més que no pogués trovarshi present lo propi Verntallat.

Després de son nomenament, Altarriba feu grans preparatoris de gent per les parts de Manresa, á fi de venir damunt Vich (3). Aquestos ajusts se feren visibles

(1) Crehém exagerades les afirmacions del nomenament Rey al en quan á estes capcions de castells, de que parla lo Registre 3377, foli 103 (Arx. Ar.), tenint en compte trovarse en regió tota ella afecte als remences desde 1462, exceptats Ripoll y Sant Joan; axi com que los Peguera, Senyors del de Besora, figuraren en lo mohiment en favor de Joan II, desde que comensá.

(2) Registre 3441, foli 9, axi com en *Bandos y bandoleros en Gerona*, vol. II, pág. 149.

(3) No cal confondre aquestos preparatoris del Capitá General d' Ausona per Joan II en la regió manresana, de que parlen les lletres closes de Vich (Arx. Mun.), ab alguns fets d' armes del procurador Altarriba consignats en les *Cartas Comunas Originals* (any 1463, foli 86), del Arxiu Municipal de Barcelona. En una d' elles diuhen de Manresa que havent sortit gent «á fi de

à Vich en la tercera decena d' Agost, mercès a veure com s' encenien de nits grans fogates, tant en la casa d' Altarriba, com en la parroquia de Vilalleons y molts altres indrets d' Ausona.

Al tenirse conexas, a Barcelona, de que Bernat Guillem d' Altarriba s' apallava a entrar en operacions, Beamunt, ab decret de 27 d' Agost de 1463, expedi edicte de presó contra la sua muller y fills, los qui vol sien portats a Barcelona. En-semps mana al Veguer de Vich la llur casa «sia establida per vos de gent que tenga ben guardada aquella, que de la dita casa algun dan no vingues al dit principat.» Orde més facil de manar que de cumplir, puix Altarriba havia preses ses precaucions, y no l' agafaren desprevingut.

Del 28 al 30 d' Agost, Altarriba, ab tota sa gent de peu y de cavall, devia arri-var a la terra d' Ausona. Hu de sos propòsits, se deya, era capturar a diferents vigatans, persones de consideració, al retornar de Barcelona hont accidentalment se trobaven. Per cert subjecte qui entrevenia entre los remences Montcorb, Mallaré y altres de la adherencia de n' Altarriba, s' enteraren los Consellers de Vich, de que als dits ciutadans «sen manarien presoners, e que may los laxarien, se donchs lurs parents e acostats de la dita ciutat no donauen manera que la ciutat se donas al dit Rey Johan o ab gran quantitat nos rescatauen.» Axis es que en data de 25 d' Agost de 1463 ho referiren al síndich Vivet, perque tant ell com los altres vigatans, qui hagen de retornar de Barcelona, prenguessen les majors precaucions, fentse acom-panyar del nombre de gent indispensable pera lliurarse de n' Altarriba.

Aumentá la congoxa de Vich al finalisar lo mes d' Agost, per coincidir, ab la vinguda de la host de n' Altarriba, la sortida d' alguna gent de guerra ó gentils homens, que ordinariament residien en dita Ciutat, los qui passaven a ajuntarse ab lo Baró de Cruilles y eren ja a Granollers. Com les noves rebudes de la regió de Cardona sobre ajusts d' enemichs allí efectuats per combatre a Vich, quiscun jorn eren més alarmants, los vigatans preguen a Barcelona y a Gilabert de Cruilles, fessen retornar a aquestos gentils homens, encomenant de passada posassen en ma segura la custodia del castell de Centelles. Dos d' aquests cavallers ausonesos eren Mossen Beuda y Ponç de Malla.

En lo precedent capítol insinuárem quan poch calia fiar de la fidelitat dels pagesos de la Plana. Llur problemática adhesió a la causa de Barcelona, a despit de firmar la concordia dels Diputats y d' altres demostracions externes, desaparegué en la molta part d' ells ab la arriada de Bernat Guillem d' Altarriba a Ausona, puix eix, ab son prestigi, acabá de decidir en son favor als dubtosos.

No tardá en propalarse la veu de que n' Altarriba combinaria una acció general, ab alguns cabdills remences, contra Vich. Pera portarla a execució, a primers de Setembre de 1463, tant lo Vescomte d' Illa per les parts de Bagá, com Verntallat per les de 'n Bas, aplegaven molta gent, marxant, ademés, lo Roig Cruilles ab 50 homens, a posarse a les ordes de n' Altarriba.

Lo 2 de Setembre de 1463, los Consellers de Vich demanen a Beamunt y als diputats, los hi trameten 50 peons y 25 cavalls en secors llur, recomenant novament no descuiden la vigilancia del castell de Centelles, puig temen vingui a mans dels remences, y que, per tant, hi establesquen un bon Capità y gent pera guardarlo, quals despeses podien sortir de les matexes rendes de la Baronia. Motivaven tan

socorrer e ajudar e subuenir al castell de Boxadors que poguessen recullir llurs viures e blats lo procurador del comte de Cardona, so es Naltariba, ab gran multitud de rocins, serian exits e aurian morts e presos molts. E axi los aurian desberetats, en tant que aquesta ciutat roman desolada, desbaratada, e de tot destroyda de deffensio, si per vostres honorables sauietas (los Consellers de Barcelona) no es subuenguda.»

continuades recomenacions, confidencies hagudes, per les quals s'afirmava ere, hu dels projectes de n'Altarriba, apoderarse d'aquest castell, clau del Congost, hont Martí Guerau de Cruilles havia de cuidar de comunicar á Vich ab Barcelona, mentres les forces combinades d'en Bach de Rocabrúna, Ponç dez Callar y Verntallat, ab los cavalls qui esperaven de Tárrega, havia d'ensenyorirlos de totes les forces d'Ausona y signantment de la Capital. Pera apoderarse d'aquesta, esperaven contar ab la traició ó tracte d'alguns de sos ciutedans. La inquietut que regnava á Vich en aquells dies, está sobiranament retratada per la següent carta del Capítol, datada á 5 de Setembre de 1463, plena d'interessants detalls.

«Molt Reuerents, Egregis, nobles, magnífichs e de gran prouidencia, Senyors. No porien pensar, las vostras grans Reuerencias, la bascha e congoxa que nosaltres passam dels grans e irreparables perills e inconuenients, qui, en aquesta terra stan aparellats e crehem indubítadament se speren aseguir, per las concitacions dels pagesos, empres, mouiments e seduccions, que Naltariba fa tot die contra aquesta Ciutat, de que cahem en dupte que qualque jornada, ab alguna maltracta o perversa facció, nons do desobre. Car vehem a vll, per dits de testimonis dignes de fe e a ell no malvolents avans en totes altres coses amichs, dels quals alguns en aço ell ha emprats e en quant en ell es stat seduhts, que ell treballa e sesforça, vltra lo predit, en metre en la plana Dosona, en Ponç des Catlar, en Bach de Rochabrúna, e en Verntallat, ab aquells mes rocins e homens que pora. E encara ha tramesas letras la volta de Tarraga per hauer Caualls a confondre e deurar aquesta terra, e per tolre e leuar nos lo Sementer e las venemas, la qual cosa es totalment lauar nos la vida e gitar nos de la Ciutat, qui es ja afamada: e vltra aço hauriem sentit, que hic vol entrar ab Caualls mossen Martí Garau de Cruilles quis vol metre en lo Castell de Sentelles, del qual, si promptament noy sera prouehit, sens contrari pora correr tot Valles e tapara tot lo cami de totes aquestes muntanyes. Nostre Senyor Deu perdo a aquells qui han donat loch al cambi fet de aquests homens, Car ells son causa de tots aquests inconuenients. Car si ells stiguessen en lo loch on be stauen, la terra fore fora de tots aquests perills qui porien esser causa de la destrucció de aquella. E per ço las comunitats de Italia, qui souin se vehen en tals trespasos, quant tenen vns homens de fet, ne per aur, ue per argent, ne per qualseuol interes priuat, nols lexarien. Car com se pertany ells atenen mes al interes del stat de la terra que a qualseuol altre. Per tant molt Reuerents Egregis nobles e magnífichs Senyors, recorrens per tanta necessitat, a las Reuerencias vostras, aquellas, axi affectament com podem, pregam e exortam, los placie, per custodia e deffensio daquesta ciutat e terra, al menys fer nos socorriment de XXV caualls e de L homens de peu acordats. E si cas era, lo que no pensam, forma no haguesseu, hauem delliherat ab los honorables consellers e consell daquesta Ciutat, per hauer lo dit socorriment, emprar nos de las peccunias de la boila de aci, pus ixen de la substancia nostra e fou imposada per deffensio de la terra. E nosaltres e la Ciutat que prestem axi mateix lo costat en tot lo que puxam, atesa nostra miseria, hauents plena confiança que la benignitat vostra prestara en aço paciencia, e attendra, que si la Ciutat era perduda, sius serie la bolla. E encara als altres irreparables dans e inconuenients qui, per la perduda de aquella, se seguirien e seguir se porien. Promptes a tot lo que las Reuerencias vostras de nosaltres volran ordonar, de las quals la Trinitat sancta sie special proteccio. De Vich a V de Satembre 1463.

A la ordinacio de vostras Reuerencias promptes—lo Capítol de Vich.

Als molts Reuerents Egregis nobles magnífichs e de gran prouidencia Senyors los diputats de general e consell lo Principat de Cathalunya representants.

Semblant als consellers e consell de Barchinona.

Item al Senyor don Johan de Beaumont, quasi similis.

Item quasi semblant al Senyor bisbe de Vich.»

Les forces combinades de n' Altarriba, Verntallat y Vilacetrú, hagueren bona fortuna en lo comensament de la campanya. Lo 7 de Setembre tenien en son poder lo castell de Torelló, molt ben situat dalt d' aspre é inaccessible penya y per tant defensable ab poch esforç, y los de Manlleu y Casserres. També s' apoderaren, en lo camí de Taradell á Tona, de la casa den Montrodon, cavaller vigatá qui serví desinteresada y esforçadament á la causa catalana. En la presa del monestir de Casserres, portada á cap per n' Altarriba, anava en sa companyia lo prebere Mossen Sala, rector de la almoyna dels Torrents de la Seu de Vich.

Altarriba, al treballar per haver les demés forces d' Ausona, hu de sos cuydados sigué ocupar la pas del Congost, impossibilitant la ajuda que podia pujar del Vallés. Mentres los Consellers de Vich, d' acort ab llur Capità, no veyen altre medi de salvació que demanar la vinguda de Gilabert de Cruilles ab tota la gent de son comanament, per expelir tantes tropes aplegades (7 de Setembre de 1463), los del castell de Tagamanent, davant la presencia dels enemichs en lo Congost, convoquen lo sacramental per anarlos al encontre. Aquest Castell, magistralment situat dalt del enesprat turó, que, al extrém del pla de la Calma, vigila lo Vallés y la regió Ausonesa, estava custodiat, en pro de la causa catalana, pel Batlle y demés pagesos del terme. Animosament expugnaren als remences y lo resultat del combat los fou favorable, apresonant á dos valedors de n' Altarriba, dels qui ell fiava molt, nomenats Malarts y Lluch Gili.

Al arribar á conexement dels Consellers de Vich la captura d' aquestos dos remences, dirigintse als homens del sacramental de Tagamanent, los hi demanen los presoners, alegant que per mija d' ells pensen esser sabedors de grans é interessants novitats (10 de Setembre de 1463).

Si los de Tagamanent en la vorera oriental del Congost, batién als remences, en la occidental del propi riu, los de Centelles no dexaven d' ocasionárloshi altres disgusts, puix Galceran de Vilanova, capitá d' esta Baronia, y lo procurador Franci Splugues, encarceraren á algúns vehins sospitosos y tinguts per afectes al enemich.

Apoyava, n' Altarriba, ses operacions del Congost, en una casa forta nomenada lo castell Aguilar, situada en lo comensament del Congost, prop del coll que divideix les aygues que per aquest van al Besós, de les que per Vich van al Gurri y al Ter, valentli d' aquí lo nom de coll d' *Aygues-partides*. Era un castell antiquíssim, al que la documentació del segle XI lo designa ab aqueix mateix nom d' Aguilar y que á principis del segle XV pertanyia á la casa de Centelles.

Lo diumenge 11 de Setembre de 1463, lo capitá Monrodon al davant d' uns quants caballs y de 260 peons, comanats, estos derrers, per March de Planella, tractá sorprendre, en la vila de Tona, á n' Altarriba y Verntallat, los qui s' hi trobaven en companyia de 300 peons. Vingueren á les mans ab vivaesa, y mesos, los remences, dues voltes en fuga, sobrevenintlos la nit, se retragueren al castell Aguilar, de hont, per falta d' artilleria, no era fácil tréurels. No 's contentá ab esta derrota y fuga lo valeros March de Planella, sino que, davant lo castell Aguilar, s' esforçá en haverlo, guanyant, en esta empresa, un colp de pedra que li llençaren de dins, y del que tost ne morí. La perdua, molt lamentable, del esforçat capitá Planella, fou la sola que hagueren los vigatans en eix combat. En quant als remences, diuse los costá vuyt homes morts, restantne molts de nafrats y entre aquestos lo mateix Verntallat.

Ab lo favorable éxit de aytal expedició y ab la arribada del esperat socors que portaren lo Veguer de Barcelona y lo Canonge Planella, seguits de molta gent de peu del sacramental, s' avivá lo decaygut esperit dels partidaris de la terra. Los vigatans deposant del tot sa actitud defensiva convertixentse decididament en ofen-

sors. Emperò no descuiden preguntar é informarse de si per les vores de Berga y Sant Pedor, atravessaven cavalls de Tárrega, que 's deya erén tramesos en ajuda de n' Altarriba.

Lo 18 de Setembre de 1463 lo sacramental comanat per lo Veguer de Barcelona y lo Canonge Planella, sortí vers Sant Hipolit y al dia següent entrá en la casa del Pujol «hont hi havia molt de be.» Los Consellers de Vich pretenien arrasar esta casa, en cástich d' ésser Pujol afecte als remençes, mes, al que sembla, no ho lograren per ara.

A Vich foren executats, aquestes dies, dos ciutedans per conspirar en favor de n' Altarriba y contra la ciutat.

A derrers de Setembre de 1463, Altarriba rebé una comunicació del rey Joan, datada á Oljite lo 12 de Setembre, facultantlo, junt ab lo Abat de Sant Pere de Camprodon, y ab Ponç dez Callar veguer y capitá de Camprodon, per resoldre si convenia á les necessitats de la guerra, arreglar la vella fortaleza de Camprodon, la que sembla 's trovaba emplaçada vers Frontanyá.

Ja es prou sapigut que, tant aquesta vila, com lo abat benedicti de Sant Pere Fra Pere Canadal, desde los comensos de la guerra se mostraren afectes á Joan II, en tanta manera, que aquest Sobirà concedí á la universitat de dita vila, la jurisdicció civil que lo Abat de Sant Joan, suposat afecte á la terra, possehia en los termes de Sant Juliá de Tragura, Sant Martí Ça-Roca, Sant Martí de Gaza, Sant Pau, Sant Salvador, Sant Martí de Tornarica, Sant Ponç d' Oliva, Santa Lluçia de Puigmal y lo terme del castell de Lees y de Mataplana, tots del vegueriu de Camprodon (1). Realment Camprodon se fortificá, trevallant en la reparació y construcció de murs, no sols la gent de la Vila, sino los de la montanya, obres que en les derrerries d' Abril del següent any de 1464, encara 's terminaven (2). Un decret de Joan II variá la forma de la prestació dels jornals per aquestes construccions, puix si fins aleshores, los pagesos hi contribuïen sols ab un terç, desde lo 18 d' Octubre de 1463, devien ajudarhi ab una meytat, á igual que 'ls velhins de la Vila. Obelhí esta mutació, á que, al arreglarse la vella tassa, era la Vila molt poblada y poch la montanya; y en cambi en la época de Joan II la disminució de població de la primera contrastava ab lo augment de les pagesies (3).

Hu dels proposits del Veguer de Barcelona, d' acort ab los Consellers de Vich, era enderrocar la casa forta d' Altarriba, evitant servis de refugi als qui dampnificaven la regió Ausonesa. Ja pensaven en esta empresa, á derrers de Setembre de 1463, quan se 'ls veu demanar algunes tendes de campanya á la ciutat de Barcelona «per seruey de ia gent qui deuia star al siti fahedor a la casa den Altarriba». En sessió de 1 d' Octubre, lo Consell barceloní, accedint á la petició, decretá, que avans les tendes s' extimassen en llur just preti, y que d' elles los vigatans ne donassen «bona e ydonea seguretat». En aquest endemig, Beamunt destituí, lo 5 d' Octubre de 1463, al zelós Montrodon del càrrech de Capitá del vegueriu de Vich, y als pochos dies (13 d' Octubre) en certa orde al Veguer de Barcelona li maná que sigués ell lo «Capita de aqueix exercit, e com a Capita e com a veguer e cap del sacramental, vos dirigiscau e façau la guerra, expugnant la casa den Altarriba e altres, e oppremint los enemichs segons de vos e vostra virtut se spera, car per lo canonge, veguer de aqui, e altres tots, sereu obeyt e axils ne scriuim.» En la propia orde se comunica al Veguer que los Consellers de Barcelona «han prouehit que quatre cents homens ben armats e pagats, munten aqui e paguen los: los del sacramental e los altres sen

(1) Registre 3377, folis 128 y 154 (Arx. Ar.)

(2) Registre 3378, foli 53 (Arx. Ar.)

(3) Registre 3377, foli 150 (Arx. Ar.)

vendran.» «Axi nous moguesseu per res, car gent haureu en suficiencia, ab lo que los de aqueixa Ciutat (Vich) faran, segons lo Sindich lur ha aci offert eus comunica-ra.» Finalment encomana al Veguer, per evitar questions de competencies ó contra-furs que sens dubte s' iniciarien, no s' entrometés en res de «lo que toque la jurisdicció del veguer de Vich, e a ell, com a jutge ordinari se pertanga.»

La orde de que acabém de parlar lluny d'esser veritable destitució de Montredon fou encaminada á evitar qüestions de competencia ab lo Veguer de Barcelona, per la jurisdicció que aquest, per rahó de son alt càrrech, devia exercir fora de Vich, en la direcció de les operacions. Mes en cap manera fou destituït de les funcions y comandaments que Montrodón exercia dintre la Ciutat, hont prosseguia desempenyant íntegrament lo seu càrrech, segons manifesta Beamunt en la anexa carta de 22 d' Octubre de 1463 (1).

«Lo Rey de Castilla etc.

Lo Loctinent general etc. Capita: per los Sindich de aqueixa Ciutat, e Conseller, es notificada a nos, la querela vostra, per lo que scrit hauem al Veguer sia Capita del exercit en aquexes parts, e vos e tots los altres siau a obediencia sua: al queus diem que es ver, pero en aquesta forma: que exint de fora de la Ciutat haia tal preminencia: pero stant en la Ciutat, no volem ne es nostra intencio vos siau priuat del exercici de vostre offici, ans volem stant ell dins la Ciutat, per los qui seran de la Ciutat, sia a vos en vostre offici de Capitania obeit, e que ell nous hi contraste: dels que son sota ell faça e mane com li parega. E si exira fora, vos e los altres obeireu a ell. Dada en Barchinona a XXII de Octubre del any MCCCCLXIII.—Fray Johan d. B.

Al amat e feel de la Maiestat del Senyor Rey en Bernat de Montredon donzell, Capita de Vich.»

També 's presenta interessant altre carta de Beamunt de la propia jornada, per referirse á incautacions de bens dels rebelles y anar encaminada á evitar los abusos que tant sovintejaven aleshores y s' han reproduït en totes les guerres similars.

«Lo Rey de Castilla etc.

Lo Loctinent general etc. Capita. Jatsia vos ho haïam manat e sia cosa deguda, encara a maior cautela vos manam, de cosa e actes alguns, tocants al offici ordinari de veguer, nous empacheu. Car no hi hauriem paciencia. Ne cregau esser acquisits a vostre offici: ne volem mettau les mans en bens de qualseuol mascarats o enemichs, sino de aquells que ab la spasa e guerra faent conquistareu. E qualseuol altres que fossen de inculpats per enemichs de la terra, de les persones vos assegureu, e los bens sien meses en sequestre per lo Senyor Rey, fins sia vist ques deu de aquells fer per los processos e enquestes que de tals fareu. E altrament no es nostra intencio en actes de guerra sia procehit: com ab color de perseguir mascarats, molts mesquins son robats e maltractats. Feu en aquesta forma si voleu no procehiscam contra vos a culpa vostra. Dada en Barchinona a XXII dies del mes de Octubre del any Mil CCCCLXIII.—Fray Johan d. B.

Al amat e feel dela Maiestat del Senyor Rey en Bernat de Montredon, donzell, Capita de Vich.»

En los derrers dies d' Octubre de 1463, n' Altarriba amenassá de molt prop á la ciutat de Vich, mentres n' estava ab ent Bernat de Montrodón, al qui enviën á buscar ab cuyta, los Consellers, en data de 27 d' Octubre. Del cabdill remença, ne trovém escrits, per aquesta autoritat municipal, los elogis següents: «no cure les preses que fa aturarles se, ne aquellas fer rescatar, ans liberament las restitueix en

(1) Registre 6, Intruso, foli 166 (Arx. Ar.)

aquells a qui son stades fetas, pus los puxe reduhir e tirar á la sua voluntat, sens rescat algu» (29 d' Octubre de 1463). Escrigueren, los vigatans, estes paraules ab motiu d' oposarse á que 's publicás la ordinació del impost sobre la sal y la canamasseria establert per la Generalitat, exposant que esta conducta contrastaria ab la de n' Altarriba y perturbaria als pagesos feels y essent en axó de llur matexa opinió lo Veguer de Barcelona.

Lo dijous 3 de Novembre de 1463 atravessaren per la regió d' Ausona 130 rocins y 50 peons mal armats, dirigintse á Gerona en secors de les tropes de Joan II.

Lo sacramental del Veguer de Barcelona estava tant disminuít de gent, al entrar lo Novembre, que no arribaven á vuytanta los homens que hi tenia, de manera que los Consellers de Vich demararen á Barcelona trametessin 300 *acordats* ó assoldeïats. Segurament fan referencia al projectat siti de la casa d' Altarriba les següents parraules de dita carta: «Nosaltres fins aci per falta de gent no hauem pugut fer lo que volguerem, empero prest ho volem strenyer: mes lo bombarder diu que ha mester per pus prest posar e leuar la bombardarda, les rodas, e lo fusell, e la sola de ferre, sis perns grossos quiscu ab una bolla, e una rodanya, vuyt perns per clavars les mossas: diu es necessari parlarne ab en Manyans.»

Lo 4 de Novembre de 1463, la Iglesia y la Casa de Vilalleons (aquesta darrera pertanyia á la muller de Bernat Guillém d' Altarriba) foren preses pel Veguer de les mans dels remences. Al dia següent la segona restá del tot enderrocada. Los Consellers de Vich al comunicar tan llausaugera nova á Montrodon (quí sospitém se trobava á Barcelona) li demanen algunes pessas que 'ls fan falta per la bombardarda, puix si les tinguessen diuhen farien altre tant ab la casa d' Altarriba. Igualment instan á Gilabert de Cruilles, no dilati lo socors que 'ls te promés, pretextant mal de peu, puix si tardava, romandrien frustrats y encara en gran perill y li recomanen no dexin de venir, ab ell, lo Canonge Malla, Roger de Malla, Mossen Beuda y Guillem de Gurb, los qui se trobaven aleshores á Granollers (12 de Novembre de 1463). Consequencia de tant reiterades instancies, fou la anada dels cavallers preñts en socors de Vich, en defecte de Gilabert de Cruilles. Llur presencia en les operacions contra 'n Altarriba, se patentís ab un fet remarcable en aquesta guerra y regió: la presó del renomát remença Vilacetrú, á qui s' havia posat preu en la Capital Catalana, per conceptuar sa captura importantíssima.

Lo 18 de Novembre de 1463 lo capitá Montrodon, ab los dotze cavalls ab que comptava y úns quants peons, no gayres, aná á apostarse en aguayt prop de la casa d' Altarriba. Entre los genets hi eren Guillem de Gurb, Roger de Malla y n' Argençola. Los rocins marxaren per una de les vores del torrent del *Quer* ó *riu-de-Peres* (junt al que sabém estigué y está encara emplantada la esmentada casa) y los peons per la oposta. En axó «seguis que essents en vista de la casa Daltarriba, veheren alguns rocins e axi lo dit nostre Capita, Argençola e altres, tiraren deuers ells, e los vns tiraren la via Daltarriba e aqui ffou pres en Colomer, los altres se reculliren en la dita casa que nos pugueren hauer: lo dit Vlacetrú feu altra via e fou sort dona en ma dels homens de peu e per aquells fou pres, e axi lo Colomer fou pres per los de cauall, e lo Vilacetrú per los de peu.» Durant la brega, los remences que hi havien dins la casa d' Altarriba, en ajuda de llurs companyons, disparaven frets de ballestes, nafrant lo cavall de Montrodon. Lo remença Colomer, capturat, era fill del Capitá qui comanava la força de Gerona.

Plens de goig y ergull, los Consellers de Vich comunicaren tant favorable nova á Beamunt, dientli, que, si lo Capitá llur tingués gent suficient, pendrien la casa d' Altarriba, *desideratum* de dita Ciutat, puix no creyen estar tranquils sino desaparexién les guarides dels enemichs. No sols solliciten, per Montrodon, los 300 homens oferts per Barcelona, mes també reclamen los 500 florins promesos ab veu de

pública crida à qui capturás á en Vilacetrú, al objecte de poder refrescar la sua gent. Beamunt, ab data de 21 de Novembre de 1463, respón als Consellers gaudintse de la nova y encomenantlos perseverin en tals actes, puix dictará disposicions que 'ls hi serán de molta eficacia.

Seguí á la presó de Vilacetrú un insignificant incident, ço es, que n' Argençola, ingressat á Barcelona, pretenia atribuirse la capció d' aquell remença, com á fet seu personal, vegentse obligats á desmentirho, los Consellers de Vich, ab data de 3 de Desembre de 1463.

Lo coratge cobrat pels vigatans, ab aquestes aventatges, arribá al extrem de que, suposant haver vingut, los remences, en notable decaïment, lo 21 de Novembre de 1463, reiteren á Barcelona, que si 'ls es enviat lo que necesiten per la bombardá, s' apoderarán de la casa d' Altarriba; per tant, si no poden haver socors, demanen lo trametin, al menys, les pessés per la bombardá.

Poca pressa portaven, les autoritats de Vich, á executar al remença Vilacetrú, puix conservantlo pres, miraven si 'l podien fer parlar, enterantse de projectes de n' Altarriba, y tal vegada per son mijá, recobrarne alguns dels castells d' Ausona qui tenia á ses mans lo cabdill de Joan II. Com aquesta dilació en executarlo s' interpretás desfavorablement á Barcelona, hont suposaven que volien servirse d' ell pera permutarlo, los Consellers de Vich ne protesten vivament, mostrantse contraris als cambis, per quan ells creuhen millor executar als mals' homens, que utilisarlos per concambis, y finalment deyen esperar tenir butxi, per procehir á la mort de Vilacetrú (2 de Desembre de 1463). La falta de noves no 'ns permet averiguar quan portaren á efecte dita execució.

En la derrera deçena de Novembre de 1463, lo Veguer de Barcelona, ab lo Algtzir Montrodon y molts peons, s' apoderaren novament de la casa del Pujol á Sant Hipólit, enmenantsen presos á Vich á la muller y fills den Pujol y altres persones. Los bens foren donats á saco, y á la casa hi meteren foch.

A la important presó d' en Vilacetrú se seguí, en los matexos dies, la del remença Pineda, capitá d' Olot, qui, retornant de visitar á Joan II, caygué á mans dels de Berga mentres atravessava la regió. Los bergadans, á més d' una carta de Beamunt (28 de Novembre de 1463) felicitantlos per la capció y recomenant lo guardin be y si 'l poden trametre ab seguretat á Barcelona lo hi trametin, ne reberen altre dels Consellers de Vich (29 de Novembre de 1463) dient d' en Pineda que era «la olla del mal cuynat de totes les feynas de Bas e daltres parts, e ab lo qual, sens tota falla, sabreu moltes coses; lo segon Verntallat e per ventura causá de mes mal que ell», aconsellantloshi que quan hage declarat lo maten per exemple y cástich dels demés que 's mostran contraris á la terra.

Lo 13 de Desembre de 1463, los vigatans sufriren un contratemps en certa escaramuça ab n' Altarriba. Succehí, que, presentantse, prop de Vich, alguns cavalls dels remences, sortiren de la Ciutat altres cavalls per combátrels. Temerosos de que 's tractés de portarlos á alguna emboscada, feren pujar uns quants peons vigatans dalt d' una vinya alterosa. En tant resultaren certs aquestos temors, que no volent obehir, los peons, al qui 'ls hi fou designat per cap, devallaren, uns quants al plá, donant lloch á que n' Altarriba, amagat dins certa masia propera, sortís ab major nombre de cavalls y peons, se 'ls hi tirás damunt, derrotantlos per complert, restantne hu de mort y presos tretze de peu y hu dels de cavall. Aquesta escaramusa obligá á Vich á demanar á Barcelona alguns rocins pera poder resistir als quaranta que tenia ab ell n' Altarriba, petició que, dirigida á la Generalitat, es reiterada al Bisbe de Vich, al conseller en cap Grau, abdos residents á Barcelona, á Gilibert de Cruilles y á Pere de Belloch.

A aquesta derrota dels vigatans se seguiren noves devastacions en los camps,

rompent tots los molins á excepció d' un de petit proper á la Ciutat. Ningú s' atrevia á aventurarse massa lluny dels murs y la dificultat de molinar promogué un conflicte entre los perayres, al intentar que sos draps se molinassen á Barcelona, per causa dels privilegis del ofici. Conflicté que hagueren d' arreglar los Consellers de Vich ab la Generalitat de Catalunya.

N' Altarriba posá ses miras, al comensar lo mes de Desembre, á pendre lo castell de Centelles y lo Castell-Cir. Pera provehir á aquest segon, los Consellers de Vich, al avisar del perill al Sotsveguer y Jurats de Moyá, (17 de Desembre de 1463) encarregaren hi trametessen gent pera guardarlo. A fi de que no 's perdés lo primer, Franci Grau, conseller en Cap de Vich, al partir á Barcelona, portá encárrech de tractar de ferlo degudament guarnicionar per gent de confiança, puix no fiaven massa dels Jurats y Procurador de la Baronia, qui aleshores cuidaven de sa custodia. A Vich se vigilaven los parlaments que lo procurador n' Esplugues tenia ab n' Altarriba, (qui aleshores se trobava en aquells volts, segurament en lo castell Aguilar) puix aquest no parava de dir que lo castell de Centelles vindria á son poder. Davant tants maneigs y paraules, los vigatans judicaven que dit Castell passaria á mans dels remences, lo que aumentaria lo perill de la regió Ausonesa, incomunicada ab Barcelona. Axó los mou á reiterar á les autoritats d' aquesta Capital, no 'ls tinguen per més temps oblidats, trametentlos aquells tres cents homens dels agramental qui 'ls hi eren estat oferts, ben armats y municionats (19 de Desembre de 1463).

Altre mida presa per conjurar son perill, fou escriure als Jurats y Procurador de la baronia de Centelles. En la propia data de 19 de Desembre de 1463 los hi trametèren una carta dient, que si per cas entregaven als remences la *roca del Castell*, que lantse ells en possessió y guarda de la fortificada Vila, faltarien á la obligació que tenen de custodiarho tot pel Baró, majorment quan equivaldria á entregárloshi tota la Baronia. A més recomanen gran vigilancia, majorment quan tenen dins lo Castell, gent afecte á n' Altarriba, á la que deurien expelir. D' hu d' ells afirmaven haverlo vist entrar de nits en la casa d' Altarriba.

Lo perill pogué conjurarse y per aquesta vegada los remences no vegeren realitzats llurs projectes en lo Congost, ni essent tampoch més afortunats en ses campanyes del Ripollés, hon altres capitans de Joan II, ab molt esforç de gent, en la segona quinzena de Desembre, assitiaven Ripoll y Sant Joan ab propòsit de dirigirse tots junts cap á Vich quan se n' haguessen apoderat. Eren, aquestos capitans, Ponç dez Callar, los Vescomtes d' Illa y d' Evol y Verntallat, comanant vint y dos rocins y mil peons. Joan Ramon de Vergós tenia á son càrrech la defensa de Sant Joan pels de la terra.

A Vich interessava molt que dites dues viles no cayguessen á mans dels remences, tenintlos inquietos les operacions del siti, majorment en lo que pertocava á la de Sant Joan, de la que á derrers de Novembre se deya seria entregada per trahició. Com á Barcelona també los tenien, deseparats de socors, los Consellers de Vich, en data de 20 de Desembre de 1463, insten á la Capital Catalana hi trametin gent en ajuda, afirmant esser «cosa de no poca admiració que ffins que les coses son totalment perdudes, no volen creure la llur necessitat». Lo 23 de Desembre feya vuyt dies que no cesaven de remetre correus á Barcelona reclamant lo mateix, sens haver may cap resposta. Mes aquelles poblacions, imitant á Vich, se resistiren tant be per si soles, que ab la vinguda dels frets hagueren de retirarse los remences sens obtenir lo seu proposit.

Al comensar lo any de 1464, Vich disfrutá de relativa tranquilitat. Montrodon se trobava á Barcelona per afers seus propis, quan, lo 5 de Janer de 1464, los vigatans reclamaren ab cuyta son retorn, pregantlo portás ab ell los més rocins que puga, per esquivar tot perill de la Ciutat.

A igual que Montrodon se trobava á Barcelona lo Conseller Grau portant *mençig* ab lo algutzir reyal Ramon Planella, per arbitrar son favor en lo tant desitjat siti y enderrocament de la casa d' Altarriba, facilitantlos obtenir lo que menester han per portar á terme la empresa. Los demés Consellers de Vich, secundant les gestions del conseller Grau, lo 14 de Janer de 1464, escriuen al algutzir Planella que quan tinguin enderrocada la casa d' Altarriba, li entregarán dos cents florins d' or «de la part que Naltariba pren en lo delme del terme de Thona, e pagarem lo sou als vint rocins assoldayats qui deuen venir açi». No sería despreciable la influencia del Algutzir Rey al puix d' aytal manera era sollicitada. Lo 20 de Janer de 1464, los vigatans envien á buscar al conseller Grau, per causa del poch fruyt obtingut de sa estada á Barcelona.

La ciutat de Vich rebé ab gran alegria, lo 23 de Janer de 1464, la nova de la arribada á Barcelona del Conestable de Portugal, derrerament elet rey dels catalans, rebelats, ab lo nom de Pere V. Encontinent comuniquen lo succés als Consellers de Ripoll y al Abat de Sant Joan, y lo endemá 24, escriuhen al Sobirá afectuossissima carta, donantli la benvinguda y fentli agradoses ofertes, carta que pel cami se creuá ab la que lo rey Pere los hi enviava ab data de 22 y que ells reberen lo 25.

Lo 26 de Janer de 1464, Altarriba repeteix sos atachs contra Ausona y Llusanés. Arreplegant la més gent que pot, á dos llegues de Vich s' ajuntá ab lo veguer de Camprodon Ponç des Callar, qui també duya una bona esquadra de peons y cavalls. També havia d' agregarse á ells Verntallat. Les hosts remences entraren en lo castell d' Obst, intentant sorprendre al d' Orís. En efecte: lo divendres 27 de Janer, hu de la companyia de n' Altarriba, sens dubte ab molta cautela, pogué ficarse dins del quasi inaccessible castell d' Orís; mes essent sentit pels defensors, resultá desbaratat tant atrevit colp de má.

Bernat Guillem d' Altarriba, se dirigí del castell d' Orís al de Lluçá, combatentlo ab potencia lo 29 y 30 de Janer de 1464. Per mantenir viu lo coratge dels sitiats en llur animosa defensa, puix lo castell era molt fort, los vigatans tractaven de socórrer ab tots los cavalls que tenien y ab los més dels peons que poguessen treure impunement de la Ciutat. No passaren avant en llur propósit, puix se 'ls avisá, que, rocins remences, dels de la forsa de Gerona, estaven en aguayt en terra d' Ausona, per sorprendre als qui exissen de les muralles de Vich.

En los matexos dies, lo rey Pere se trobava capficat per atendre al socors de la amenassada Cervera, aplegant grans reforços á Igualada, per fer alsar lo camp á Joan II. Solicitant, de la ciutat de Vich, li trametés tots los rocins de sa guarnició, respingueren sos Concellers (30 de Janer de 1464) que, á conexas, ell, ab exactitut llur estament, no 'ls ho manara, car per socorrer á Cervera no voldria perdre Vich. Esplicarenli com, per miya dels rocins se provehien de les farines que 'ls hi portaven de Barcelona, puix ells, per falta de molins, no podien molre. Igualment li deyen que los cavalls feyen mantenirse adictes á alguns dels pagesos vehins *jatsie pochis*. Mes al capdevall no cumplimentaren la orde del Monarca restant. Vich, ab tota la gent que tenia.

Al entrar en lo Febrer de 1464, era pública fama que Bernat Guillem d' Altarriba y sos valedors Joan Ferrer del Pujol, Berenguer de Montcorb y alguns altres, se reduhieren al Conestable Rey, y que aquest, «a induccio de alguns volrie admetre a penitencia e reconciliacio.» Los vigatans al saberho aconsellen al dit Sobirá no accedexi á tal trama atorgantlos dita gracia, del contrari no 's podria conservar la sua Ciutat. També li recomanen no tregui de la presó á Berenguer de Pruners, «home scelerat,» puix si lo germá seu mori á mans de la justicia, ell no ho mereix menys. Lo 10 de Febrer se clamaren dits Consellers al Rey Pere, de que Pruners vagi fora de la presó ab excusa de trovarse malalt.

O be Pere de Portugal no escoltà á Altarriba y demés cabdills remences en sa pretesa sumissió, ó be aquesta no fou vera, puix lo 9 de Febrer de 1464, aparexen prosseguint llurs fets de guerra en Ausona. Altarriba, Pujol y Montcorb, en lo terme de Taradell romperen dos molins. Com pertanyia, aquest terme y castell, al cavaller Arnau de Vilademany y de Blanes, qui tant important paper jugá en les presents guerres catalanes, y que, en lo present any de 1464, següia á Pere V en sa cort y exércit, ab lo Compte de Pallars, Micer Vilana, lo Abat de Montserrat y altres importants personatges de Catalunya, era natural consecuencia que los remences tractessen de ferli sentir lo pes de sa venjança.

Reiterant, lo Rey Pere, la petició de que li fossen tramesos tots los cavalls de Vich, exiren d' aquesta Ciutat, lo 14 de Febrer de 1464, (no poguentho fer avans per causa de les neus), dos cavalls d' en Cruilles, tres d' en Roger de Malla, cinch de n' Argençola, quatre d' entre en Vilalba y en Gaçius, Joan Ramon de Vergós, Joan Francesch de Vellfort, Nicolau Prats, Guillem de Gurb, Damiá Vilardaga, Ponç Aguilar ab senzles cavalls, Mondiscart, en Nabot, y Joanet de Gracia ab dos rocins. Lo veguer Joan Torrelles també desijava acompanyarlos á Cervera, mes restá á Vich per provehir á lo que hi fos esdevenidor. Exercia lo cárrech de sotsveguer Pere Riber y de jutje de la Cort del Veguer Micer Esteve Trehuna, cárrechs que los Consellers procuraren proseguissen confiats als tres mateixos, per estar contents de llur regiment.

Ja fora de Vich los dits cavallers, Altarriba assitiá estretament la Ciutat, per manera que ni tráginers ne podien exir, ni menys introduirshi vitualles. Lo 22 de Febrer de 1464, Altarriba prengué, en lo terme d' Oló, cinch ó sis homens ab mil caps de bestia menut y quaranta besties grosses. Lo 24 de Febrer tenia assitiada la casa de la Sala en lo Lluçanés en terme de Sora (1), dues llogues distant de Vich, la qual era del donçell Ramon de Gurb.

Lo 27 de Febrer 1464, Gabriel Vivet síndich de Vich partí á Barcelona per alguns esguarts pertinents á la defensa de Vich, al ensemps que per prestar jurament de fidelitat al nou Monarca. Aquest darrer acte no 's realisá fins al 21 de Març de 1464, fentse ab molta solempnitat y entusiasme en la sala del Palau reyal de Barcelona.

Lo estat de la terra d' Ausona durant los mesos de Març y Abril, fou á poca diferencia lo següent. Derrocades les cases fortés d' Altarriba, de Vilalleons, del Pujol y den Montcorb, axis com altres cases y castells de que 's podien aprofitar los remences, se refugiaven estos en les tres fortaleses de Torelló en la Plana, d' Olost en Lluçanés y del monestir de Casserres al comensar les Guilleries. Se condolien los vigatans, de que la gent d' armes en altre temps tramesa pera fer desapareixer uns llochs de refugi, no hagués cuydat d' enderrocar també dites tres forces, desde les quals, les correrries dels remences arribaven fins á les portes de Vich donantlosi molt que fer.

Davant lo avenç que Joan II feya, en lo Maig de 1464, per les parts de Lleyda, Pere V tentá un suprem esforç disposant se promulgás ab veu de pública crida per la ciutat de Barcelona y demés ciutats y veguerius de Catalunya «aquell usatge qui comensa «Princeps namque» demenant lo dit Senyor ajuda manant a tot hom gene-

(1) Son varies les cases fortes ab aspecte de castell, que d' antich se conexen ab lo gráfich nom de *la Sala*, en la regió d' Ausona y son vehinatge. A més de la predita del Lluçanés ne recordém altre en lo Moyanés en terme del castell de Granera, altre en les Guilleries en terme de Viladrau, dessota Sant Sagimont, y finalment les dues de la Plana de Vich, entre Santa Eugenia y Puiglagulla, vulgarment denominades, la Sala d' Eures, la més propera á Vich, y la Sala de Vilalleons, la del peu del Montagut.

ralment que lo mes prest puscan cascu sia personalment a la vila de Vilafranca de Penades per anar vers la Ciutat de Lleyda per socorrer aquella qui staua opremuda e sitiada per lo Rey Johan de Navarra e per foragitar lo dit Rey e ses gents.» Lo 21 de Maig de 1464, mentres que lo Regent la Vegueria de Barcelona promulgava en la Capital Catalana lo usatge «Princeps namque,» lo Veguer de Vich y Ausona feya lo mateix pregó. Los Consellers de Vich manifestaren al Rey que per mor de la gent de n' Altarriba no 'ls era possible despendres de part dels qui entenien en la defensa de la Ciutat: Obgectá Pere V, lo 24 de Maig de 1464, que del vegueriu d' Ausona dues parts de la gent passí á ajuntarse ab ell, restant la terça per defensa de Vich. Replicaren dits Consellers, en data de 28 de Maig de 1464, que no podien ferho, relatant en mostra de quina era llur situació y la de tota Ausona, que la vigilia los remences «vingueren en vn termé de mossen Vilademany a qui dien Viladrau» (1) d' hont se n' haurien emportat gent y bestiar á no acudirhi tot seguit los vigatans á deslliurarlos. Per tant li pregaren moderás lo nombre de la gent que 'ls demanava en forma que ho poguessen soportar. Finalment lo 12 de Juny de 1464, sortí de Vich lo Veguer ab la gent que pogué recullir del vegueriu, per ajuntarse ab lo exércit que devia socorre la amenassada ciutat de Lleyda, no havent marxat avans per causa de les plujes. Tots partien ab recansa «majorment ara com son a la fals y la sola sustentació de la terra esta en los blats.»

En aquest temps l' honrat, feel y valent vigatà Bernat de Montrodon vingué en necessitat per causa del incendi y saqueig de la sua casa pels remences, fet lo Setembre precedent, hont perdé mes de 300 florins. Los Consellers de Vich tracten d' obtenir del Rey, alguna remuneració extraordinaria en son favor y en data de 24 de Maig de 1464, li esplicaren com en la sua Ciutat havia un gentilhom apellat Bernat de Montrodon, qui, avans que lo Rey Pere fos en Catalunya, era capitá de Vich, portantse molt esforçadament en son càrrech «no curant de hauer pecunies de les gents ne de robar, sino tant solament de tenir la ciutat» lo qui es molt digne de premi y ja ells lo hagueren remunerat en alguna manera á no trovare en tant extrema penuria. Sens dubte lo projecte dels dits Consellers era, obtenir en favor de Montrodon alguns bens dels confiscats als catalans partidaris de Joan II, socorreguda manera de premiar serveys en aquell temps.

Oposta conducta á la precedent, seguiren los Consellers de Vich, davant les previsions del Canonge Planella (qui treballava per ferse adjudicar les cases y rendes de Bernat Guillem d' Altarriba y den Ferrer del Pajol), puix en data de 8 de Juny de 1464, cuiden notificar al Rey, com en temps passat, la Generalitat de Catalunya, per sosteniment de la guerra á Ausona, doná, á la ciutat de Vich, totes les rendes dels enemichs en aquella regió, contantshi entre elles les d' en Altarriba y Pujol, per ells, venudes á la almoyna de Vich qui 'ls ho anticipá á fi d' atendre á les necessitats de la canipanya y per tant no era just que aquesta los perdés.

Després de la partida del Veguer y de la gent d' Ausona vers Pere V, Altarriba sovintejá ses corregudes, segons pot véures en la carta dels Consellers de Vich, de 17 de Juny de 1464, adreçada als de Barcelona. Manifesten en ella, que «aquest abominable e cruel Daltariva qui ab molta crueltat corre quant hic ha e crema e penya (penja) apresona axi homens com donas, destroueix los blats e altres malifficis fa, que es increuella Deu com ho pot sostenir.» Després de dirlos com 'ls hi retornen les tendes utilidades en lo siti y presa de la casa d' Altarriba, 'ls hi preguen «doneu orde que en Monccorb les mullers del Altarriba e den Pujol e fills llurs sien

(1) La parroquia de Viladral ó Viladrau, fins á la carena de Bordoriol, formava part del terme del castell de Taradell, que, com sabem, pertanyia per herencia de sos passats, á Arnau de Vilademany y de Blanes.

strechs de presons tant com ffer se puxe, per quant crehem sera algun tant de ffre en aquests dampnats.» ¿Restá presonera la familia d' en Altarriba al efectuarse l' assalt de la sua casa, la data de qual succés ha escapat á nostres investigacions? ¿Hauria partit de Vich vers Barcelona, ab la tropa que marxá alguns dies avans, y d' aquí l' esperit de venjança que s' apoderá de Bernat Guillem, llençantlo á cometre los maleficus de que 's planyen los dits Consellers?

Lo 25 de Juny de 1464 se renoven, á Vich, les protestes ocasionades per les imposicions y drets creats per la Generalitat sobre la sal y canamasseria é impost d' un sou per lliura de les vendes dels draps, per atentar als privilegis de la Ciutat, ja que hu d' ells estatua que no 's podia crear un novell dret sense acort del Consell. Com que sobre la pretensió d' aytals imposicions se duya plet en la Reyal Audiencia, los Consellers de Vich, supliquen als Diputats, sobreceguin en voler exigir drets novells, tant per la vulneració de llurs privilegis, quan pel dany que 'n reportará axó á la causa de la terra en tota aquella regió.

Lo 30 de Juny de 1464 feya alguns dies que se suposava á n' Altarriba partit en socors del rey Joan, quan de sopte corregué per Vich la veu de que al dia següent se dirigiria ab sa host contra dita Ciutat. La alarma fou tanta, que los Consellers, temerosos de la dubtosa fidelitat dels pagesos (dels qui s' atrevien á esperar cometessin algun acte desatinat, davant lo perill de perdre la cullita dels blats) sollicitaren del rey Pere lo retorn del Veguer d' Ausona ab tota la gent de son comandament y sequit, pera atendre á llur defensa.

En lloch de dit Veguer, qui hi arrivá en los primers jorns del Juliol, fou lo algtzír reyál Ramon de Planella sollicitant del vegueriu més gent, ultra de la trama. Rebé encárrech d' aplegarla en Vergós. Tots los esforços d' aquest per complaure al Monarca resultaren inútils, puix ningú volgué partir, dient estimarse més esser executats que no pas perdre la cullita del blat. En aquesta faena estava tota la gent ocupada y ab molta pressa, davant la por constant de que los enemichs la hi prenguessen. Los homens de Tona y los de Santa Coloma prometeren que, havent acabat de segar, hi trametriren alguna gent. Mes de Vich, en data de 9 de Juliol de 1464, fou respot que no'n podien treure un home, puix hi aturaven més de tres centes persones forasteres vingudes per la sega y conceptuaven perillós desamparar la Ciutat de sos habitants. No era prudent obrar d' altre manera tenint en compte los preparatoris que feyen los remences, á més de que continuament venien damunt la comarca. Axis, en la nit del 8 de Juliol de 1464, entraren dues càrregues d' escales y de çarabatanes dins lo castell de Torelló. Mes los operacions de la cullita seguiren avant per part dels vígatans, sense que d' aytals preparatoris ne sobrevingués cap dampnatge notable, puix n' Altarriba no aparegué en Ausona, tenint indicis per creure que residiria en lo vehí regne França. D' aquí, donchs, la relativa tranquilat de que disfrutá Vich.

Durant la segona mitat del mes de Juliol de 1464, hi ha nova, que, Bernat Guillem d' Altarriba, junt ab Galceran Oliver se trobava en terra francesa preparant una entrada de gent d' armes d' aquella Nació en lo nostre Principat. Era, n' Oliver, una important figura catalana: tresorer reyál y home de confiança de la reyna Joana en 1462, partí ab ella á Gèrona, en les operacions de qual siti, en lo Juliol de 1462, los seus fills se portaren esforçadament. Quan, mercé á l' auxili de les tropes de Lluís XI, la regió del Vallés vingué á mans de Joan, los seus tres fills se tancaren en lo castell de La Roca, que, valerosament per ells defensat, hagué de succumbir al exercit de la terra. Enmenats presoners á Barcelona, fou, lo més gran d' ells, ajusticiat en la plassa del Rey, lo 18 d' Abril de 1463. Per la sua experiència, Joan II honrá á Galceran Oliver ab diferents càrrechs de confiança, trovantlo dues vegades d' embaxador en la cort de Lluís XI, en lo Agost de 1463 y en lo Janer de 1464.

Dels preparatoris de n' Oliver y n' Altarriba, lo 25 de Juliol de 1464 se 'n sapigué á Vich, per noves vingudes de Ripoll, que cinch cents rocins francesos ab molta artilleria, baix lo comandament del primer, estaven disposats á entrar en Rosselló, y que lo segon tractava d' aconduirlos á Vich, pera axis poder expugnar esta Ciutat. Igualment corria la veu de que, á dos capitans francesos, qui ab ells venien, lo rey Joan, 'ls hi havia donat, á hu d' ells lo Comtat d' Ampuries y á l' altre lo Vescomtat de Rocabertí. Corrent parelles ab aquesta entrada, lo Capitá francés de la vall de Ribes capturave á tots los catalans que podia haver, afermant eren de bona presa y per conseguent no estant disposat á soltarlos.

Com en aquest temps Lleyda capitulá á Joan II, temerosos, los vigatans, de perdre també la sua Ciutat, supliquen reiteradament al rey Pere, 'ls hi trameti cavalls y un bon capitá pera donar animositat á tothom y salvar á la regió d' Ausona. Davant de tant justes instancies, aquell Monarca, en los derrers dies de Juliol de 1464, prepará un secors de gent de cavall pera ajudarlos, ensemps que nómbrá á son cosí Joan de Portugal, capitá de Vich y Ausona, «per defensio de nostres feejs e per opprimir los adversaris en special Naltarriba tiran e devorador de aquell pahis» (30 de Juliol de 1464).

Lo 27 de Juliol de 1464, lo propi Soberá feu dos nombraments de cárrechs locals: al notari Pere Riber li conferí lo de sotsveguer y sotsbatlle de Vich; y lo de carceller d' aquesta Ciutat, vacant per mort del sastre Bernat Ferrer, fou otorgat al matalasser Pere Canal, de la fidelitat del qui se 'n fan grans elogis.

En lo mes d' Agost de 1464, resultá venir presoner lo remença Berenguer de Montcorb y son fill, parents de Bernat Guillem d' Altarriba. Com hu y altre siguesen condempnats á galeres per les autoritats de Barcelona, los Consellers de Vich se 'n condolen, dihent al Rey que axó era «una cortesa de lliuracio.» Temien que si arribava á escapar de les galeres los faria més mal que n' Altarriba, y convençuts de que si aquést derrer Capitá havia minvat en sos dampnatges contra Vich, se devia al encarcerament dels Montcorb, demanen los hi retornin, ben guardats, los dos presoners. També 's quexaven de la vinent partida de Joan de Portugal, arbitrant lo retorn del Veguer, qui estava ab Don Pere.

Lo més de que tractém, sigué fructuós en trahicions y maquinacions contra de la terra. A la important trahició de Beaumont, y d' altres cabdills, entregant Vilafranca á Joan II y á la que projectava lo castellá Vargas ó *Avarcas* per entregarli Miravet, devém ajuntarhi per ara, la esdevinguda á Sant Joan de les Abadeses, de la que no 'n parlen les histories, deguda á tracte de n' Altarriba ab lo Abat, y en quin lloch restá lo primer com á Capitá. La trahició del dit Abat benedictí, ne resa la carta dels Consellers de Vich, del 21 d' Agost de 1464, dirigida al rey Pere comunicantli la nefasta nova, mes la relata com essent una opinió vulgar circulada en la regió d' Ausona en los dies en que tingué lloch la entrega de Sant Joan. Per nosaltres lo rumor resulta més aclarat ab un importantíssim document, pel que 's veurá com venia maquinada desde lo any precedent (1).

«Lo Rey:

Capita be e amat nostre. Per moltes vies som certificats del gran e bon sforç vostre e la molta virtut ab que tots temps pugnau contra nostres malvats rebelles en exalçament de la nostra honor e corona, de que estam de vos axi contentíssim, que si plaura a nostre senyor, per obra vos farem conexer que no us serem ingrát de vostres loables serueys, car la vostra fama de les parts de ça es tal, que a vos e a tots los qui virtuosament vos segueixen, ret gloriosos e dignes de remuneracio. Axi

(1) Registre 3377, foli 76 (Arx. Ar.)

mateix som certifficat de la presa que haueu feta del Abbat de sant Johan ces Abadeses (1) ques diria rebelle nostre. De qui si axi es lo dit abbat fos en rebellio nostra ne som stats molt aconsolats perque cascu sia punit segons sos demerits. Empero perque lo dit abbat ha trames aci a nos hun home propi seu lo qual nos ha portat algunes letres de seruidors nostres qui li fan festimoni que ell en temps passat se ha aportat be en ço que se esguardaua al seruey nostre. E encara el nos tramet a dir que si anos plaura ell vendra de les parts deça es metra soltament en poder nostre pera que haguda informacio de la veritat façam dell ço que anos plaura. Hoc encara ha trames a offerir nos que ell donara orde ab efecte que la dita nostra vila de sanct Johan se cobrara per vos, es reduira a nostra obediencia, hauem delliberat feruos le present. E nos par que decontinent deueu conferir de aço ab lo amat e feel nostre en Ponz Callar donzell, capita de Campredo, aqui de aço mateix struim e entre abdosos parlar ab lo dit Abbat per veure quin orde vos donara per cobrar la dita Vila. E si conexereu que sia cosa factible, entengau en cobrar aquella ab la bona industria e virtut que de vosaltres fermament confiam e be haueu acostumat. E entretant pregamvos haiau la persona del dit Abbat per be recomenada que no sia vexada ni maltractada per forma que reeba dan en aquella. Dada en Çaragoça lo primer dia de Abril del Any MCCCCLXIII—Rex Joannes.»

La transcrita carta de Joan II, escrita al remença Verntallat, lliga perfectament ab la nova de Vich donant compte d' entregarse la Vila, per trahició del Abat, donant lloch a suposar que cumplis ell la promesa feta al Rey de Navarra. Fins al 20 d' Octubre de 1465 la vila de Sant Joan de les Abadeses permanesqué en poder dels remences y al retornar a les del rey Pere sigué per votació popular, que esplica, lo Conestable Portugués, ab estes paraules: «E decontinent hagut cert rahonament ab nos los qui de part de la vila nos foren tramesos votant entre ells de lurs voluntats lançaren faues e pesols, les faues eren nostres e foren, gloria a Deu, les sis parts més quels pesols. E axi vuy som entrats dintra la vila on som stats reebuts ab molta honor e feruor de voluntats del poble, prestantnos la feeltat deguda».

La perdua de Sant Joan esdevingué per Vich un succés de trascendencia, puix cada vegada quedava esta Ciutat més reclosa y envoltada dels remences. Al ensemps la situació de la força de Lluçá esdevenia sumament angustiosa. Lo capitá Pere Carrera, qui ab gran esforç la defenia, quiscun jorn veyá arrivar fins al peu del Castell al Vescomte ab sa host, einportantsen blats y cometent tota mena de dampnatges als homens de sa recollita. Es cert que Joan de Portugal havia promés desde Vich a en Carrera que lo socorreria y avituallaria convenientment, però res d' axó compli al anarsen d' Ausona. Alterat de no veure possibilitat d' haver lo menor socors de ningú, lo 25 d' Agost de 1464 en Carrera passá a veure al rey Pere a fi de venir al acort de haver alguna ajuda ó enderrocar lo castell de Llusá per evitar servís de refugi al enemich si venia a ses mans.

Bernat Guillem d' Altarriba tractá d' aprofitarse del desempar en que havia quedat la regió Ausonesa per consequència de la partida de Joan de Portugal y la host per ell comanada. Desde aleshores sovintejaren les corregudes de sos cavalls per tota la Plana de Vich, fent temer als Consellers d' esta Ciutat, per la sort del feel castell de Tona y de la vila de Moyá, los habitants de quals llochs, per esser carrers de Barcelona y ciutadans d' aquesta privilegiada Ciutat, se mostraren partidaris decidits de la causa de la terra. Per quina rahó escrigueren al rey Pere (29 d' Agost de 1464) aconsellantli que, essent les dues dites forces molt flagues y que no's po-

(1) Lo Abat de Sant Joan sigué apresonat pel remensa Francesch de Verntallat, en lo Març de 1463.

dien tenir, disposés que llurs habitants se recullissen à Barcelona, Vich ó qualsevol altre lloch fort y segur.

Per aquest temps los remences Verntallat, Vescomte d' Illa y lo francés Castelliení, assitiaren novament la vila de Ripoll. Los de dins se defensaren molt bé, y com no hi succehí cap traydoria, hagueren de renunciar, los soldats de Joan II, á la empresa començada.

Lo 30 d' Agost de 1464 los Consellers de Vich demanen al rey Pere, una nota dels noms dels capdills catalans qui ab Joan de Beamunt se passaren á Vilafranca al rey Joan II, á fi d' evitar lo dany que d' aquesta ignorancia pogués pervenirlos si algú d' aquells se presentava á Vich.

Essent en dita temporada, les traycions á la orde del dia, no deurá estranyar, que, en la primera quinzena de Setembre se propalés la veu de que la feel ciutat de Vich pensava passarse á Joan II. Axis ne resulta d' una carta del 15 de Setembre de 1464, en la que los Consellers d' aquesta protesten al rey Pere d' aytal calumniosa versió, esplicant, com per un fill d' en Montcorb s' hauria sapigut que 's deya, que, un molt feel vigatá, nomenat Tomás Cogolls, havia ofert al rey Joan, en nom de Vich, que si ab son exercit passava á Ausona, dita Ciutat se li entregaria ab la sola condició de no poderhi quedar en ella, exercint cap cárrech, Bernat Guillem d' Altarriba. En la propia carta li aconsellaven refusés admetre lo rescate que dit Montcorb oferia per sa lliuració.

Per la segona desena de Setembre, lo Vescomte d' Illa s' ajuntá ab Bernat Guillem d' Altarriba, y ab trenta rocins y cent peons entraren per terra d' Ausona, dirigintse vers Santa Maria del Estany, damunt quin lloch se trobaven lo dia 15 del predit mes.

En la derrera desena de Setembre de 1464, n' Altarriba tenia ocupat per la sua gent lo castell de Centelles, haventhi de guarnició gascons, segurament dels vinguts ab les tropes auxiliars franceses. Desde allí feyen aguayts y sortides al camí reyal de Barcelona, robant y damnificant als viandants. Davant lo perill resultant de la ocupació pels remences del dit Castell, Ponç de Malla y Antoni Campana partiren vers lo rey Pere, delegats per la ciutat de Vich, (25 de Setembre de 1464) á fi d' exposarli aquell inconvenient, y arbitrar provisions adreçades á la sua recuperació.

Lo 8 d' Octubre de 1464 se digué que lo Vescomte d' Illa s' aparellava á anar vers Centelles ab propósit d' ocupar, segons tracte de March de Vilanova, dos castells vehins á dit lloch. Suposaven á Vich que 's referien als castells de Castell-Cir y de Tona. Mercé á la visita per lo Veguer de Vich girada á aquest darrer Castell en 28 de Setembre de 1464, tenim una circumstanciada relació del modo com se trobava, que cal no ometre per esser interessant mostra de la época.

Situat dalt d' aspre y alterós terrer, inaccessible per tres dels seus quatre punts cardinals, era la sua area, lo lloch hon al present se conserva la antiga iglesia. Mercés á sa inmejorable situació no necesitava muralles y per consegüent no les tenia. Lo custodiaven ordinariament uns dos cents pagesos, comanats per hu d' ells mateixos qui exercia funcions de capitá. No hi tenien provisió d' aygua, la de llenya era escassa, y en quant á armes sols hi havien ballestes de peu, mancantlos pólvora y çarabanes. En cambi hi acopiaren grans quantitats de blat, tot lo de la llur cullita, de manera que hauria constituït un magnífich botí de guerra pels remences, donat cas d' apoderarsen.

Mes á despit de les desfavorables condicions que semblen resultar de la visita, la força de Tona restá sempre tan vigilada y guardada, que res hi pogueren los partidaris de Joan II. Puix que d' ella nos ocupem, apar digne de notarse lo incident ocorregut en lo any 1466, en ocasió en que lo rey Pere cregué convenient abolirla. Corria lo mes d' Abril, quan six Soberá provehí sortís de Vich la gent que 's pogués,

marxant ab cautela vers Tona, per manera que al arriuarihi, los pagesos res ne sospitessen. Cumplimentada la orde de recullir dins Vich totes les vitualles que hi haguessen, devien inutilisar aquella força, rompent les portes y entrada, obrint portells en la roca y mola, y tirant matzines ó forment en l'aygua que dins hi tenien, per corromprela. Acongoxaren estes ordres als vigatans, ja perque los pagesos de Tona sempre recelaren d'ells, per suposarlos, y no sensé motiu, que á ells devien les ordres anteriors de recullirse á Vich y abandonar aquella força, ja perque, vehent arriuar al Veguer ab la sua gent, sospitarien lo motiu y s'oposarien á la sua execució, á no anarhi ab molt esforç y encara no ho obtindria, sino després de seguirse ab ells alguna brega, puix «tocarlos la força es tocarlos la anima.» Aquestos fundats recels y previsions, pels Consellers de Vich foren exposats al rey Pere, demanantli que, en cas de pretendre abolir la força de Tona, la orde se portás á execució per oficials reyalis sense intervenció llur, puix axis dits pagesos, als qui califiquen «d' homes de fer», no haurien motiu d'alterarse ab ells, majorment com may han consentit estar sots les sues ordres, puix com á vehins de Barcelona, pretenen no pertanyer al Vegueriu d'Ausona, y per tant que en ells no hi tenen la més petita intervenció les autoritats de Vich.

Causá dolorosa impresió en la ciutat de Vich, la nova de que los habitants de Manresa y Artés y alguns dels capitans de Joan II, entre los qui s'hi esmentaven al Comte de Prades y al Vescomte d'Illa, haguessen concertat treva ó suspensió d'hostilitats, mentres altres súbdits del rey Pere estaven en guerra, puix dits convenis perjudicaven als guerrejants. Per los habitants de Vich, lo conflicte de que los enemichs d'aquelles regions hi passessen á combatre y expugnar los llochs feels al rey Pere, aumentava, per lo rumor circulat de que, al requerir, Joan II, als habitants de Manresa y Berga á que se li entreguessen, respongueren no farien sino lo que fessen los vehins de Vich. Tot lo qual era treures als enemichs del damunt per llençarlos a la regió Ausonesa, y, per consegüent, los Concellers de Vich arbitren del Soberá no permeti portar á execució la treva projectada pels manresans (28 de Setembre de 1464).

Lo 8 d'Octubre de 1464, vuytanta rocins y tres cents peons remences comanats pel Vescomte d'Illa, entraren á Sant Juliá Ça Çorba, matant á dos homens, aprenonantne deu ó dotze y prenent molt bestiar.

Bernat Guillem d'Altarriba, á qui fa alguns dies havém perdut lo rastre, apareix en la regió Bergadana, víctima d'una malhaurada escaramuça. Lo 8 d'Octubre de 1464, á Vich arriuvá certa carta dels Consellers de Berga notificant, com, en certa acció ab los remences, á més de derrotarlos del tot, hi mori lo seu cabdill Altarriba. Com les lletres dels Consellers de Vich, al anomenar á nostre Altarriba no li posen son nom de pila, dona lloch á suposar se refereix, lo text, á Bernat Guillem y no al Procurador del Comte de Cardona, la circumstancia de veure conferir per Joan II, lo càrrech que Bernat Guillem disfrutá de Capitá de sos exércits en la ciutat y vegueriu de Vich y Ausona en la persona de son fill Salvador, nomenament dat lo 20 de Novembre de 1464, ço es, al mes següent de aquell desgraciad sucçés. Simultáneament ab dit fet, marxa lo silenci de la documentació dels anys posteriors, hon Bernat Guillem d'Altarriba no hi figura més. En quan á Salvador d'Altarriba, qui, en 1454, se 'ns presenta com essent clergue tonsurat, avançarem que molt poch disfrutá del exercici de la sua capitania d'Ausona, per quan, lo 6 de Febrer del any 1465 fou apresonat en una brega haguda á Manlleu. En la darrera nova que d'ell tenim, referintse al 14 de Juliol de 1466, apareix essent fora de la presó, si be en ella hi dexá, encarcerat y en fiança sua, á en Miquel Pere.

Finalment, d'un altre fill de Bernat Guillem d'Altarriba, nomenat Llorenç, hi han proves de que prengué part en la fraticida lluyta, en favor de Joan II, en l'any

1468. Una carta d' aquest Monarca adreçada al capità Francesch Sala, qui custodiava lo castell d' Orís vingut á poder del Rey d' Aragó, nos mostra que Llorenç d' Altarriba passava á servir, en aquella data (30 de Juliol de 1468), en la host comandada pel fill de Joan II lo príncep Ferran. Dita carta acabava ab les següents paraules (1).

«Nos recordants nos dels assenyalsats serueys a nostra maiestat fets per en Bernat Guillem de Altarriba volem que en Lorenc Daltariba fill de aquell stiga en seruey del Illustrissimo Rey de Sicilia nostre molt car fill primogenit, segons totes aquestes coses e altres vos seran dites e referides pus largament, per lo magnífich e amat conseller e regent nostra cancelleria Micer Miquel Pere caualler e doctor en leys, e lo dit Porta-barrada, als quals donareu fe e creença en tot lo que de nostra part sobre les dites coses vos diran, com a nostra propia persona. Datúm en la Ciutat de Çaragoça a XXX de Juliol any MCCCCLXVIII. —Rex Joannes.»

Prompte caigué presoner, Llorenç d' Altarriba, dels afectes á la causa de la terra. En los primers mesos de 1470 un document (2) nos lo presenta cautiú á Barcelona, obligantse, en seguretat o fermança de Llorenç, Micer Miquel Pere, cavaller y vice-canceller de Joan II. Pera portar á bon é immediat terme lo rescat d' en Altarriba, aquest Sobirà, en data de 8 de Febrer de 1470, autorisá á aquell y á Micer Pere, perque, sens incorrimen de pena, poguessen introduhir en la ciutat de Barcelona, «çaffra, alcoffoll, cuyrams, lana, sparteria, obra de terra, e totes altres qualseuol mercaderies exceptat vitualles e armes, fins en quantitat o summa de dos mil florins dor e que puixan traure en la dita fusta, de la Ciutat de Barchinona, qualseuol mercaderies que volran», donant totes les demés facilitats pera obtenir dit rescat, com eren guiatge y salvaguardia pels mariners y comerciants que intervinguessen en la importació ó exportació de les mercaderies necessaries.

Molta devia esser la estima que lo conseller de Joan II, Micer Pere, tindria á la familia Altarriba, quan, per dues diferents vegades, lo vehem sortir fiador dels fills de Bernat Guillem, al caure presoners.

Després de mort Bernat Guillem d' Altarriba, sos bens y los den Montcorb, siguen obgete de nova donació, acordantlos, lo rey Pere, á son cosí Joan de Portugal. Altre vegada se veuhen precisats de protestarne, los Consellers de Vich, en data de 17 d' Octubre de 1464, per les causes que ja sabém.

Totes aquestes desmembracions del patrimoni dels Altarriba foren sobradament reintegrades, acabada la guerra, per Joan II, segons ne depenja d' un curiós document exhumat en altre precedent treball nostre (3). En primer lloch, per ell se deurá suposar que Salvador d' Altarriba moriria prompte havent tingut molt poca part en les llyytes catalanes, quedant com á successor de Bernat Guillem lo altre fill Llorenç. Joan II refereix en dit document, que, considerant los molts serveys prestats á sa causa, per aquest y son pare (sens mentar per res los d' en Salvador), axí com los innombrables damnatges per abdós suferts en son servey, (com eren, entre altres, «quod domus vestra de Altariba satis prope ciuitatem Vici sita, et dua castella vestra, per tunc nobis inobedientes, dirrute et combuste fuerunt») li atorgá en penyora de la suma de 800 lliures barceloneses, los llochs y termes de Sant Juliá de Bellpuig ó de Vilatorra, Sant Juliá de Vilamirosa ó del Pont, Sederra y Vilacetrú, situats en Asona; y per la suma de 400 lliures lo terme de La Garriga en lo Vallés. Esdevingué, per tant, Llorenç, hu dels més potents senyors de la regió.

(1) Registre 3383, foli 34 (Arx. Ar.)

(2) Registre 3384, foli 90 (Arx. Ar.)

(3) *Petit aplech de monografias historicas.*— *Lo castell de Bellpuig y la casa d' Altarriba á Vilatorra*, pág. 9 (Barcelona 1892).

Havent hereditat, Llorenç d' Altarriba, les qualitats guerrereres de sos passats, tot just acabà la guerra fratricida, que, ja en 1474, lo vehem capitanexar la antiga bandositat vigatana que no tardà en renaxer. En la part á ell contraria, militaren al present los dos germans Ausies y Jauzfret de Cruilles, y los Malla y Oris. Proseguir més avant en la ressenya d' aquesta nova etapa fora sortirnos massa de nostres límits, y axis ho dexám per altra ocasió.

CAPITOL V

LOS DOS DERRERS MESOS DEL 1464 EN LA REGIÓ AUSONESA

Tant per arribar á la fi del remença Bernat Guillem d' Altarriba, quant per coincidir la sua mort ab la major tranquilitat de que disfrutá la terra d' Ausona, podiem donar aquí per finit lo present estudi históric, puix ha girat sobre d' una persona quina vida y fets resulten de trascendental importancia en la marxa dels aconteixements d' aquella regió. Per via de complement nos permeterém acabar la ressenya de quan en ella succehí fins á termenar lo any 1464, tota vegada que la tasca no resulta ja penosa.

Los principals esforços de Vich durant los mesos de Novembre y Desembre de 1464, van dirigitš á facilitar socors á la amenassada vila de Ripoll y á procurar la recuperació del castell de Centelles, que, com sabém, tenia ocupat lo capitá de Vich y Ausona per Joan II. Abdues empreses les podia portar á terme ab algun major desembráç, per la relativa calma de que disfrutava després de mort n' Altarriba.

Ocupades, per les tropes de Joan II, les viles de Camprodon y Sant Joan y per les de Lluís XI la vall de Ribes, los esforços d' unes y altres s' encaminaren á apoderarse de la vila de Ripoll hont hi havia tremolat sempre lo penó de Catalunya. En vista d' axó, lo rey Pere encomenà la sua defensa á persona de tota sa confiança, experimentada y benvolguda de la Vila, y en conseqüencia se fixá en lo Prior del monastir benedictí de Sant Pere de Casserres Frá Vicens de Castellbell, qui tenia donades proves de sa fidelitat y valor en altres operacions d' aquella guerra. Per consegüent, lo 9 d' Agost de 1464, nombrá al Prior de Casserres, capitá de les viles de Ripoll y Sant Joan. Lo 15 d' Agost de 1464, partí, Frá Castellbell, de Barcelona vers los llochs de sa capitania, d' hont al poch temps, passá á la Cort del rey Pere á fi de posarli en evidencia la apurada situació sua per causa del siti que llavors sufriren los ripollesos. A mitjans d' Octubre de 1464, lo Prior se presentá á Vich provist de lletres del Monarca adreçades als Consellers y al Veguer, ab l' obgecte de que lo socorreguessen convenientment de gent y provisions pera poder avituallar la vila de Ripoll que estava en extrema penuria. Lo veguer convocá totseguit al Vegueriu exintne trenta rocins y trenta homens en ajuda del Prior, mes sense portar cap quantitat de forment, tenint de dexarni del seu, la ciutat de Vich, xexanta quarteres.

Pró, á fi de prestar tot lo socors necessari pel avituallament de Ripoll, tenint en compte que á Olost s' havien aplegat, per oposarse al pas del convoy, les forces dels capitans de Joan II lo *Canonyat*, Vescomte d' Illa y Veguer de Ripoll, precisava facilitar al Prior al manco sis cents homes de peu. Y com del Vegueriu no 'n podien exir ni dos cents homens, per quant tota la gent casi la tenien los enemichs, y la Ciutat tampoch podia vuydarse de gent, ni de vitualles, no atinaven com poder exir del pas. Sortiren d' aquesta perplexitat mercé al coratge y atreviment de Frá Castell-

bell, qui, «molt cuytat, ab la sal e oli que tenie açi (á Vich), vna nit delliberá, ab vns LX homens e sense los rocins, tirar a Ripoll, perque aquellas horas li paria esser ben segur mes que si esperes totes les vitualles hi puyassen plegades, e resta de acord ab nosaltres, que com li parria esser expedient les vitualles que açi son anassen allí, ell nos scriurie (als Consellers de Vich) e que en certa part nosaltres les portassem de açi enfore, ont ell les rebria.» Lo 25 d'Octubre de 1464, á Vich no havien rebut encara cap orde del Prior reclamant les vitualles, per quina rahó res intentaren fer fins á rebre carta sua,

Lo dissapte 24 de Novembre, la trahició posá en mans de les tropes de Joan II la vila de Ripoll, del mateix modo que hi havia posat la de Sant Joan. Durant la nit, lo seu veguer Arnau Guillem de Campllonch, obrí les portes de la Vila y la liurá als sitiadors. No conexém detalls de lo que 's seguí ab tal motiu, sabent solament que entre los qui foren morts pels remences s'hi comptá lo Prior Frá Vicents de Castellbell.

Les operacions contra lo castell de Centelles se portaren á terme en lo darrer trimestre de 1464. Rebé encárrech de ultimarles en Franci de Montbuy, capitá del Vallés, Moyanés y Ausoña pel Rey Pere. Montbuy demaná ajuda d' homens als Consellers de Vich, mes no hi volgueren accedir estos, alegant no haver rebut orde del Rey.

Seguit de trenta cavalls arrivá á la vila de Centelles lo seu baró Grisogo de Centelles, delliuant de la presó á alguns partidaris de la terra que hi estaven encarcerats sens dubte per orde del Procurador. Fou tant ben rebut de Vich aquest acte, que encontinent los Consellers li manifestaren trevallaven per obtenir que los homens del vehí terme de Castell-Cir, adictesp artidaris de la terra, reposen los dampnatges que ocasionaren en sa Baronia. Sens novetat important en lo siti de Centelles acabá lo mes d' Octubre, si no fos la alarma que ocasionava als vigatans les obres de defensa portades á terme per en Centelles en lo Castell, á fi de resistir-lo esforç dels sitiadors, puix no tenia esperança d' un prompte socors de les demés tropes remences. Aytal situació li millorá després de la traició de Ripoll, puix acabada dita faena, lo Comte de Prades y lo Vescomte d' Illa, esperaven sols alguns reforços de Puigcerdá, á derrers de Novembre de 1464, per ajudarlo á fer axecar lo siti al capitá Montbuy.

Lo exércit sitiador, compost d' uns tres cents homes, pels vols del 26 de Novembre, rebé una bombarda de Barcelona. Lo 30 de Novembre tiraren ab ella divuyt trets ab los quals havien «derrochada partida del Castell sobirá.» Per entendre aquesta clasificació del Castell en *sobirá* y *jussá*, crehem pertinent una breu descripció de la potent y estratègica fortalesa.

Era lo castell de Centelles, hu dels grans castells de Catalunya. Assentat al cim d' espadada singlera per un sol indret ajuntada á la serra vehina, lo del camí del Castell, constituia una estesa área tota amurallada y fortificada. Defensava la porta d' ingrés, rodona y potent torra, destacantse enfora de la línea del mur. En hu dels cantons de la área general del Castell, s'hi alsava una aspre y aislada roca, constituhint una segona fortalesa dintre de la primera. En cas que lo enemich s' apoderes del recinte inferior, pera guanyar lo *castell sobirá*, necessitava ficarse en un pati molt fortificat per potent mur ab aspitlleres, y després pujar pel interior d' una torra, qual entrada estaria sobradament defençada ab matacans ó lladroneres. Malhauradament está avuy molt enrunat, mes ab tot se poden apreciar alguns detalls de sa robusta construcció, especialment en la que fou capella, qual abandono conmovivament á tots los excursionistes que visiten dites runes, que no son poch en los mesos del estiu. Desde dit Castell se domina la Plana de Vich, lo Vallés y fins part de la ciutat de Barcelona pel portell de Montcada.

Lo primer de Desembre de 1464, los Consellers de Vich se mostren esperançats de recobrar lo castell de Centelles, si de Barcelona enviaven als sitiadors los reforços que tant han de menester, majorment esperantse la arribada de les hosts remences de Ripoll, en ajuda del sitià capitá Centelles. Aquestes derrereres hosts, lo 8 de Desembre havien sortit ja de la vila del Ter y se trobaven á Olost. En cambi de Barcelona no 's trametia lo més petit esforç al capitá Montbuy, puix lo canonge Planella qui ho hauria pogut fer, passava á Anglès per socorre la força.

Davant la apurada situació de la sua gent, lo rey Pere ordená que de Vich sortissen alguns homens, ab la bombardá, en ajuda dels sitiadors y que igualment del Vallés y Maresma hi acudissen á socórrels. Per lo que respecta á la ciutat Ausona, cumpli lo desitj del Monarca, envianthi gent en data de 8 de Desembre de 1464.

Ab un segon inconveniënt se toparen prompte los del siti, com fou la falta de pólvora á obs de les dues bombardes, y axó precisament quan esperaven d' un dia á l' altre tenir una acció ab los remences de nou arribats del Ripollés. En la impossibilitat de valerse d' aquelles armes de foçh, resolgueren evitar que durant la lluyta poguessen venir á mans del enemich, y en conseqüència les remeteren á la vehina é inexpugnable fortalesa del Castell-Cir, propera á la vila de Moyá.

Lo 10 de Desembre de 1464, lo siti estava tant flach, que sols contaven, los sitiadors, ab uns dos cents homens ab los que tindrien treballs en resistir la batalla que s' aparellava, segons ho escrigueren los Consellers de Vich al rey Pere. A mes l' hi trameten á en Pere Vilar ab certa missatgeria per enterarlo detalladament de tot y demanarli socors ab gran urgencia, si no vol que esdevinguen esterils tots los treballs fins aleshores practicats.

No havém sigut afortunats en conexer la fi del siti de Centelles.

Mentrestant los Diputats del General, en data de 30 d' Octubre de 1464, comunicaren á la ciutat de Vich la acordada exacció de deu sous per foçh. D' ella ne protesten, en data de 11 de Novembre de 1464, los Consellers, asseverant esser la tal exacció contra constitucions y privilegis llurs; en primer lloch, per quan la facultat de crear aytals imposicions pertanyia á la Cort general ab intervenció del Rey en quant pertocava al Principat. Segonament que en quant á la ciutat de Vich, resultava aytal imposició un contrafur, puix disfrutava de privilegis especials per los quals era franca de qualsevols tributs que no fossen imposats ó sancionats per lo seu Consell municipal.

Aquestes son les derrereres noves aplegadas en lo que respecta á la guerra de Vich durant lo any 1464. Cal afegir, en exalçament de la esforçada ciutat Ausonesa y en vilipendi dels actes d' alguns de sos oficials superiors, que per un curiós escrit dat á 7 de Jañer de 1465, venim en conexement com la major part dels fetes esdevinguts en los anys de 1462 al 1464, per defensarse del enemich, se degueren á ella sola «ab fort poca ajuda del vaguer ó satsvagner de açi, los quals ffins vuy nos son curats ne curen de ffer goytas, ne encare gordas de muralla ne de portals, ne en aço hauem conegut sien stats oficials, car llur estudi no es stat ni es en pus sino en donar loch en ffer robarias e corregudas perque de aquellas poguessen hauer los quintes e engrexar llurs bossas e destruir la terra: och que pijor e mes gran es, per peccunias e altres coses guiar los enemichs e haver molt parti ipi e comunicacio ab ells». En la carta se segueix referint, que, com sempre los Consellers de Vich esperessen un millor comportament dels dits oficials no ho volgueren escriure al Rey, fins que al present, no podent be estar uns y altres per la sospita que de ells tenen los Consellers, arbitren del Monarca, que, ab qualsevol excusa, fassi sortir vers ell als Veguer y Sotsveguer y que en avant no 'ls permeti mes regir llurs oficis, segons li explicarán més detingudament los Embaxadors que per dit motiu li trametien.

Los serveys que Vich prestá á la causa catalana durant lo primer trienni de

aquesta guerra, se ressenyaren en 28 de Juny de 1465, en la letra dels seus Consellers que continuam en lo Apèndix. Los esforços, que, en pró de la matexa causa, prosseguí executant en los sis anys consecutius no desmeresqueren gens dels enumerats y referits en la present relació. Lo penó del Principat que onejá sempre en sos murs y en totes ocasions valerosa, entusssiasta y desinteresadament defensá, hi prosseguí ferm fins acabarse aquella etapa sagnant y dolorosa de nostra historia patria, etapa tant poch coneguda dels historiayres, com digna dels majors estudis pera tots los que desitjam conexer desde un principi y en llurs insignificants detalls, les causes que havien de matar promptc lo esperit catalá, enmalaltit de mort en lo any nefast de 1462.

APENDIX

DOCUMENT NOM. I

1454.—Disposició del Rey de Navarra, Lloctinent d' Antós IV á Catalunya, relativa á les bandositats de Vich de les que n' era capítost Bernat Guillem d' Altarriba (Registre 3152 foli 195, Arxiu Corona d' Aragó).

En Johan per la gracia de Deu Rey de Nauarra Infant e Governador general Darago e de Sicilia duch de Nemos de Montblanch e de Penyafel Comte de Ribagorça e senyor de la Ciutat de Balaguer, lochtinent general del molt alt e molt excellent senyor Rey lo S. Rey frare nostre honoradisimo. Als amats nostres los veguer batle sotueguer e sotsbale de la Ciutat de Vich e de Osona e qui perauant seran o a llurs lloctinents salut e dilectio. Segons hauem entes per expositio humil e querelosa dauant nos feta per lo Sindich de la Ciutat de Vich la Illustrissima senyora Reyna muller e lauors lochtinent general del molt alt senyor Rey ab certa prouisio de la sua cort emanada del tenor següent: «Maria per la gracia de Deu etc.—Als feels nostres los veguer e batle e sotsveguer e sotsbatle de Vich e de Osona qui de present son e per temps seran salut e gracia. Gran contencio es stada suscitada dauant nos entre los Consellers de la ciutat de Vich de vna part e en Bernat Guillem Daltarriba e en Berenguer de Montcorp donzells de la part altra sobre certa seguretat a prestar la qual per vigor dalgunes prouisions del Senyor Rey e nostres e ordinacions per los dits consellers fetes los dits donzells e altres eren compellits. Perque vólents prouehir al repos e tranquilat de la dita ciutat la qual molt souint venia en scandels e perills per aquesta occasio, oydes les parts en lo consell del Senyor Rey e nostre hauem prouehit que per tots guerrejants e bandoleiants de qualseuol ley stament o condicio sien sia prestada seguretat ab sagrament e homeatge e pena de mil florins roborada de no dapnificar se los vns als altres ne moura rumor o brega dins la dita ciutat e parroquies e lochs vnits a aquella. E encara de no dapnificar qualseuol persones ne bens de aquelles publicament o amagada dins les dites Ciutat, parroquies, e lochs vnits. E si algu dels dits guerreiants e bandoleiants dins deu dies apres que seran requests personalment o ab veu de crida publica per los lochs acostumats de la dita Ciutat faedora, la seguretat damunt dita recusaran prestar, sien tenguts e haien exir fora les dites ciutat parrochies e lochs, sots pena de cors e hauer la remissio e composició de la qual pena, sia al dit Senyor e anos tantsolament reseruada. E de alli auant no puxen entrar en les dites ciutat

parroquies e lochs fins la dita seguretat hagen fermada e prestada a la qual prestar sien compresos tots aquells qui actualment e de fet hauran feta part ab los dits guerreïants o qualseuol dells. La qual seguretat volem dure tant quant durara la bandositat. E on fetes les dites requesta e preconitzacio abduys les parts gnerreïants no volguessen fermar la dita seguretat e per lur recusacio haurian exir les dites ciutat parroquies e lochs en tal cas noy puxen tornar si donchs abduys les dites parts voluntariament nos acordauen fermar la seguretat damunt dita o fins la dita guerra o bandositat fos finida o leuada encara que la vna part tansolament apres offeris o volgues fermar la dita seguretat affi que per la absencia de la vna part e entrada de la altra stants en guerra rumors e scandels nos seguissen en la dita ciutat. E com los obedients e la dita seguretat prestar volents degem esser tractats en altra manera quels renitents volem que en cars quels dits renitents o qualseuol dells temptaran e presumiran apres los deu dies publicament o amagada de nit o de dia entrar en les dites Ciutat parroquies e lochs o qualseuol dells que vosaltres dits veguer e batle sotueguer e sotsbatle e altres qualseuol oficials Reyals sots pena de priuacio de vostres e lurs officis e de Mil florins e encara los consellers e altres ciutadans e habitants de les dites ciutat parroquies e lochs sots pena de Cinquanta sous per cascu e cascuna volta que ho recusaran, haiats e hagen decontinent sia a vos e a ells per quisuulla notificat e denunciat cercar dins les dites Ciutat parroquies e lochs los dits inhobedients virilment e ab ma armada tant e tan longament fins aquells haiats e haien en vostres o lurs mans la exaccio composicio o remissio de la prop dita pena a nos reseruada. E si se hauran aquells tingats o tinguen presos e ben guardats fins haiats e haien ab nos consultat e per nos sia stat prouehit e scrit lo que deura esser faedor. E en cars que los dits inhobedients volguessen e tentassen dagnificar los obedients o algu dells, vos, dit veguer e batle e altres damunt dits siats e sien tenguts prestar e donar tot ausili fauor e ajuda als dits obedients sens incurrimet dalguna pena. Declarants empero que los qui son o seran en guerra e bandositat e la dita seguretat prestada hauran per euitar inconuenients no puxen ni atempten de anar ab los oficials, consellers ciutadans o habitants en lo dit cas, ans los ne inhibim sots pena de cors e hauer. E axi mateix declaram que si algu dels dits guerreïants o bandoleïants qui la dita seguretat prestada haura volra exir de les dites ciutat parroquies e lochs vnits e no volra que la dita seguretat dure ne haie valor daquiauant, que pus de la sua voluntat e decistencia aparega per carta publica notificada als veguer consellers o a la maior part de aquells que ho puxe fer e sens altre dilacio haie sots la pena desus dita, exir de les dites ciutat, parroquies e lochs e daquiauant sia hagut e reputat per inhobedient axi com si no hagues prestada la dita seguretat e que daquiauant no sia admes a tornar prestar la dita seguretat. E axi procehint gran e matura delliberacio del dit consell vos dehim e manam de certa sciencia e expressament sots pena de dos Milia florins dor als coffrens del dit Senyor applicadors que tota hora e quant per part dels dits consellers requests ne serets e sera necessari executets e executar façats e facen los altres damunt specificats en los dits casos la present nostra prouisio e ordinacio juxta seria e tenor daquella, com concernesca gran vtil tranquilitat e repos de la cosa publica de les dites Ciutat parroquies e lochs segons damunt se conte. E per amor passio maluolença preu o altra qualseuol causa en lo damunt dit no siats o sien remissos o renitents. En altra manera siats e sien certs que les penes damunt dites serien rigorosament exhigides daquel e aquelles qui serien en culpa vltra los dans e despeses que serien tots aquells imputats sens dubte algu la present empero prouisio e ordinacio dure per tres anys primer vinents e apres a beneplacit del dit Senyor Rey e nostre. Dada en Perpinya a Nou dies de Setembre En lany de la natiuitat de nostre senyor MCCCCL.—Pages Vicec.» Per donar repos e tranquilitat a la ciutat de Vich parroquies e lochs a aque-

lla vnits prouehi ordena e mana que per tots los guerrejants e bandolejants de qual-seuol ley condicio o stament fossen qui habitar volguessen en les dites Ciutat parroquies e lochs vnits fos prestada certa seguretat de no dampnificar los vns als altres sots certes penes segons en la dessus inserta prouisio se conte. E més som informats los consellers de la dita Ciutat per benefici de la cosa publica han ordenat e prohibit que negun ciutada nos puixa mesclar ne adherir a les bandositat antiga e nouella ne acompanyar algun caualler o gentil home axi de les dites bandositats com altres ab prohibicio general de no portar armes. Apres la dita senyora a suplicacio de mossen Jacme Alamany de Bellpuig e de mossen Ponç de Malla cauallers affirmants se esser vexats per causa de la dita prouisio no podents entrar en la dita Ciutat hon tenien llurs domicilis ni en altra manera en gran dampnatge llur. E per ço suplicants la dita prouisio esser reuocada sobre aço cita los consellers de la dita ciutat e prouehi que fins del Senyor Rey o de la sua senyoria fos hagut altre manament en contrari no obstant la dita prouisio prometessen los dits mossen Jacme Alamany e mossen Ponç de Malla entrar exir e star dins la dita ciutat, batlia parroquies e lochs a aquella vnits segons aquestes coses e altres stesament son contengudes en vna letra patent de la sua cort emanada dada en Barchinona a XVII dies de Noembre Any MCCCCLI.—E mes apres algun temps la dita senyora ab letra sua closa per alguns respectes son coratge justament mouents, mana al veguer de la dita Ciutat que no obstant la dessus primera mencionada prouisio e ordinations fetes lexas star e habitar en la dita Ciutat la Noble na Margarida nuller del noble en Joffre Gilabert de Cruilles ab deu homens disposts de portar armes en defensio de sa persona. E que durant la questio que dauant la sua senyoria se menaua per causa de los dites prouisio e ordinations no innouasen res contra mossen Jacme Alamany de Bellpuig ne aquells qui stauen ab ells segons aquestes coses e altres largament son contengudes en la dita letra closa, Dada en Barchinona lo derrer dia de Juny Any Mil CCCCL tres.—E com ara per la exposicio del dit Sindich siam informats que per causa del entrar exir e star que los mencionats en les dites dues letres fan en la dita Ciutat se segueixen diuersos rumors bregues naffres batiments injuries e males voluntats per les quals es impedit lo efecte de la dita primera mencionada prouisio de les ordinations fetes per los dits consellers com per causa de les dites dues letres patent e closa los ciutadans e habitants de la dita Ciutat se mesclen en les dites bandositats e en aquelles partides quels plau e fan valences e acompanyen cauallers e gentils homens de aquelles e altres bandositats portant contra forma e serie de les dites ordinations armes per aquelles vedades portar de ques segueixen no solament los dits inconuenients mas encara depopulatio e quasi destructio de la dita Ciutat. Per tant a humil suplicatio per part del dit sindich a nos feta e en altra manera volents prouehir a la indemnitat repos e tranquillitat de la dita Ciutat ab delliberacio matura del sacre Reyal e nostre consell vos dehim e manam sots priuatio de vostres officis e pena de Dos milia florins als cofrens del dit senyor Rey e nostres aplicadors que haudes per sospeses les dites dues letres ab les quals era permes los contenguts en aquelles entrar exir e star en la dita Ciutat e qualseuol altres axi per la dita senyora com per oficials qualseuol del dit senyor atorgades. E axi per via de guiatge de persones e bens com de armes les quals posquessen o puixen en nenguna manera empatxar lo efecte de les dites prouisions primer mencionada e ordinations dels dits consellers axi com nos ab la present sospenem e per sospeses hauer volem tota hora e quant per los dits consellers o altre en nom llur serets requests procehiscats e ab suma diligencia enantets e donets orde que les coses a vossaltres e cascun de vos manades en la primera mencionada prouisio de la dita senyora Reyna e per nos en la present hajan lur degut efecte. E semblantment les ordinations damunt mencionades per los dits consellers de la dita ciutat de Vich fetes

les quals nos aprouam e volem esser seruades. Manant encara vosaltres e a cascun de vos expresament sots les dites penes que contra aquells qui inobedients seran trobats proceixquets segons volen la dita prouisio primer mencionada e ordinacions damunt dites. E si armes contra tenor de les dites ordinacions seran portades per la dita Ciutat parroquies e lochs a aquella vnits aquelles haiats per confiscades e adquisides axi com nos ab tenor de la present confiscam o adquisides esser volem. E si requereits per los dits consellers serets aquelles trenquets ne sens lur voluntat tornets en neguna manera. E guardats vos que en obseruacio de les dites coses a vosaltres e a cascun de vos manades per amor fauor odi o rancor recusants o negligents sian trobats com per benefici de la dita Ciutat parroquies e lochs vnits siats certs que en exaccio de les dites penes nous falliran prompta execucio. Dada en Barchinona a XII dies de Noembre En lany de la natiuitat de nostre senyor Mil CCCC LIIIIe.— Pages vicecancellarius.

DOCUMENT NOM II

1465—*Carta dels Concellers de Vich enumerant los serveys fets per aquesta Ciutat en los tres primers anys de la guerra ab Joan II y los remences. (Volum de letres closes del 1460 al 1466 del Arxiu Municipal de Vich).*

Senyor molt alt e molt Excellent.

Una letra de vostra Reyal Maiestat de XXV del corrent mes hauem rebuda la qual sab Deu nos ha posats e constituïts en tanta congoxa que mes dir nous poriem Per quant nosaltres segons vostra Altesa sab vnque hauem manchat ne enterem a manchar a les coses que vostra Sia ha volgudas e volra manar e ordenar de nosaltres ans crehem si be es considerat hauer fet lo degut e tant per lo seruiçi e encare ampliacio de vostre Reyal imperi com loch qui sia en tota Cathalunya e que ara veyam vostra Senyoria dels nostres treballs e bons seruiçis oblidar se del tot es cosa quins dobla mes nostra congoxa. E per ço es forçat a nosaltres no per pus sino per donar raho a nostre Rey e Senyor reduhir a memoria sua lo que flet hauem per seruiçi e augmentacio de la sua Reyal corona. Vostra Senyoria Senyor no ignora com Naltariba subuertia e del tot destronia tota aquesta terra e com a instancia impertunitat e supplicacio nostras las casas sua e den Montcorb foren haudas de que vostra Senyoria sab quina e qual quantitat ne rebe vltra les grans despeses que per aço aquesta Ciutat aporta. Apres a cap de ffort poch quanta despesa aquesta ciutat feu per lo soccors de Leyda e en la gent que ha tenguda en lo citi del Castell de Sentelles e en lo soccors de Ceruera e en diuerses voltes que a tota sa despesa ha avituallada la vila de Ripoll. E ab lo bon enginy e tracta de aquesta ciutat apres que fou perduda es stada recobrada qui no es stada poch cosa a la Senyoria vostra totes aquestes coses vostra Excellencia pot pensar ab quanta despesa e treball se son fletas. Mes Senyor que nosaltres ab nostra propria sanch substancia e despesa dels ciutadans de aquesta ciutat e sens adiutori e soccors de Vostra Senyoria ne daltres hauem de nou hauda a conquistar tota aquesta terra qui era inimica e rebella e en la qual vostra Maiestat no hauia obediencia alguna. Primerament Senyor nosaltres duas voltas hauem atquisits e reduhits a vostra obediencia ab siti en quesca la força de Casserres e lo Castell Dolost qui eran forces fortissimas e quesca la força de Casblida de CL o CC rocins e per les quals tota aquesta terra era perida e ab molt treball e despesa e encare morts de nostres ciutadans se son haudas och encara la casa de Vilalleons los Castells de Vilagelans de Voltraga Lussa la força de Sant Boy e al-

tres que vuy no resta pus en aquesta terra força sino lo castell de Torrello lo qual Deu migençant penssam en breus dies hauer. Açò Senyor de haüer sant Boy se feu la hora que vostra Senyoria mana arremorassem les muntanyes les quals hauem en tal forma arremoradas que crehem los enemichs de aquesta terra no fan anuig a vostra Senyoria: la presa del castell Dolost fem dissabte prop pessat XXII del present mes e aquell hauem cremat porque daquiauant tals dans com ffins açi nos ha dats cessen. E que negunes de aquestes coses nous sien preses en compte sab Deu Senyor quens es molta dolor e congoxa. E que açò no obstant vostra Senyoria nos vulle inpigir e donar carrech de inhumanitat e encare com no hauem feta la subuencio com los altres lochs penssauem nosaltres e penssam que lo que ffet hauem fos mes que fer la dita subuencio. E si Barchinona la ha feta no es mereuella que ells stan posats e reposats en llurs cases e adelit de llurs personas e no curen gens de la guerra com nosaltres que continuamente stam ab les armas al puny e a la squena. Si Senyor Barchinona e los altres lochs de Cathalunya haguessen ffeta la guerra e conquistada la terra a llurs despesas com hauem nosaltres aquesta no maldare ne calguera venir rocins de Portugal, Castella ne altres parts. Mes Senyor que vostra Senyoria es ben certa com la imposicio de la dita subuencio es molt preiudicial als priuilegis e libertats de aquesta ciutat los quals nosaltres ab sagrament e homanatge som tenguts obseruar e feta en forma que vnques feu en Cathalunya per Barchinona sola sens appellar hi les altres vniuersitats com era de molta raho No penssauem Senyor nosaltres de aquests bons seruicis hauer tal remuneracio de vostra Senyoria. Per ço Senyor supplicam a la excellencia vostra que recordant se dels dits seruicis treballs e grans despeses ffetas per aquesta ciutat li placia per sa acostumada clemencia hauer aquella per scusada de la dita subuencio car lo que fet ha fa e ffara es be ffer subuencio a vostra Maiestat. Ont Senyor vostra Excellencia delliber aquesta ciutat haia affer aquesta subuencio la qual cosa no crehem fem certa aquella que per obseruacio de nostres priuilegis no poriem ne menys bastariem e que nosaltres no podem mes ffer del que ffet hauem e ffem car la carn e la sanch e substancia nostras e de aquesta ciutat hauem en açò del tot consumidas en tant que vuy no bastam a pagar los censals ne altres carrechs de aquesta ciutat hauents ferma speranza Senyor que vostra Senyoria vsant de sa acostumada virtut e recordant se dels nostres bons seruicis com lo cas ho portara nos soccorreia de caualls e altres coses a la nostra deffensio necessarias car lo sosteniment de aquesta terra no concerneix poch lo stat de vostra Senyoria la qual la Sanctissima Trinitat tingue en sa continua proteccio e guarda ab bona victoria dels enemichs. Scrita en Vich a XXVIII de Juny Any LXV.

De Vostra Rey al Maiestat humils sotmesos e vassalls qui en vostra gracia e merce se comanen.

Los Concellers de la vostra ciutat de Vich.

PREMI DEL «CENTRE EXCURSIONISTA DE CATALUNYA»

LA BANDERA DE SANTA EULARIA

In hoc signo vici.

I

Plàciat, lector, acompanyarnos á una excursió històrica que 'ns proposa enguany l' honorable Consistori dels JOCS FLORALS, á instància y requesta del *Centre Excursionista de Catalunya*; fesho ab la esperança, ja que no de trobar en aquestes ratlles galana mostra de literatura catalana, de escoltar en elles la veu de la pàtria, vibrant y poderosa en cada una de les gestes que 'l títol d' aquest treball força á esmentarli. Recordém la historia de la invicta BANDERA que per tants segles fou esplendent guiatge dels barcelonins en llurs empreses, y á qual sombra benehida, saberen nostres passats morir ab la mort més gloriosa; en braços de la Fé y en defensa de la Pàtria. Perquè la imatge de Santa Eularia, grabada, encara que no desde son origen, en la *Bandera de la Ciutat de Barcelona*, no es més que palaesa mostra de la fé que tan fundament tingueren nostres pares grabada en son cor, y que 'ls portà tostemps á assolir los llores de la victoria. A Santa Eularia aclamaren aquells ciutadans, y bé calia que axis ho fessen, per poderosa defensa y guarda de llurs volgudes llibertats é independència.

Havém indicat que no sempre ostentá nostra Bandera la imatge de la Santa, ja que, segons sembla, no fou axis fins al segle XVI. En lo *Llibre de Deliberacions* del Consell de Cent, any 1639, s' hi llegeix: «A aquella Bandera, que en aquell temps anomenaven de la Ciutat, lo vulgo anomena vuy la Bandera de Santa Eularia; per ço que en les ocasions ultimes de que hi ha memoria, tragueren la que vuy se aporta en la professo del dia del Corpus y axi ja nos diu vuy traure la Bandera de la Ciutat, sino la de Santa Eularia, per haverhi en aquella una imatge de la Santa.» Mes, convé observar que, com diu un historiador, dita Bandera portá 'l nom de Santa Eularia abans de tenirla pintada en sos plechs, puix los *Dietaris* del Arxiu municipal de Barcelona li donen dit nom. No obstant devém consignar que sols s' hi veyen en ella, per divisa, les armes de la Ciutat. Y afegeix lo dit historiador que ja antigament, desde sos primitius temps tal volta, coronava l' històrich penó una imatge de plata, de la Santa barcelonina (1).

(1) BALAGUER: *Historia de Cataluña*, Barcelona, 1863; tom, IV, pág. 152.

Actualment, no més se conserva com á reliquia de la famosa senyera, en lo mateix Arxiu municipal, dintre un march modern, un troç de roba de seda que fou de color carmesi, d' uns vuyt palms de llarch y quatre d' ample, ab una pintura de Santa Eularia ab la creu de son martiri en la má esquerra y una palma y un llibre en la dreta. Sa total forma no pot ab seguretat deduhirse; fou feta en 1640, segons opina lo meritíssim arxiver D. Joseph Puiggari, á qui devém també la noticia de que aytal senyera fou trobada en una cisterna interior de Casa de la Ciutat al ferhi reparacions en 1823 (1), amagada provablement després del 1714, ó, tal volta, durant la guerra de la Independencia. Cronistes autorisats ne parlen sens aportar millors datos; sols en Pi y Arimon, en sa *Barcelona Antigua y Moderna*, diu saber tenia en una cara la imatge de la Santa, y en l' altra un calzer ab la hostia en un escut orlat ab lo significatiu lema: «*Exurge Deus, judica causam tuam*». Devia, sens dupte, tenir també altra inscripció, puix en lo fragment que 's conserva s' hi veuen los estremes de ses lletres y clarament la terminació *ici*, d' hon s' ha deduhit ostentaria 'l lema de guerra «*Veni, Vidi, Vici*», si bé no falta qui sosté com á més probable, la llegenda «*In hoc signo vici*» aplicada á la Creu que la ostenta (2).

Dexant de banda aytals congectures, lo cert es que la invicta *Bandera de la Ciutat* ombreja la historia pátria ab lo nom de *Bandera de Santa Eularia*. D' ella dirém, donchs, quatre paraules pera remembrar y enaltir ses gestes glorioses, que foren tostemps les glorioses gestes de la Ciutat de Barcelona, d' aquesta ciutat de la qual deya Carles V que «estimava més esser comte d' ella, que emperador de romans».

II

Desde 'l famós usatge que comença *Princeps namque*, y dels referents á la *Pau y Treva*, que promulgá en Ramon Berenguer *lo Vell*, son moltes les ordinacions que, relatives al popular *Sometent*, lo reglaren y fomentaren en nostra terra. Tals foren, entre altres, les donades per l' Alfons I en 1192, en Jaume *lo Conquistador* en 1257, en Jaume II en 1291 y 1314, y en Pere *del Punyalel* en 1336 y 1372 (3).

Axis per oposarse á una invasió estrangera, com per rahó d' agravis fets á la Ciutat, ó bé pera punir algun delicte, se publicava á Barcelona lo *Sometent* ó *Sacramental*, sortint lo veguer de son palau precedit de saigs ab bruchs encesos y donant lo crit de *Via fora!* Al toch de les campanes, qual primera senyal donava la de la iglesia de Sant Jaume (4), corria tothom á pendre llurs armes y lo Veguer treya la Bandera de la sala del *Trentenari* hon se guardava, posantla en lo fines-tral de Casa la Ciutat en mitg de les aclamacions del poble; y de dia ab grans fumeres en lo cim de les montanyes, y de nit per medi de grans focs lo crit de *Sometent* corria prest com un llamp per totes les encontrades. Reunida la gent armada, se col·locava la gloriosa senyera en una de les torres de la plaça del Blat, avuy plaça del Angel, pera traslladarla després al portal, per hont la host havia de sortir al camp; y axó 's feu sempre ab ostentoses cerimonies, quan la urgencia del cas ho permetia. Ja en lo *Llibre de Deliberacions* del Consell de Cent, abans citat, s' hi llegeix: «Es estil y consuetut molt antiga de la Ciutat de Barcelona quant se

(1) Segons referencies dels senyors Brunet y Aparicio, antichs empleats de la Casa.

(2) BALAGUER: *Historia de Cataluña*.

(3) Vid. COROLEU Y PELLA: *Lo Sometent*.—Barcelona, 1877.

(4) La antiga iglesia de Sant Jaume, en lo que es avuy plaça del mateix nom.